

T.U.NURIMBETOV, S.T. UTEGENOVA

BUXGALTERIYA ESABI: PRAKTIKUM

65.052.873

№-87

ÖZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI HÁM ORTA ARNAWLÍ
BILIMLENDIRIW MINISTRILIGI

T.U.NURIMBETOV, S.T.UTEGENOVA

BUXGALTERIYA ESABI : PRAKTIKUM

(Oqiw qollanba)

5230900-«Bugalteriya esabi hám audit» , 5230600-«Finans» hám 5230100
«Ekonomika»bakalavr tálim bagdarları ushın arnalğan

“Lesson Press”
Toshkent – 2023-j.

UOK: 658.3(075.8)

KBK: 65.052.2я72

T.U.Nurimbetov, S.T. Utegenova.

Buxgalteriya esabi: PRAKTIKUM.

(Oqiw qollanba).

Tashkent, "Lesson Press" JSHJ
baspasi, 2023. – 186 b.

Bul oqiw qollanba 5230900-«Buxgalteriya esabi hám audit» 5230600-«Finans» hám 5230100-«Ekonomika»baǵdarı talabaları ushın arnalǵan bolıp, onda «Buxgalteriya esabi» pániniń teoriyalıq hám ámeliy tiykarları bayan etilgen. Bul oqiw qollanbada xojalıq júrgiziwshi sub`ektlerdiń buxgalteriyalıq esabi iskerliginiń shólkemlestiriliwi hám huqıyq tiykarları, finanslıq esabatlarıdı toltırıw tártipleri sıyaqlı ámeliy máseleler keltirilgen. Bul oqiw qollanba magistrantlar hám ilimizertlewshiler ushın da paydalı ádebiyat bolıp esaplanadı.

Pikir bildiriwshi:

K.S.Ismaylov – Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq Mámleketlik universiteti, «Buxgalteriyalıq esap hám audit» kafedrası docenti, e.i.k.

P.Z. Xojalepesov – Samarqand veterinariya medicinası, sharwashıq ham biotexnologiyalar universiteti Nokis filialı «Tabiiy ham gumanitar panler» kafedrası baslıǵı, docent

Bul oqiw qollanba «Buxgalteriyalıq esap hám audit» kafedrasında professor-oqıtıwshılarınıń jırnalıısında talqılanǵan hám baspaǵa usınılǵan (2022 jıl 07-sentyabr, 2 - sanlı bayannama).

Bul oqiw qollanba Qaraqalpaq Mámleketlik Universiteti ilimiy-metodikalıq Keńesinde talqılanǵan hám de baspaǵa usınıs etilgen (2022 jıl 23-sentyabr, №1/7.4 -sanlı bayannama).

ISBN: 978-9943-9032-4-1

© "Lesson Press" JSHJ baspasi, 2023 j.

KIRISIW

Innovaciyalıq modernizaciyalangan ekonomikaǵa ótiwdiń dáslepki kúnlerinen baslap-aq, hár bir biznes sub`ektleri házirgi zaman talabına say yaǵnıy, dúniya standartlarına juwap beretuǵın esap sanaq jumısların júrgiziw, sırt el investiciyaların tartiw hám óziniń resurslarınan durıs paydalanıw arqalı unamli finanslıq nátiylelerge erisiwdi maqset etip qoyǵan edi. Húkimetimiz tárepinen alıp barılıp atırǵan mámleket quramındaǵı xojalıqlardı menshiklestiriw, jeke biznesti qollap-quwatlaw, sırt el investiciyasın elimizge alıp keliw, finanslıq jaǵdayı tómen bolǵan kárxanalardı saplastırıwǵa qaratılǵan bazar reformaların ámelge asıratuǵın bazarı payda etiw ushın áhmiyetli siyasat alıp barılmaqta. Respublikamızda menshiktiń bir neshe túrlerin atap aytqanda aksionerlik jámiyet, kishi kárxanalardı, jeke kárxanalardı payda etip, olardı rawajlandırıw arqalı müliktiń haqıyqiy iyesin tabıw máseleleri aldırǵa qoyıldı.

Házirgi waqıtta alıp barılıp atırǵan reformalardıń nátiyjeligin jáne de arttırıw, mámleket hám jámiyettiń hár tárepleme jedel rawajlanıwı ushın sharayatlar jaratıw, elimizdi modernizaciyalaw hám turmıstıń hámme salaların liberallastırıw boyınsha tiykarǵı baǵdarlardı ámelge asırıw maqsetinde 2017-2021-jıllarda Ózbekstan Respublikasını rawajlandırıwdıń bes tiykarǵı baǵdarı boyınsha Háreketler strategiyası belgilendi. Ekonomikalıq reformalardıń jedel pát penen rawajlanıwı respublikamızda hár túrli menshik formasındaǵı kárxanalardıń kóbeyiwine sebep boldı. Bazar ekonomikasi shárayatında mámleketimizdiń ekonomikalıq, sociallıq, mádeniy rawajlanıwında buxgalteriya esabının roli júdá úlken ekenligi bárshemizge belgili. Bul bolsa xojalıq júrgiziwshi sub`ektlerdin aldına jańadan-jańa maqset hám waziypalardı qoyıwǵa alıp keldi. Ásirese, húkimetimiz bul ózgerislerdi óz waqtında esapqa alıp buxgalteriyalıq esaptı normativlik tártipke salıwshi sistemanıń birinshi paǵanasında turiwshi Ózbekstan Respublikasınıń «Buxgalteriya esabi haqqında»ǵı nızamın tastıyqlap berdi. Bul Ózbekstan Respublikası Oliy Majlisiniń 2016 jıl 13 – apreldegi qararına muwapiq qabil qilingan bolıp, 32 stat`yadan ibarat bolıp tabıladi.

Jáne de, Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 3775, 2909, 3946, 4611, sanlı qararlarına muwapıq Ózbekstan Respublikasında hár bir kárxana óziniń ekonomikalıq xızmeti barısında hár túrli xojalıq operatsiyaların ámelge asırıw barısında jańa basqırshqa kóteriletuǵın boldı. Usı tiykarda kárxanalardıń ekinshi basqa tárepler aldında, yaǵnıy tovar jetkerip beriwshiler hám bólip alıp islewshiler, qariydarlar hám buyirtpashilar, debitor-kreditorlar, ssudalar boyınsha bankler, salıqlar hám basqa da jiyimlar boyınsha byudjet hám de byudjetten tisqari shólkemler aldında minnetlemeleri payda bolıwı sózsiz.

Álbette, kitaptıń kemshilikleri de bolıwı múmkin. Onı mazmun hám forma jaǵınan taǵı da jaqsılaw maqsetinde bildiriletuǵın barlıq pikirler hám usınıslar ushın aldın-ala minnetdarshılıq bildiremiz.

1-tema. Buxgalteriya balansı haqqında túsiniq, onıń dúzilisi, mazmunı hám áhmiyeti

*Bilim – waqtı kelgende tákirarlaw hám qaytalawdıń miywesi.
Abu Ali Ibn Sina*

Buxgalteriya balansı finanslıq esabattıń tiykarǵı formalarınan biri esaplanadı. Buxgalteriya balansın ekonomikalıq tárepten alǵanda xojalıq qarjıların jaylasıwı hám payda bolıw dárekleri boyınsha bir-birine teńligin támiyinleydi dep aytıw maqsetke muwapıq bolıp tabıladı.

“Balans” sózi latinsha bolıp, onıń mánisi “bis”- eki márte hám “lans” tárezi pállesi, yaǵnıy táreziniń eki pállesiniń teńligi degen mánisti, teń salmaqılıq teńlik belgisin ańlatadı. Tárezi teń salmaqılıq belgisi retinde buxgalterlarnıń xalıq aralıq gerbinde de sáwlelendirilgen.

Buxgalteriya esabında “balans” túsiniǵı eki áhmiyetke iye boladı :

1. Jıynalǵan summalar teńligi, yaǵnıy schyotlarnıń debeti boyınsha summalar jámi hám krediti boyınsha summalar jaminiń teńligi, hár bir sintetık schyot maǵlıwmatlarınıń (baslanǵısh qaldıǵı, debet hám kredit oborotları, aqırǵı qaldıǵı) usı sintetık schyotqa tiyisli analitik schyotlar maǵlıwmatlarına teńligi, balans aktivindegi elementlar summaları jámi hám passividagi elementlar summaları jaminiń teńligin ańlatadı ;

2. Finanslıq esabattıń tiykarǵı forması bolıp, xojalıq jurgiziwshi subyektning málim sánedegi mülkshilik hám finanslıq jaǵdayın sáwlelendiriwshi kórsetkishler sistemasın ańlatadı.

Qarjılar jaǵdayındaǵı ózgerisler olardıń túrleri boyınsha buxgalteriya esabı schyotlarında óz mánisin tabadı hám hár aydıń aqırında hár bir qarjınıń ay dawamındaǵı ózgeriwı, ay aqırına bolǵan qaldıǵı esap -kitap etiledi. Sonday eken, buxgalteriya esabı schyotlari qarjı túrleri boyınsha mülk iyesine jetarli maǵlıwmatlardı beredi. Biraq bul maǵlıwmatlarda qarjılardıń jaylasıwı olardı

materiallıq juwapker shaxslar boyınsha bólistirilgenligin kórsetip beredi, biraq olardıń qaysı qarjılar esabına payda etiliwi de mal-múlkli ushın zárúriyatı joqarı.

Kárxana hám shólkemler múlkshilik formasına qaramastan tiyisli iskerlik kórsetiw processinde shiyki zat bir túrden ekinshi bir túrge aylanadı. Buxgalteriya esabında hár bir qarjıńnıń háreketi túrleri boyınsha esap -kitap etiledi hám esabat dáwiri aqırına qarjılar jaǵdayı boyınsha tolıq maǵlıwmattı alıw múmkinshiligin beredi. Buxgalteriya esabında sáwlelengen qarjılar háreketi boyınsha qarjılardıń jaylasıwı hám payda bolıw dárekleri boyınsha maǵlıwmatlardı ulıwmalastırıw maqsetinde balans dúziledi.

Buxgalteriya balansı - arnawlı bir sánege pulda kórsetilgen hám xojalıq qarjılarınıń túrleri, payda bolıw dárekleri boyınsha ekonomikalıq gruppalastırıw hám de ulıwmalastırıw usılı bolıp tabıladı.

Buxgalteriya balansı arnawlı bir dáwirdegi kompaniyanıń aktivleri, minnetlemeleri hám ustav kapitalın ulıwmalastırıp beretuǵın finanslıq esabat bolıp tabıladı.

Buxgalteriya balansı járdeminde kárxana hám shólkemlerdiń ózine tiyisli qarjıları, qarızǵa alınǵan qarjıları, waqtınshalıq paydalanıwǵa alınǵan qarjıları tuwrısında anıq maǵlıwmatqa iye bolıwı múmkin, ekinshiden qarjılar jaǵdayın baqlaw múmkinshiligin bersa, úshinshiden qarjı túrlerin úyreniw ushın tiykar esaplanadı. Sonday eken, buxgalteriya balansı járdeminde kárxana hám shólkemler ıqtıyarında bolǵan qarjılar háreketi eki tárep penen, yaǵnıy qarjılardıń jaylasıwı hám olardı payda etiw dárekleri menen salıstırılǵan halda uyreniledi. Buxgalteriya balansı eki tárepden, onıń shep tárepi aktiv, onıń tárepi bolsa passiv dep ayıladı.

Kárxana balansınıń aktiv quramına tómendegi bólimler kiredi:

I. "Uzaq múddetli aktivlar"; II. "Ámeldegi aktivlar".

Passivda bolsa tómendegi bólimler jaylasqan :

I. "Óz qarjıları dárekleri"; II. "Minnetlemeler".

Aktivler. Aktivler málim bir shaxs yamasa biznes shólkemi tárepinen iyelik etiletuǵın, óz ishine naq pul hám málim bahaǵa iye bolǵan atap aytqanda biznes degi

kóshpes múlk, transport quralı, mebel hám úskeler, inventarlar hám basqa shólkemlerdiń úlesi retindegi investitsiyalardı óz ishine aladı.

Aktivler málim bir shaxs, biznes shólkem yamasa mámleket tárepinen iyelik etiletuǵın hám de keleshekte ekonomikalıq payda keltiretuǵın ekonomikalıq baha.

Agımdaǵı aktivler. Likvidlikti ózinde kórisetetuǵın naq pul qarjıları agımdaǵı aktivler dep ataladı. Naq pullar, banktegi pullar, belgilengen depozit túsimler (BDT), inventar úskeler, depitorlik qarızlar, qabıl etip alınǵan banknotalar, qısqa múddetli investitsiyalar, xızmetkerlerge qarız hám avansları agımdaǵı aktiv bolıp esaplanadı. Qosımsha etip aytatuǵın bolsaq, aldınan tólungen qárejetler de agımdaǵı aktivdiń bir kórinisi esaplanadı.

Passivler biznes degi obligatsiyalar, bar bolǵan qarızlar yamasa sırtqı qatnasıwshılar hám kreditorlardıń dawaları bolıp tabıladı. Passivlerge kreditorlar (buyım jetkezip beretuǵınlardan kreditge ónim alǵanlar), bank qarızları, tólenbegen biznes qarızları atap aytqanda, kepillikli paydalı qárejetler hám salıq qárejetleri misal boladı.

Minnetleme - bul kompaniyanıń finanslıq qarız yamasa óz iskerligi dawamında payda bolǵan minnetlemeler. Agımdaǵı minnetlemeleri- agımdaǵı aktivler sıyaqlı, agımdaǵı minnetlemeler balans dúzilgen kúnden baslap firma tárepinen bir jıl ishinde tólenetugin minnetlemeler esaplanadı.

Agımdaǵı minnetlemeler óz ishine túrli kreditorlik qarızları, tólenetugin qárejetler, tólenetugin banknotalar, qısqa múddetli qarızlar, qarıydarlardan avans hám taǵı basqa.

Jeke kapital barlıq qarızlar hám minnetlemeler tólungennen keyin ulıwma aktivlerdiń balans ma`nisi. Bul balans biznes shólkemi tárepinen basqarıladı.

Buxgalteriya balansı járdeminde kárxana qarjılarınıń jaylasıwı hám olarınıń payda bolıw dárekleriniń bir-birine teńligi támiyinlenedi, yaǵnıy balans summası aktiv hám passiv tárepleri boyınsha esap -kitap etiledi.

Buxgalteriya balansı 60 -jıllarda aktiv hám passiv tárepleri boyınsha bes bólimden shólkemlesken bolsa, 80-jıllarda 3 bólimden hám házirgi waqıtta eki bólimden ibarat esaplanadı.

Ózbekstan Respublikası Finans ministriniń 2002 jıl 27 dekabr №140 sanlı buyrığına qaray (Av 24. 01. 2003 jıl №1209) mülkshilik formasına qaramastan isbilermenlik iskerligin alıp baratırǵan barlıq yuridikalıq shaxslar (bank, qamsızlandırıw hám byudjet shólkemlerinen tısqarı) birden-bir formadaǵı buxgalteriya balansın dúzedi.

Úlgili formadaǵı balanstı qısqartırılǵan halda tómendegi keste kórinisinde keltiriw múmkin. Buxgalteriya balansın qısqasha dúzilisin tómende kóriw múmkin.

Balanstıń aktiv hám passiv bólimleri bólimlerge, bólimleri gruppalarǵa, gruppaları bolsa elementlarǵe bólinedi. Buxgalteriya balansınıń elementleri kárxananiń ayırım mülk túri, onıń payda bolıw deregi hám minnetlemelerdi xarakteristikalaytuǵın qatar kórsetkish bolıp tabıladı. Balanstıń aktiv hám passiv bólimleri eki bólimnen ibarat.

“Aktiv” - aktiv, ámel etiw, bar bolıw degen sózlerden kelip shıqqan. Sonnan kelip shıǵıp, aktiv degende qarjılar qanday ámel qılınıp atırǵanlıǵın, islep atırǵanlıǵın kórsetiwshi qarjılar gruppalanıwın túsiniw kerek.

Aktivler - bul aldınǵı ámelge asırılǵan mashqalalardi yamasa aldın júz bergen waqıyalar nátiyjesinde kárxanaǵa kelip túsken, hám olardan paydalanıw keleshekte payda keltiretuǵın ekonomikalıq resurslar bolıp tabıladı.

Aktivler úsh túrli ózgeshelikke iye bolıwı kerek:

a) keleshektegi ekonomikalıq mápti ózinde sáwlelengenı, tikkeley yamasa tikkeley bolmaǵan pul qarjıları yamasa olardıń ekvivalentlerin kóbeytiw múmkinshiligi;

b) bul ekonomikalıq paydalarǵı baqlaw qábiletin sáwlelengenligi;

c) aldınǵı pitimler yamasa basqa waqıyalardıń nátiyjesiniń bolıwı.

“Passiv” – aktiv emes, adalatlı (betaraf) turıw, túsindiriw sıyaqlı sózlerdiń túbirinen alınǵan. Tariytan bul termin daslep tek qarızǵa alınǵan qarjılarga salıstırǵanda, yaǵnıy úshinshi shaxslar aldındaǵı minnetlemelerge salıstırǵanda qollanılar edi. Buniń menen mülk iyesi qarızǵa alınǵan qarjılarga bolǵan

munasábette óz basımshalıqtan ózin tutıwı kerekligi aytıp ótken edi. Keyinirek “passiv” terminı dereklerdiń basqa elementlarına da tarqatılǵan bolıp, tek kárxana minnetlemelerin xarakteristikalap qoymastan, qarjılar túrlerin qanday maqsetlerge mólsherlengenligin de xarakteristikalap ushın isletiletuǵın boldı.

Dereklerdiń strukturalıq bólegin minnetlemeler quraydı. Subyektniń minnetlemeleri - bul aldınǵı ámelge asırılǵan mashqalalardi nátiyjesi yamasa keleshekte ózinde sáwlelengen ekonomikalıq máptiń shıǵıp ketiwi yamasa jańa minnetlemelerdi payda bolıwı menen juwmaqlanadı.

Xojalıq jurgiziwshi subyektniń óz qarjıları aktivlerinen minnetlemelerin ayırǵanıǵa teń.

Xojalıq operaciyaları tásirinde balansda júz beretugin ózgerisler

Mudamı kárxanada hár qıylı xojalıq operatsiyaları júz beredi hám kárxananiń iskerligi bul operatsiyalardan dúziledi. Kárxana bazasına materiallar kelip tústi, olar óndiriske berildi, islep shıǵarıwdan tayar ónim qabıllandı, tayar ónim qarıydarlarǵa satıldı hám satılǵan ónim ushın pul qarjısı alındı, taǵı shiyki zat materialı satıp alındı, xızmetkerlerge mıynet haqı tólendi, alınǵan paydadan salıq, jıym hám tólemler tólendi.

Hár bir xojalıq operatsiyası mülk quramı yamasa onıń payda bolıw deregi yamasa bir waqtınıń ózinde de mulkde de onıń payda bolıwında ózgerislerge alıp keledi.

Barlıq xojalıq operatsiyaları buxgalteriya balansına tásir kórsetedi hám balansda tórt tipdegi ózgeriwge alıp keledi.

Esabat dáwiri basına kárxana qısqartırılǵan balansı

(mıń swm)

Aktiv	Summa	Passiv	Summa
Tiykargı qurallar	1 200 000	Ustav kapitali	1 250 000
Tovar-materiallıq baylıqlar	600 000	Bólistirilmegen payda	450 000
Esap-kitap schyotı	750 000	To'lenetugin schyotlar	848 750
Kassa	10	Byudjetke qarzlar	1 260
Balans	2 550 010	Balans	2 550 010

Birinshi tur ózgeris. Bul taypa (tip, tur) ge kiretuǵın operaciýalar tásirinde balanstıń aktiv bóliminde ózgeris júz berip, xojalıq operatsiyası nátiyjesinde bir element ko'beyedi hám basqa bir element sol summaǵa azayadı. Balanstıń ulıwma summası bolsa ózgermeydi. Sonday bir xojalıq operatsiyası nátiyjesinde balanstıń aktiv elementlerında ózgeris júz beredi. Ózgeris nátiyjesi balanstıń ulıwma summasına tásir kórsetpeydi.

Mısal : Jumısshı hám xızmetkerlerge mıynet haqı beriw ushın esap -kitap schyotınan kassaǵa 50 000 mıń swm pul alıp kelindi. Kassa schyoti 50 000 mıń swmga kóbeyiwı, esap -kitap schyoti bolsa 50 000 mıń swmga azayıwı júz berdi. Birinshi operatsiyadan keyin balans tómendegi kóriniske iye boladı.

1-keste

1-túr ózgeristen keyin buxgalteriya balansi ko'rinisi

(mıń swm)

Aktiv	O'zgarish	Summa	Passiv	Summa
Tiykargı qurallar		1 200 000	Ustav kapitali	1 250 000
Tovar-materiallıq zapaslar		600 000	Bólistirilmegen payda	450 000
Esap-kitap schyoti	-50000	700 000	To'lanadigan schyotlar	848 750
Kassa	+50000	50 010	Byudjetga qarzarlar	1 260
Balans		2 550 010	Balans	2 550 010

Ekinshi tur ózgeris. Júz bergen operaciya balanstıń passiv bólegindegi elementlarǵa tásir kórsetip, xojalıq operatsiyası nátiyjesinde bir elementtń kóbeyiwı hám basqa bir elementtń sol summaǵa azayıwı túsiniledi. Balanstıń ulıwma summası ózgermeydi.

Xojalıq operatsiyası nátiyjesinde balanstıń passiv elementlarında ózgeris júz beredi. Ózgeris nátiyjesi balanstıń ulıwma summasına tásir kórsetpeydi.

Mısal : Bólistirilmegen paydanıń bir bólegi 25 000 mıń swm ustav kapitalın asırıwǵa jóneltirildi. Bólistirilmegen payda schyoti 25 000 mıń swmga azayıwı,

ustav kapitalı schyoti bolsa 25 000 mıń swmga kóbeyiwın sáwlelendiriledi. Ekinshi operatsiyadan keyin balans tómendegi kóriniske iye boladı.

2-keste

2-túr ózgeristen keyin buxgalteriya balansi ko'rinisi

(mıń swm)

Aktiv	Summa	Passiv	O'zgarish	Summa
Tiykargı qurallar	1 200 000	Ustav kapitali	+25000	1 275 000
Tovar-materiallıq zapaslar	600 000	Bólistirilmegen payda	-25000	425 000
Esap-kitap schyoti	700 000	To'lanadigan schyotlar		848 750
Kassa	50 010	Byudjetga qarzarlar		1 260
Balans	2 550 010	Balans		2 550 010

Úshinshi tur ózgeris. Bul taypa (tip) ga kiretuǵın operaciýalar balanstıń aktiv hám passiv bólimlerinde júz berip, xojalıq operatsiyası nátiyjesinde balanstıń aktiv bólegindegi bir elementtń kóbeyiwı hám balanstıń passiv bólegindegi basqa bir elementtń sol summaǵa kóbeyiwı menen balanstıń ulıwma summası da sol summaǵa ko'payadı.

Xojalıq operatsiyası nátiyjesinde balanstıń aktiv hám passiv elementları bir waqtınıń ózinde bir hil summaǵa ko'payadı.

Mısal : Tovar jetkezip beretuǵınlardan 35 000 mıń swmga shiyki zat materiallar alındı, biraq pulı tólenbedi.

Balanstıń aktiv bólegindegi shiyki zat materiallar schyoti 35 000 mıń swmga kóbeydi, passiv bólegindegi tovar jetkezip beretuǵınlarǵa tólenetugin schyotlar da 35 000 mıń swmga ko'beyedi.

Úshinshi operatsiyadan keyin balans tómendegi kóriniske iye boladı.

3 –keste

3-túr ózgeristan keyin buxgalteriya balansi ko'rinisi

(ming so'm)

Aktiv	O'zgarish	Summa	Passiv	O'zgarish	Summa
Tiykargı qurallar		1 200 000	Ustav kapitali		1 275 000
Tovar-materiallıq zapaslar	+35000	635 000	Bólistirilmegen payda		425 000
Esap-kitap schyoti		700 000	To'lenetugin schyotlar	+35000	883 750
Kassa		50 010	Byudjetga qarzarlar		1 260
Balans	+35000	2 585 010	Balans	+35000	2 585 010

Tórtinshi túr ózgeris. Balanstıń aktiv hám passiv bólimlerinde júz berip, xojalıq operatsiyası nátiyjesinde balanstıń aktiv bólegindegi bir element hám passiv bóliminde basqa bir element sol summaǵa azayadı, balanstıń ulıwma summası da sol summaǵa azayadı.

Xojalıq operatsiya nátiyjesinde balanstıń aktiv hám passiv elementları bir hil summaǵa azayadı.

Misal : Esap -kitap schyotınan tovar jetkezip beretuǵınlarǵa alınǵan shiyki zat materiallar ushın 600 000 mın swm tólendi.

Balanstıń aktiv bólimindegi esap -kitap schyoti 600 000 mın swmga kemeydi, passiv bólimindegi tolenetugin schyotlar da 600 000 mın swmga kemeydi.

Tórtinshi operatsiyadan keyin balans tómendegi kóriniske iye boladı.

4-keste

4-túr ózgeristen keyin buxgalteriya balansi ko'rinisi
(mın swm)

Aktiv	O'zgarish	Summa	Passiv	O'zgarish	Summa
Tiykargı qurallar		1 200 000	Ustav kapitali		1 275 000
Tovar-materiallıq		635 000	Bólistirilmegen		425 000

zapaslar			payda		
Esap-kitapb schyoti	-600000	100 000	To'lanadigan schyotlar		635 000
Kassa		50 010	Byudjetga qarzarlar	-600000	100 000
Balans		1 985 010	Balans		1 985 010

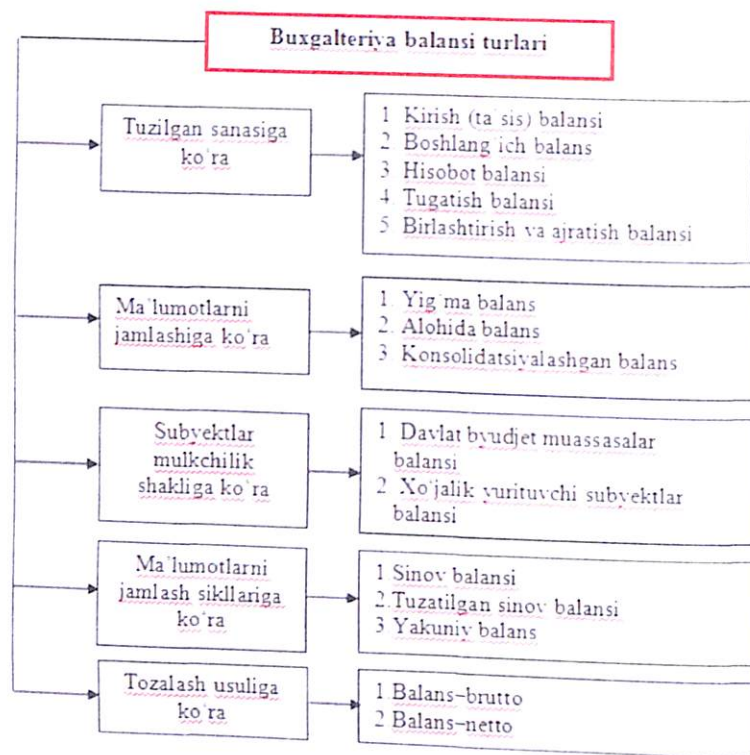
Joaqidagılardan tómendegi juwmaqlardı qılıw múmkin:

- ▣ I hám II tipdagi ózgerisler aldingı balans summasın hesh qashan ózgertirmeydi.
- ▣ III hám IV tipdagi ózgerisler álbette aldingı balans summasın ózgeriwine alıp keledi, atap aytqanda úshinshi tip ózgerisler balans summasın asıwına, tórtinshi tip ózgerisler balans summasın azayıwına sebep boladı.
- ▣ Hesh qashan balansdaǵı ózgeris tipleri bir waqtınıń ózinde aktivti bir summaǵa asırıp, passivti bolsa sol summaǵa kemeytiwi múmkin emes.
- ▣ Hesh qashan balansdaǵı ózgeris tipleri aktivti bir summaǵa kóbeytiwge (kemeytiwge), passivti bolsa basqa bir summaǵa kóbeytiwge (kemeytiwge) alıp keliwi múmkin emes.

Buxgalteriya balansi túrleri

Buxgalteriya balansının hár qıylı túrleri bar bolıp, olar tómendegi belgileri boyınsha xarakterlenedi:

- ♦ dúzılıw waqtına kóre;
- ♦ informaciya kólemine kóre;
- ♦ mülkshilik formasına kóre;
- ♦ sáwlelendiriw obiektine kóre;
- ♦ tazalaw usılına kóre.

Buxgalteriya balansı túrleri

Dúziluv vaqıtına kóre buxgalteriya balansları kirisiw, agımdagı, tamamlaw, bóliniw hám birlestiriw balanslarına bólinedi.

Kirisiw balansı kárxananiń payda bolıw waqtında dúziledi. Ol kárxana óz iskerligin baslap atırǵan baylıqlar summasın belgileydi. Kirisiw balansında ustav kapitalı shólkemlestiriw hújjetleri boyınsha hám oǵan tiyisli badeller pul qarjları, basqa mal-múlk kórinisinde sáwlelendiriledi hám taǵı basqa.

Ámeldegi balanslar kárxana nızamshılıǵı menen belgilengen múddetlerde waqtı -waqtı menen dúzilip turıladı (aylıq, shereklik, yarım jıllıq, jıllıq).

Shet el ádebiyatlarıńnıń maǵlıwmatlarına tiykarıp buxgalteriya balansı dúzilıwden aldın sinaw balansı dizimge alınadı.

Sınaw balansı - barlıq esap -kitaplarlardıń debet hám kredit qaldıǵınıń nátiyjesi bolıp tabıladı. Sınaw balansında debet tárepindegi swmma kredit tárepindegi

swmmaga uyqas bolıwı kerek. Sınaw balansı buxgalteriya dáwiridin sońǵı kúnde tayarlanadı.

Sınaw balansı járdeminde bir shólkemdin finanslıq esabatları sızıw múmkin jáne bul keń qamtılgan teń salmaqlılıq dizimin beredi. Mısalı, sawda iskerliginde jalpı paydanı anıqlaw ushın payda hám ziyan analiz etiledi, juwmaq etiwge tayın esabat tayarlanadı.

Tamamlaw balansı kárxana iskerligin tamamlaw sánesinde mal-múlk jáne onıń dárekleri jaǵdayın xarakteristikalaw ushın dúziledi. Tamamlaw balansı tiykarında tamamlaw komissiyası kárxananiń tamamlanıw waqtındaǵı kreditorlik hám depitorlik qarızları summasın belgileydi, keyinen kreditorlar menen esap -kitap etedi, keyin kárxana shólkemlestiriw waqtında shólkemlestiriwshiler tárepinen ustav kapitalına kiritilgen badellerdi qaytaradı. Keyinen kárxana mal-múlkiniń qalǵanın onıń shólkemlestiriwshileri ortasında bólistiredi, yaǵnıy barlıq úzil-kesil esap -kitapları ámelge asıradı.

Tamamlaw balansında xojalıq subyektiniń aktivleri tamamlaw komissiyası bahasında, yaǵnıy olar satılıwı múmkin bolǵan bahada sáwlelendiriledi. Alınıwı úmitsiz qarızlar hám ziyanlar tamamlaw balansına kiritilmeydi.

Bóliw (ajıratıw) balansları iri kárxananiń bir neshe mayda kárxanalargá bóliniw waqtında yamasa sol kárxananiń bir yaki bir neshe strukturalıq bólinbesin basqa kárxanaǵa beriw waqtında dúziledi. Bazı jaǵdaylarda bul balans beriw balansı depte júritiledi.

Birlestiriw balansı bir neshe kárxanalar bir balansqa birleskeninde dúziledi.

Informaciya kólemi byınsha balanslar bir mártelik hám jıyma balanslarga bólinedi.

Bir mártelik balans tek bir kárxana boyınsha agımdagı esap tiykarında dúziledi.

Jıyma balans bir mártelik balanslar tiykarında dúziledi hám birlespeler (ministrlikler, firmalar, aksiyanerlik jámiyetleri hám sol sıyaqlılar) dıń xojalıq qarjların sáwlelendiredi.

Múlkshilik formasına kóre mámleket, kooperativ, óz, aralas hám qospa kárxanalar, sonıń menen birge, jámiyetlik shólkemleri balansları parıq etedi.

Sáwlelendiriw obyekti kóre balanslar gárezsiz hám bólek balansqa ajratıladı.

Biyyarez balanstı yuridikalıq shaxs bolğan kárxanalar dúzedi.

Bólek balanstı kárxananın strukturalıq bólinbeleri (filiallar, tsexlar, kárxananın avtotransport hám turar-jay hám de kommunal xojalıqları) dúzedi.

Tazalaw usılına kóre balanslar brutto-balans hám netto-balanslargá bólinedi.

Brutto-balans — tártipke salıwshi elementlerdi óz ishine alıwshi balans bolıp tabıladı. “Tiykargı qurallardıń tozıwı”, “Materiallıq emes aktivlerdiń amortizatsiyası”, “Satıp alınğan jeke aksiyalar” sıyaqlı tártipke salıwshi elementlerdi óz ishine aladı.

Brutto (brutto) - italyancha sóz bolıp, mánisi “qopalı”, “tazalanbağan” degen mánislerdi ańlatadı. Brutto balans forması tek ǵana hár túrlı ilimiy izertlewler, balans formasında ulıwmalastırılwdıń tariyxıy táreplerin úyreniw hám soǵan uqsas maqsetlerde dúziledi.

Brutto balansı -balans quramında tártipke salıwshi elementlerdi óz ishine alıwshi balans.

Netto-balans — bul tártipke salıwshi elementler (kontr-aktiv hám kontr-passiv schyotlar) qaldıqları mas ráwishte tiyisli elementlerden ayırıp taslanğan, yaǵnıy tazalanğan balans bolıp tabıladı.

Netto-balans - balans quramında tártipke salıwshi moddalar tiyisli elementlardan ayırıp taslanğan balans bolıp tabıladı.

Netto (netto) sózi de italyansha bolıp, “taza” degen mánisdi ańlatadı. Házirgi waqıtta balanstıń buxgalteriya esabı xalıq aralıq standartlarına muwapıq anıqlanğan, netto-balansına sáykes keletuǵın forması qullanıladı. Mısalı, “tiykargı qurallardıń tozıwı”, “materiallıw emes aktivler amortizatsiyası”, “sawda ústemesi” hám taǵı basqalar aktiv degi tiyisli elementlardan mas túrde shegirib taslanıp, olardıń sap qaldıǵı kórsetiledi. Passivda bolsa kontr-passiv schyotlar qaldıǵı, mısalı, “satıp

alınğan jeke aksiyalar” statyasınıń qaldıǵı ol menen baylanıslı tiyisli element, yaǵnıy “Ustav kapitalı” statyası qaldıǵınan shegirip taslanadı.

Ózbekstandaǵı barlıq kárxanalar netto-balans dúzedi (1993 jıldan baslap).

Kárxana finanslıq jaǵdayınıń jamanlasıwına qaray tamamlaw balansları tómendegi kórinislerde dúziledi:

- 1 kirisiw tamamlaw balansı ;
- 2 aralıq tamamlaw balansı ;
- 3 juwmaqlawshi tamamlaw balansı.

Olardıń hár biri tamamlanılıp atırǵan kárxana mülkin satıw mümkin bolğan bahada bahalanıp dúziledi.

Balansqa qoyılatuǵın tiykargı talaplar tómendegiler bolıp tabıladı:

- ♦balansnıń tuwrılıǵı ;
- ♦balansnıń reallıǵı ;
- ♦balansnıń pütünligi;
- ♦balansnıń izbe-izligi;
- ♦balansnıń túsiniqliligi.

Balanstıń tuwrılıǵı balanstı dúziwde tiykarlanılǵan hújjetlerdiń tolıqlıǵı hám sapası menen támiyinlenedi. Eger esabat dáwirinde xojalıq iskerliginiń barlıq operaciyaları waqıtında hújjetli rásmiylestirilmegen yamasa naduris rásmiylestirilgen bolsa, ol jaǵdayda balans kárxana jumısınıń haqıyqıy juwmaǵın sáwlelendirmeydi. Buxgalteriya balansınıń hár bir statyası hújjetler, buxgalteriya esapbetlerindeki jazıwlar, buxgalteriya esap -kitapları hám inventarlaw menen tastıyqlanǵan bolıwı kerek. Buxgalteriya balansı maǵlıwmatların qasttan buzıw nıqaplaw dep ataladı. Balanstı nıqaplaw qaǵıyda buzılıwların jasırıw maqsetinde bile-tura hám balanstı dúziw boyınsha ayırım qaǵıydalardan xabarsızlıq áqibetinde bilmesten etilgen bolıwı mümkin.

Balanstıń reallıǵı elementler bahasınıń obektiv haqıyqatlıqqa muwapıq keliwin ańlatadı. Balanstıń “tuwrılıǵı” hám “reallıǵı” túsiniqlerin bir-birine aralastırmaslıq kerek. Balans tuwrı, biraq real emes bolıwı mümkin, yaǵnıy-balans maǵlıwmatları

hújjetler tiykarında dúzilgen boladı hám haqıyqıy ámeldegi qarjılardı kórsetedi. biraq onıń ayırım elementleri real sharayattı, misalı, tiykarǵı qurallar marallıq gónergenligi, depitorlik qarızın talap etip alıp bolmawı hám sol sıyaqlılardı kórsetpeydi.

Balanstıń pútinligi balanstı birden-bir esapqa alıw hám bahalaw principleri boyınsha dúziliwin, yaǵnıy kárxananın barlıq strukturalıq bólinbelerinde hám tarmaqlarında buxgalteriya esabı esapbetlerinin birdey mazmunı, olardıń korrespondentsiyası hám sol sıyaqlılar qollanılıwın ańlatadı.

Balanstıń izbe-izligi hár bir keyingi balans aldınǵı balanstan kelip shıǵıwı kerekligi ańlatıladı. Misalı, aldınǵı jıl juwmaqlawshı balansı (jıl aqırına bolǵan maǵlıwmatlar) jıl basına bolǵan baslanǵısh balansı maǵlıwmatları bolıwı kerek, sebebi esabat jılı aldınǵı jıldıń dawamı esaplanadı.

Balanstıń túsinikiligi - balanstı dúziwshiler jáne onı oqıytuǵın hám de analiz etetuǵınlar túsiniwi ushın qolaylı bolıwı kerek. Balanstı anıq hám túsiniqli qılw ushın elementler rekvizitleri hám atları eki tilde (ózbek hám orıs tilinde) bayanlangan, onıń forması talay ápiwaylastırılǵan.

1-Másele. Múlk túrleriniń klassifikaciyalanıwı.

Talap etiledi:

Kárxana múlkın aǵımdaǵı (AA) hám uzaq múddetli (UA) aktivler boyınsha klassifikaciyalaw

Múlktiń derekleri boyınsha klassifikaciyalanıwı.

“Motor” avtomobil ońlaw zavodı múlkiniń quramı:

№	Kárxana múlkiniń atı	Mın som
1	Skladtaǵı awısıq bólekler	170
2	Kassadaǵı naq pullar	40
3	Tiykarǵı materiallar	2400
4	Janıǵı	350
5	Skladtaǵı tayar ónimler	7308
6	Cexdaǵı óndiris úskeneleri	20200
7	Skladtaǵı ıdıslar	2090
8	Esabat beriwshi shaxstıń berilgen avans ushın minnetlemesi	10
9	Cexdaǵı tamamlanbaǵan óndiris	2000
10	Cex binası	16400

11	Toqımashılıq kombinatınıń qarız minnetlemeleri	420
12	AO “Progress” tiń 5 jıllıq múddettegi akciyaları	4000
13	“Ipoteka” bankine 6 ay múddetke qoyılǵan depoziti	800
14	Patent (3 jıl múddetke berilgen)	1200
15	Esaplasıw schyotındaǵı pul qarjıları	1500
16	Asxananın qurıp pitkerilmegen binası	3500
17	Hákimshilik binası	12000
18	Valyuta esaplasıw schyotı	1000
19	Ornatılutuǵın ásbap-úskeneler	2800
20	Licenziya	560
21	Kelesi dáwir qárejetleri	70
22	Tovar jetkerip beriwshilerge berilgen avanslar	4200
23	OAJ “Stimul” kárxanasınıń 3 jıllıq qarız minnetlemesi	750
24	Qarıydardıń úsh aylıq qarız	530
25	Dúziwshilerdiń ustav kapitalına úlesi boyınsha qarız	7390
26	Banktegi basqa esap schyotları	360

Máseleni islew ushın maǵlıwmatlar.

“Motor” avtomobil ońlaw zavodı múlkiniń derekleri quramı:

Talap etiledi: Múlk dereklerin tómendegi túrleri boyınsha toparlarǵa ajratıw:

a) Óz qarjıları derekleri (kapital) - K

b) Qarızǵa alınǵan qarjılar derekleri (minnetlemeler) - M

№	Múlk derekleriniń quramı	Mın som
1	Zavodtıń tovar jetkerip beriwshilerden alınǵan materiallar ushın qarız	2200
2	Ustav kapitalı	20000
3	Bólistirilmegen payda	12600
4	Keleside qárejetler hám tólemler ushın rezerv	1200
5	Rezerv kapitalı	7500
6	Kárxananın jumısshılardıǵa miynet haqı boyınsha qarız	6680
7	Banklerdiń uzaq múddetli kreditleri	15000
8	Byudjetke salıqlar boyınsha qarız	5500
9	Basqa kreditorlarǵa qarız	5960
10	Qarıydarlardan alınǵan avanslar	5000
11	Banklerdiń qısqa múddetli kreditleri	2600
12	Uzaq múddetli qarız (zaëm)	7808

2-Másele. Tigiw kárxanası mülkiniń quramı hám onıń derekleri.

Talap etiledi:

1. Tigiw kárxanası mülkiniń quramı hám onıń derekleri boyınsha túrlendiriw;
2. Balans dúziw.

№	Xojalıq qarjıları hám derekleri	Summa (Som)
1.	Tiykargı qurallar	1120000
2.	Ustav kapitalı	1565000
3.	Tiykargı materiallar	460000
4.	Járdemshi materiallar	28300
5.	Tiykargı qurallardıń amortizaciyası	93000
6.	Kárxanadıń jumısshılarǵa miynet haqı boyınsha qarız	13800
7.	Janılǵı	5400
8.	Idis materiallar	8700
9.	Sociallıq qamsızlandırıw organlarına qarızlar	1200
10.	Tamamlanbaǵan óndiris	14600
11.	Bankten alınǵan kredit boyınsha qarız	30000
12.	Inventar hám xojalıq buyımları	8900
13.	Tayar ónim	25000
14.	Materiallar ushın tovar jetkerip beriwshilerge qarız	20500
15.	Kassadaǵı naq pul qarjıları	100
16.	Esaplasıw schyotındaǵı pul qaldıǵı	89000
17.	Bólistirilmegen payda	54000
18.	Túrli kreditorlarǵa qarız	2000
19.	Esabat beriwshi shaxslardıń qarız	150
20.	Túrli debetorlar qarız	1750
21.	Tovarlar	35000
22.	Byudjetke salıqlar boyınsha qarız	11300
23.	Rezerv fondı	6100

BALANS

Xojalıq qarjıları AKTIVLER	Xojalıq qarjıları derekleri PASSIVLER
I. Uzaq múddetli aktivler	I. Óz qarjılarınıń derekleri (kapital)
II. Aǵımdaǵı aktivler	II. Minnetlemeler
Jámi aktivler:	Jámi passivler:

3-Másele. Mülktiń túrleri hám payda bolıw derekleri boyınsha klassifikaciyalanıwı.

№	Xojalıq qarjıları hám derekleri	Mın som
1	Tovar jetkerip beriwshilerge berilgen avanslar	12100
2	Qarıydarlardan alınǵan avanslar	17600
3	Hákimshilik binası	29000
4	Valyuta schyotı	3126
5	Kassadaǵı pul qarjıları	20
6	Isleniwi tamamlanbaǵan detallar	4180
7	Qosılǵan capital	8452
8	Uzaq múddetli ijara boyınsha qarız	47953
9	Uzaq múddetli investiciyalar	20200
10	Uzaq múddetli bank kreditleri	92000
11	Byudjetke salıqlar boyınsha qarız	33110
12	Alınǵan materiallar ushın tovar jetkerip beriwshilerge qarız	18200
13	Gazge kárxanadıń qarız	9301
14	Jumısshılarǵa miynet haqı boyınsha qarız	21253
15	Skladtaǵı awısıq bólekler	5000
16	Sklad binası	35000
17	Cex binası	42000
18	Basqa kárxanaǵa berilgen qısqa múddetli kredit	116500
19	Qısqa múddetli bank kreditleri	16000
20	Qısqa múddetli finanslıq qoyılmalar	8300
21	Elektroenergiya ushın kreditorlıq qarız	186
22	Licenziya (3 jıl múddetke berilgen)	2213
23	Tamamlanbaǵan qurılıs	96000
24	Aldıńǵı jıllardıń bólistirilmegen paydası	106305
25	Aǵımdaǵı jıldıń bólistirilmegen paydası	16750
26	Sawda belgisi	457
27	Skladtaǵı satıp alınǵan yarım tayar ónimler	82400
28	Programmalıq támiynat	872
29	Óndiris úskeneleri	125632
30	Basqada materiallar	7800
31	Kelesi dáwir qárejetleri	725
32	Esaplasıw schyotı (raschëtıy schët)	28190
33	Rezerv kapitalı	16150
34	Shiyki zat hám materiallar	31200
35	Tayar ónim skladındaǵı úskeneler	26320
36	Subsidiya	4870
37	Skladtaǵı ıdıslar	6820
38	Ustav kapitalı	280000
39	Xojalıq inventarı hám mebeller	475
40	Skladtaǵı reńli metallar	3600

Talap etiledi:

1. Kárxana mülkin túrleri hám payda bolıw derekleri boyınsha túrlendiriw:

AA – ağımdağı aktivler;

UA – Uzaq múddetli aktivler;

AM – Ağımdağı minnetlemeler;

UM – Uzaq múddetli minnetlemeler;

K – kapital.

2. Buxgalteriya balansın dúziw.

4-Másele. ÁMELIY JUMIS: «Tashkent ásbap-úskeneler zavodı».

Tómendegi maǵlıwmatlardan paydalanıp buxgalteriya balansın tayarlań:

	miń. som
1 Temir	
2 Miynetke haqı tolew boyınsha qarız	18.75
3 Júk mashinaları	23.25
4 Elektroapparatura	377.00
5 Ekspeditordıń esabat boyınsha qarız summası	422.25
6 Miynet dem alısına haqı tolew ushın rezerv	3.75
7 Janılǵı	18.00
8 Materiallıq zıyandı qaplaw boyınsha jumısshılardıń qarız	12.00
9 Uzaq múddetli ijáraǵa alınǵan tiykarǵı qurallar ushın qarız	21.00
10 Sklad binası	300.00
11 Esaplasıw schyotındaǵı pul qarjıları	225.00
12 Ximiyalıq reaktivler	75.00
13 Mebel hám ofis úskeneleri	3.00
14 Maqsetli mámleketlik fondlarǵa tolemler boyınsha qarız	363.00
15 Alınǵan ásbaplar ushın jetkerip beriwshilerge qarız	64.50
16 Qosımsha cextiń bitpegen qurılısı	115.75
17 Qurılıs materialları	321.75
18 Gumanlı qarızlardı jabıw ushın rezerv	7.50
19 Satıw ushın islep shıǵarılǵan úskeneler	18.00
20 Valyuta esaplasıw schyotındaǵı pul qarjıları	23.25
21 Qarıydar hám buyırtpashılardıń alınǵan ónim ushın qarızdarlıǵı	39.75
22 <u>Aldınnan alınǵan ijára haqı</u>	129.00
23 Ustav kapitalı	30.00
24 Birja sawdalarında qatnasıw huqıqı	2025.00
25 Keyingi jılǵa ilimiy basılımlarǵa jazılıw qárejetleri	450.00
26 Ornatılatuǵın hám montaj qılınatuǵın ásbap-úskeneler	38.25
27 Ónim eksportı ushın licenziya	1125.00
28 Jıynaw cexında islep shıǵarılıwı ele tamamlanbaǵan úskeneler	258.75
29 Jol fondına tolemler boyınsha minnetlemeler	60.00
30 Tiykarǵı qurallardı satıp alıw ushın alınǵan uzaq múddetli bank krediti	24.00
31 Qarıydarlardan alınǵan avanslar	536.50
	71.25

32	Ilimiy izertlewlerdi ótkeriw ushın alınǵan subsidiya	76.5
33	Telefaks	300.00
34	Bólistirilmegen payda	742.50
35	Jumısshılardan alınǵan dáramat salıǵı boyınsha qarız	21.00
36	Rezerv kapitalı	23.25
37	<u>Mal-mülkti qamsızlandırıw ushın qamsızlandırıw firmasına qarız</u>	128.25
38	<u>Deponentlengen miynet haqı</u>	14.25
39	<u>Qosılǵan capital</u>	112.50
40	Berilgen úskeneler ushın ximiyalıq zavodtıń kárxanaǵa qarız	18.00
41	Tovar jetkerip beriwshilerge ótkerilgen avanslar	52.50

BUXGALTERIYA BALANSI 1-sanli forma (B1)

Ko'rsatkichlar ati	Bag'ana kodi	Esabat da'wiri basina	Esabat da'wiri son'ina
Aktiv			
I. Uzaq mu'ddetli aktivlar:			
Tiykarg'i qurallar:			
Baslang'ish (qayta tiklew) quni (0100,0300)	010	1687 25	
Toziw summasi (0200)	011	0	
Qaldiq (balans) quni (bag'ana 010-011)	012	1687 25	
Materiyalliq emes aktivlar:			
Baslang'ish quni (0400)			
Amortizatsiya summasi (0500)	020	708 75	
Qaldiq (balans) quni (bag'ana 020-021)	021	0	
Uzaq mu'ddetli investiciyalar, ja'mi (bag'ana 040+050+060+070+080), solardan:	022	708 75	
Qimmat bahali qag'azlar (0610)	030	1446 75	
Shuba xo'jalik ja'miyetlerine investiciyalar (0620)	040		
G'arezli xo'jalik ja'miyetlerine investiciyalar (0630)	050		
Shet el kapitali bar bog'an ka'rxanalarg'a investiciyalar (0640)	060		
Basqa uzaq mu'ddetli investiciyalar (0690)	070		
Ornatilug'in asbap-u'skeneler (0700)	080		
Kapital qoyilmalar (0800)	090	1125	
Uzaq mu'ddetli debitorliq qarizlari (0910, 0920, 0930, 0940)	100	321 75	
Sonnan: mu'ddeti o'tken	110		
Uzaq mu'ddetli keshiktirilgen qa'rejetler (0950, 0960, 0990)	111		
I bo'lim bo'yinsha ja'mi (bag'ana 012+022+030+090+100+110+120)	120		
II. Ag'imdag'i aktivlar:	130	5289.5	
Tovar-materiyalliq zapaslar, ja'mi (bag'ana 150+160+170+180), solardan:	140	124 5	
O'ndiris zapaslari (zaxiralari) (1000, 1100, 1500, 1600)	150	41 25	
Tamamlanbag'an o'ndiris (2000, 2100, 2300, 2700)	160	60	
Tayar o'nim (2800)	170	23 25	
Tovarlar (2900den 2980nin' ayirmasi)	180		
Kelesi da'wir qa'rejetleri (3100)	190	38 25	
Keshiktirilgen qa'rejetler (3200)	200		
Debitorlar, ja'mi (bag'ana 220+230+240+250+260+270+280+290+300+310)	210	206 25	
Sonnan: mu'ddeti o'tken	211		
Qariydar ha'm buyirtpashilardin' qarizi (4000den 4900din ayirmasi)	220	129	
Bo'lek balansqa ajratilg'an bo'limshelardin' qarizi (4110)	230		
Shuba ha'm g'arezli xo'jalik ja'miyetlerinin' qarizi (4120)	240		
Personallarg'a berilgen avanslar (4200)	250		

Jetkerip beriwshiler ha'm kesip alip islewshilerge berilgen avanslar (4300)	260	52 50	
Byudjetke saliq ha'm jiyimlar boyinsha avans to'lemeler (4400)	270		
Maqsetli ma'mleket fondlari ha'm qamsizlandiriw boyinsha avans to'lemeler (4500)	280		
Du'ziwshilerdin' ustav kapitalina u'lesler boyinsha qarizi (4600)	290		
Personallardin' basqa operaciyyalar boyinsha qarizi (4700)	300	24 75	
Basqa debitorliq qarizlari (4800)	310	114 75	
Pul qarjilari, ja'mi (bag'ana 330+340+350+360), solardan:	320		
Kassadag'i pul qarjilari (5000)	330		
Esaplasiw schyotindag'i pul qarjilari (5100)	340	75	
Shet el valyutasindag'i pul qarjilari (5200)	350	39 75	
Basqa pul qarjilari ha'm ekvivalentleri (5500, 5600, 5700)	360		
Qisqa mu'ddetli investiciyalar (5800)	370		
Basqa ag'imdag'i aktivlar (5900)	380		
II bo'lim boyinsha ja'mi (bag'ana 140+190+200+210+320+370+380)	390	483 75	
Balans aktivi boyinsha ja'mi (bag'ana 130+390)	400	5773 25	
Passiv			
I. O'z qarjilari dereklari			
Ustav kapitali (8300)	410	2025	
Qosilg'an kapital (8400)	420	112 5	
Rezerv kapitali (8500)	430	41 25	
Satip aling'an o'zinin' akciyalari (8600)	440		
Bo'listirilmege payda (qaplanbag'an ziyani) (8700)	450	742 5	
Maqsetli tu'simlar (8800)	460	76 5	
Kelesi da'wir qa'rejetleri ha'm to'lemeler ushin zapaslar (8900)	470		
I bo'lim bo'yinsha ja'mi (bag'ana 410+420+430+440+450+460+470)	480	2997 75	
II. Minnetlemeler			
Uzaq mu'ddetli minnetlemeler, ja'mi (bag'ana 500+510+520+530+540+550+560+570+580+590)	490	836 5	
Solardan: uzaq mu'ddetli kreditorliq qarizlar (bag'ana 500+520+540+560+590)	491	300	
Sonnan: mu'ddeti o'tken uzaq mu'ddetli kreditorliq qarizlar	492		
Jetkerip beriwshiler ha'm kesip alip islewshilerge beriletug'in uzaq mu'ddetli qariz (7000)	500		
Bo'lek shiqqan bo'limlerge beriletug'in uzaq mu'ddetli qarizlar (7110)	510		
Shuba ha'm g'arezli xo'jalik ja'miyetlerine beriletug'in uzaq mu'ddetli qariz (7120)	520		
Uzaq mu'ddetli keshiktirilgen da'ramatlar (7210, 7220, 7230)	530		
Salik ha'm ma'jburiy to'lemeler boyinsha uzaq mu'ddetli keshiktirilgen minnetlemeler (7240)	540		
Basqa da uzaq mu'ddetli keshiktirilgen minnetlemeler (7250, 7290)	550		
Qariydar ha'm buyirtpashilardan aling'an avanslar (7300)	560		
Uzaq mu'ddetli bank kreditleri (7810)	570	536 5	
Uzaq mu'ddetli qarizlar (7820, 7830, 7840)	580		
Basqa da uzaq mu'ddetli kreditorliq qarizlar (7900)	590	300	
Ag'imdag'i minnetlemeler, ja'mi (bag'ana 610+630+640+650+660+670+680+690+700+710+720+730+740+750+760)	600	492 25	

Solardan: ag'imdag'i kreditorliq qarizlar (bag'ana 610+630+650+670+680+690+700+710+720+760)	601	492.25	
Sonnan: mu'ddeti o'tken ag'imdag'i kreditorliq qarizlari	602		
Jetkerip beriwshiler ha'm kesip alip islewshilerge to'lenetug'in qariz (6000)	610	115.75	
Bo'lek shiqqan bo'limlarga to'lenetug'in qariz (6110)	620		
Shuba ha'm g'a'rezli xojaliq ja'miyetlerine to'lenetug'in qariz (6120)	630		
Keshiktirilgen da'ramatlar (6210, 6220, 6230)	640		
Saliq ha'm ma'jburiy to'lemler boyinsha keshiktirilgen minnetlemeler (6240)	650		
Basqa da keshiktirilgen minnetlemeler (6250, 6290)	660		
Aling'an avanslar (6300)	670	101.25	
Byudjetke to'lemler boyinsha qariz (6400)	680	21	
Qamsizlandiruv boyinsha qariz (6510)	690	128.25	
Maqsetli ma'mleketlik fondlarga to'lemler boyinsha qarizlar (6520)	700	88.5	
Du'ziwshilerge bolg'an qarizlar (6600)	710		
Miyetke haqi to'lew boyinsha qariz (6700)	720	37.5	
Qisqa mu'ddetli bank kreditleri (6810)	730		
Qisqa mu'ddetli qarizlar (6820, 6830, 6840)	740		
Uzaq mu'ddetli minnetlemelerdin' ag'imdag'i bo'legi (6950)	750		
Basqa da kreditorliq qarizlar (6990)	760		
II bo'lim boyinsha ja'mi (bag'ana 490+600)	770	1328.75	
Balans passivi boyinsha ja'mi (bag'ana 480+770)	780	4326.5	

2-tema. Buxgalteriya esabi schyotlar sisteması hám eki jaqlama jazıw

Gáp sonda esitkeniñe emes, kórgeniñe isen
Jon Milton

Buxgalteriya esabi schyotları, olardıń dúzilisi hám gruppalanıwı

Kárxanalarda kóp muǵdarda xojalıq operatsiyaları júz berip, xojalıq qarjıları mudamı hárekette boladı. Kárxanaǵa basshılıq qılıw ushın xojalıq qarjılarınıń háreketi haqqında ulıwmalasqan maǵlıwmatlardı alıw talap etiledi. Bunday maǵlıwmatlardı balans járdeminde alıw múmkin emes. Sol sebepli usı maqsette buxgalteriya esabınıń schyotları qollanıladı.

Buxgalteriya esabi schyotları- mal-múłkti onıń quramı, jaylastırılıwı hám qalıplestiriw derekleri hám de operatsiyalar boyınsha ámelde sáwlelendiriw, gruppaw hám de baqlaw usılı bolıp tabıladı.

Schyotlardıń hár birinde esapqa alınıp atırǵan xojalıq qarjıları yamasa olardıń derekleriniń baslanǵısh jaǵdayı esapqa alınadı, keyingi bolatuǵın ámeldegi ózgerisler waqtında sáwlelendirip barıladı. Nátiyjede schyotlardan ayırım túrdegi aktivler yamasa passivlar haqqındaǵı maǵlıwmatlardı qálegen waqıtta alıw múmkin boladı.

Sırtqı kórinisi boyınsha schyotlar eki ústinnen ibarat bolǵan keste formasında boladı. Schyotnıń atı kesteniń joqarı bóleginde jazıladı. Bul kesteniń shep bólegi “Debet” (D-t), oń bólegi “Kredit” (K-T) dep ataladı. “Debet” hám “Kredit” sózleri buxgalteriya esabına onıń rawajlanıw dáwiri baslanıwında kiritilgen bolıp, bul sózler XII ásirlerde satıwshı hám bankir ortasındaǵı esap -kitap hám de kredit munasábetlerin sáwlelendirgen.

“Debet” sózi latinsha bolıp “ol qarızdar”, “Kredit” sózi bolsa “isendi” degen mánisti anlatadı.

Debet “Schyot atı yamasa nomeri” Kredit

1 -súwret. Schyotnıń sırtqı kórinisi

Schyotlarda buyım-múlk jáne onıń dereginiń esabat dáwiri bası hám de aqırındaǵı jaǵdayı sáwlelendiriledi. Schyotlarǵa esabat dáwirinń basına maǵlıwmatları buxgalteriya balansınıń aktiv hám passiv bólimleri elementlerinen alıp jazıladı. Bul maǵlıwmatlar qaldıq yamasa saldo dep ataladı. Ayırım jaǵdaylarda geypara schyotlarda saldo bolmawı da múmkin. Debet hám kreditte aktiv yamasa passivlardıń quramındaǵı ózgerisler sáwlelendiriledi. Esabat dáwiri ishinde schyotnıń Debet bóleginde jazılǵan summalar Debet oborot, kredit bólegine jazılǵan summalar dı kredit oborot dep ataladı.

Buxgalteriya esabı schyotların gruppalamdan tiykarǵı maqset ámelge asırılǵan xojalıq operaciyaaların ulıwmalastırıp, alınatuǵın maǵlıwmatlardı ápiwayılastırıp ibarat esaplanadı. Sonıń menen birge pul háreketi maydanınan qadaǵalaw jumısların tuwrı shólkemlestiriwdi támiyinlew bolıp tabıladı.

5-keste

Buxgalteriya esabı schyotlarınń gruppalanıwı

№	Schyotlar qásiyetleri	gruppalanıwı	Ayrıqshalıqlardan schyotlar quramı	kelip shıqqan halda
1	Schyotlarndıń kóre dúzilisine		Turaqlı schyotlar	Aktiv (A)
			Waqtınshalıq schyotlar	Passiv (P)
				Tranzit schyotlar (T)
2	Kórsetkishlerdi sáwlelendiriliwine kóre		Balanstan tısqarı schyotlar (BT)	
			Sintetikalıq schyotlar	
3	Balansa sáwlelendiriliwine kóre		Analitikalıq schyotlar	
			Balans schyotları	
4	Tayınlanıwı		Balanstan tısqarı schyotlar (BT)	
			Tiykarǵı schyotlar	Aktiv schyot (A)
				Passiv schyot (P)
			Tártipke salıwshı schyotlar	Kontr-aktiv (KA)
				Kontr-passiv (KP)
				Toltırıwshı schyotlar
			Bólistiriwshi schyotlar	Yigib taqsimlovchi
				Esabat dáwirleri boyınsha bólistiriwshi
			Kalkulyatsiya schyotları	
			Salıstırıwshı schyotlar	

Turaqlı schyotlar - bul esabat dáwiri aqırına saldoga iye bolıp, buxgalteriya balansında sáwlelendiriletuǵın aktivler, minnetlemeler, qarjılar schyotları bolıp tabıladı.

Aktiv schyot (A) - bul aktivlerdi sáwlelendiriwge mólsherlengen schyot bolıp, ol jaǵdayda ekonomikalıq resurslarınń qaldıǵı hám kóbeyiw schyotnıń Debetida, azayıw bolsa kredit boyınsha sáwlelendiriledi.

Passiv schyot (P) - bul minnetleme hám qarjın sáwlelendiriwge mólsherlengen schyot bolıp, ol jaǵdayda minnetleme hám qarjınıń qaldıǵı hám kóbeyiw schyotining krediti boyınsha, azayıw bolsa Debet boyınsha sáwlelendiriledi.

Kontr-aktiv schyot (KA) - bul ol menen baylanıslı bolǵan aktiv schyotnıń saldosiın shegiriletuǵın finanslıq esabatta aktivtiń sap ma`nisiń sáwlelendiriwshi schyot bolıp tabıladı.

Kontr-passiv schyot (KP) - bul ol menen baylanıslı bolǵan passiv schyotnıń saldosiın shegiriletuǵın finanslıq esabatta minnetleme yamasa qarjınıń sap ma`nisiń sáwlelendiriwshi schyot bolıp tabıladı.

Tranzit schyotlar (T) - bul esabat dáwirinde paydalanılauǵın, lekin jabılatuǵın Finanslıq nátiyjeler haqqındaǵı esabatta sáwlelendiriletuǵın esabat dáwiri aqırına qaldıqqa iye bolmaytuǵın dáramatlar hám qárezetlerdiń waqtınshalıq schyotları bolıp tabıladı.

Balans schyotları dep, balansa qatnasatuǵın schyotlarǵa aytııp, olar boyınsha eki jaqlama jazıw ámelge asırıladı.

Balanstan tısqarı schyotlar (BT) - bul kárxanaǵa qarawlı bolmaǵan, lekin waqtınshalıq iqtıyarında bolǵan, aktivlerdiń bar ekenligi hám háreketi, shártli huqıqlar hám minnetlemeler haqqındaǵı informaciyanı ulıwmalastırıp mólsherlengen schyotlar bolıp tabıladı. Bul schyotlar basqa schyotlar menen óz-ara baylanıstırılmaıwı hám kárxananiń esabatında sáwlelendirilmeydi.

Sintetikalıq schyotlar xojalıq qarjıları hám olardıń derekleri haqqında ulıwma hám baha kórinisindeǵı maǵlıwmatlardı alıw maqsetinde esap júrgiziwge mólsherlengen.

Analitikalıq schyotlar maǵlıwmatları xojalıq qarjıları hám olardıń dereklerin tekǵana baha, bálki natura hám de miynet ólshewi birliklerinde júrgiziwge mólsherlengen bolıp tabıladı. Analitikalıq schyotlar boyınsha buxgalteriya provodkaları ámelge asırılmaıdı.

Kárxana geypara xojalıq qarjıları esabın júrgiziwde bir neshe bahadan paydalanıw zárúrshılıǵı payda boladı. Sonday qarjılar hám olar tashkil tabıw derekleri esabın júrgiziwshi schyotlar tártipke salıwshı schyotlar dep ataladı.

Tolıqlawısh schyotlar tiyisli qarjı hám olar tashkil tabıw derekleri esabın júrgiziwge mólsherlengen schyot maǵlıwmatların toltırıw ushın mólsherlengen.

Bólıleytuǵın schyotlar. Bul schyotlar kárxananın geypara qárejetlerin esapqa alıw hám olardı kalkulyatsiya obiektleri yamasa esabat dáwirleri ortasında tuwrı bólistiriw maqsetinde qollanıladı

Jıynap bólekleytuǵın schyotlar. Bul schyotlar málim xojalıq processindegi qárejetlerdi bir ay dawamında esapqa alıw, bul qárejetlerdi ekonomikalıq mazmunına qaray, gruppalaştırıw hám olardı kalkulyatsiya obiektleri ortasında aldınan qabil etilgen qandayda bir baziske salıstırǵanda proporcional túrde bólistiriw ushın xızmet etedi.

Kalkulyatsiya schyotları kárxana iskerliginde ónimler, satılǵan tovarlar, orınlanǵan jumıs hám kórsetilgen xızmetler ózine túser bahasın anıqlaw ushın qárejetler esabın júrgiziwge mólsherlengen.

Salıstırmaalı schyotlar áyne bir operaciyaer yamasa kárxananın púttil bir finanslıq -xojalıq iskerliginiń nátiyjesin anıqlaw ushın isletiledi.

Debet		AKTIV		Kredit	
SCHYOT					
Baslanǵısh saldo (Sb)		Qarjılardıń kóbeyiwi		Qarjılardıń kemeyiwi	
Debet oborot (Do)				Kredit oborot (Ko)	
Aqırǵı saldo (AS)					

2-súwret. Aktiv schyotnıń kórinisi

Xojalıq qarjıları túri hám jaylastırıwın kórsetiwshi aktiv schyotlardıń ózgesheligi sonda, pullardıń kóbeyiwi Debet, pullardıń kemeyiwi bolsa schyotnıń kredit tárepinde sáwlelendiriledi.

Schyottaǵı aqırǵı qaldıq yamasa saldo tómendegi formula arqalı tabıladı :

$$So = Sb + Do - Ko.$$

Xojalıq qarjılarının dereklerin sáwlelendiriwshi passiv schyotlardıń kóbeyiwi kreditte, kemeyiwi bolsa Debet tárepinde kórsetiledi:

Debet		PASSIV		Kredit	
SCHYOT					
		Qarjılardıń kemeyiwi		Baslanǵısh saldo (Sb)	
(Do) Debet oborot				Qarjılardıń kóbeyiwi	
				(Ko) Kredit oborot	
				Aqırǵı saldo (AS)	

3-súwret. Passiv schyotnıń kórinisi

Aqırǵı qaldıq tómendegishe tabıladı : $So = Sb + Ko - Do.$

Sonı aytıp ótiw kerek, kontr-aktiv schyotlar ózgesheligi tap passiv schyotlar, kontr-passiv schyotlar ózgesheligi bolsa aktiv schyotlar ózgesheligi kibi bolıp tabıladı.

Tranzit schyotlar quramında bolǵan eki salıstırıwshı schyotlar ózgesheligi ulıwma basqasha, olardı tómendegi suwrette kóriwimiz múmkin:

Debet		9200		Kredit	
Aktivlerdiń shıǵıp ketiwinen qárejetler				Aktivlerdiń shıǵıp ketiwinen dáramatlar	

Debet	9900	Kredit
		Dáramatlardıń
Qárejetlerdiń juwmaqlawshı	juwmaqlawshı	finanslıq
finanslıq nátiyjege esaptan shıǵarılıwı	shıǵarılıwı	esaptan
yamasa	dáramatlardı	yamasa
qárejetlerdi esapqa alıwshı	alıwshı	esapqa
tranzit schyotlardıń jabılıwı	tranzit	tranzit
		schyotlardıń jabılıwı

4 -súwret. Tranzit schyotlardıń kórinisi

Tranzit schyotlar ózgesheligine keletuǵın bolsaq, olar dáramatlardı esapqa alıw ushın mólsherlengen bolsa-tap passiv schyot sıyaqlı ayıladı. Egerde qárejetlerdi esapqa alıwshı tranzit schyotlar bolsa aktiv schyotlar sıyaqlı isletiledi.

Eki jaqlama jazıw. Eki jaqlama jazıwdıń baqlaw qásiyetleri

Hár bir xojalıq operatsiyası puldıń dúzilisinde yamasa derektiń dúzilisinde yamasa bir waqıtta da aqshada da derekte birdey summaǵa ózgeriwge alıp keledi. Bunday ózgerislerdi dizimnen ótkeriw ushın buxgalteriya esabında eki jaqlama jazıw usılı qollanıladı.

Eki jaqlama jazıw sonday jazıw bolıp tabıladı, onıń nátiyjesinde hár bir xojalıq operatsiyasınıń summası schyotlarda eki márte: bir schyot Debetinde hám áyne waqıtta óz-ara baylanıslı bolǵan basqa schyotıń kreditinde belgilenedi. Sebebi xojalıq operatsiyaları júzege keltiretuǵın ózgerisler eki jaqlama ózgeshelikke iye hám esaptıń eki bólek schyotına tásir etedi.

1494-jılда Italiyalıq matematik Luka Pacholi eki jaqlama jazıw usılın tiykarlap bergen. Onıń “Schyotlar hám jazıwlar haqqındaǵı traktatında” (lot. tractatus - talqılaw) jazıwları bir waqtıń ózinde “bermek” hám “ıyelew”

schyotlarda sáwlelendiriw hám “bermek” hám “ıyelew” schyotlardıń summalarınıń jıyındısı óz-ara teń keliwi kerek dep aytqan.

Ekijaqlama jazıw jardeminde schyotlar ortasındaǵı payda bolǵan óz-ara baylanıs schyotlar korrespondentsiyası dep ataladı. Bul korrespondentsiyada qatnasuvshı schyotlar korrespondentsiyalanuvchi schyotlar dep ataladı.

Schyotlar korrespondentsiyasınıń sáwlelendiriwshı qısqasha jazıw buxgalteriya provodka (ótkerme) sı dep ataladı. Buxgalteriya provodkalari ápiwayı hám quramalı boladı.

Ápiwayı buxgalteriya provodka (ótkerme) sı dep, málim bir xojalıq operatsiyasınıń tek bir schyotıń Debeti hám basqa bir schyotıń kreditinde sáwlelendiriliwine ayıladı.

Quramalı buxgalteriya provodka (ótkerme) sı málim bir operatsiyanıń summası bir schyotıń Debeti, basqa bir qansha schyotlardıń kreditinde yamasa kerisinshe, bir schyotıń krediti hám bir neshe schyotlardıń Debetinde sáwlelendiriliwi bolıp tabıladı.

Xojalıq operatsiyaların schyotlarda eki jaqlama jazıw usılı menen sáwlelendiriw rejimin tómendegi mısallarda kóriwimiz múmkin.

1-mısal. Banktegi esap -kitap schyotınan kassaǵa 1 500 000 sum naq pul alıp kelindi. Bul xojalıq operatsiyası nátiyjesinde banktegi esap -kitap schyotında pul kemeydi, kassada bolsa sol summaǵa kóbeydi. Bul schyotlardıń ekewi de aktiv schyotlar bolıp tabıladı.

Debet	5010 (A)	Kredit
(+) 1 500 000 sumǵa kassada pul qarjısınıń kóbeyiwi		
Debet	5110 (A)	Kredit
q. 1 500 000 sum		(-) 1 500 000 sumǵa esap-kitap schyotındaǵı pul qarjısınıń kemeyiwi

5 -súwret. 1-mısaldagı operaciya sáwlelendiriliwiniń kórinisi

2-mısal. Kassadan xızmetkerlerge 1 500 000 sum miynet haqı berildi. Bul xojalıq operatsiyası nátiyjesinde kassadağı pul qarjısı kemeydi, xızmetkerler menen miynet haqı tárepinen qarızlar da kemeydi.

Debet	6710 (P)	Kredit
(-) 1 500 000 sumğa xızmetkerler menen miynet haqı maydanınan qarızlardıń kemeyiwı		q. 1 500 000 sum
Debet	5010 (A)	Kredit
q. 1 500 000 sum		(-) 1 500 000 sumğa kassadağı pul qarjısının kemeyiwı

6-súwret. 2-mısaldagı operaciya sáwlelendiriliwiniń kórinisi

3-mısal. Bazadan tiykarǵı óndiriske 1 200 000 sumlıq hám ulıwma islep shıǵarıwǵa 150 000 sumlıq janılǵı-maylaw materialları berildi. Bul xojalıq operatsiyası nátiyjesinde bazadağı janar may -maylaw materialları azayadı, tiykarǵı islep shıǵarıw hám ulıwma islep shıǵarıwlarında janılǵı -maylaw materialları kóbeydi.

Debet	2010 (A)	Kredit
(+) 1 200 000 sumğa tiykarǵı islep shıǵarıw qárejetler kóbeyiwı		
Debet	2510 (A)	Kredit
(+) 150 000 sumğa ulıwma islep shıǵarıw qárejetler kóbeyiwı		

Debet	1030 (A)	Kredit
q. 1 350 000 so'm		(-) 1 350 000 sumğa janılǵı - maylaw materialları kemeyiwı

7-súwret. 3-mısaldagı operaciya sáwlelendiriliwiniń kórinisi

Buxgalteriya esabında eki jaqlama jazıw usılınan schyotlarda xojalıq operatsiyaları tuwrı sáwlelendiriliwi ústinen qadaǵalaw aparıwda paydalanıladı. Hár bir operatsiya birdey summaǵa bir schyotnıń Debeti hám basqa bir schyotnıń kreditine jazıladı. Nátiyjede hámme schyotlardıń Debet tárepindegi oborotlar jámi, hámme schyotlardıń kredit tárepindegi oborotlar jamige teń bolıwı kerek. Sonday teńliktiń bolmawı schyotlarda qátege jol qoyılǵanlıǵınan dárek beredi.

Finanslıq esapta provodka beriliwi.

1. Kommerciyashı azmaz muǵdar naq pulda óziniń usaqlap satıw sawda biznesine qarjı kiritte. Standart eki jaqlama jazıw kórinisi tómendegishe kóriniste boladı:

Debet: naq pul esabı. Kredit: kapital esabı.

Maqset: eki jaqlama jazıw qaǵıydasına kóre naq pul esabında naq pul kommerciyashı tárepinen berilgen naq pul qabıl etilgen. Bunıń mánisi kapital esabı beriletuǵın esap hám naq pul esabı qabıl etiletuǵın esap.

2. biznes shólkemi naq pulǵa offiste paydalanıw ushın mebel satıp aladı. Haqıyqiy eki jaqlama jazıw sistemasında tómendegishe boladı:

Debet: mebel esabı. Kredit: naq pul esabı.

Maqset: bul operatsiyada mebel esabında mebel qabıl etiwshi hám naq pul esabında mebel ushın tolıq pul sáwlelenedi.

3. Biznes shólkemi usaqlap satıw sawda tovarın satıp aldı. eki jaqlama jazıwda tómendegishe sáwlelenedi:

Debet : Satıp alıw esabı. Kredit: Naq pul esabı.

5 -súwret. 1-mısaldaǵı operaciya sáwlelendiriliwiniń kórinisi

2-mısal. Kassadan xızmetkerlerge 1 500 000 sum miynet haqı berildi. Bul xojalıq operatsiyası nátiyjesinde kassadaǵı pul qarjısı kemeydi, xızmetkerler menen miynet haqı tárepinen qarızlar da kemeydi.

Debet	6710 (P)	Kredit
(-) 1 500 000 sumǵa xızmetkerler menen miynet haqı maydanınan qarızlardıń kemeyiwi		q. 1 500 000 sum

Debet	5010 (A)	Kredit
q. 1 500 000 sum		(-) 1 500 000 sumǵa kassadaǵı pul qarjısının kemeyiwi

6-súwret. 2-mısaldaǵı operaciya sáwlelendiriliwiniń kórinisi

3-mısal. Bazadan tiykarǵı óndiriske 1 200 000 sumlıq hám ulıwma islep shıǵarıwǵa 150 000 sumlıq janılǵı-maylaw materialları berildi. Bul xojalıq operatsiyası nátiyjesinde bazadaǵı janar may -maylaw materialları azayadı, tiykarǵı islep shıǵarıw hám ulıwma islep shıǵarıwlarında janılǵı -maylaw materialları kóbeyedi.

Debet	2010 (A)	Kredit
(+) 1 200 000 sumǵa tiykarǵı islep shıǵarıw qárejetler kóbeyiwi		

Debet	2510 (A)	Kredit
(+) 150 000 sumǵa ulıwma islep shıǵarıw qárejetler kóbeyiwi		

Debet	1030 (A)	Kredit
q. 1 350 000 so'm		(-) 1 350 000 sumǵa janılǵı - maylaw materialları kemeyiwi

7-súwret. 3-mısaldaǵı operaciya sáwlelendiriliwiniń kórinisi

Buxgalteriya esabında eki jaqlama jazıw usılınan schyotlarda xojalıq operatsiyaları tuwrı sáwlelendiriliwı ústinen qadaǵalaw aparıwda paydalanıladı. Hár bir operatsiya birdey summaǵa bir schyotnıń Debeti hám basqa bir schyotnıń kreditine jazıladı. Nátiyjede hámme schyotlardıń Debet tárepindegi oborotlar jámi, hámme schyotlardıń kredit tárepindegi oborotlar jamige teń bolıwı kerek. Sonday teńliktiń bolmawı schyotlarda qátege jol qoyılǵanlıǵınan dárek beredi.

Finanslıq esapta provodka beriliwi.

1. Kommerciyashı azmaz muǵdar naq pulda óziniń usaqlap satıw sawda biznesine qarjı kiritti. Standart eki jaqlama jazıw kórinisi tómendegishe kóriniste boladı:

Debet: naq pul esabı. Kredit: kapital esabı.

Maqset: eki jaqlama jazıw qaǵıydasına kóre naq pul esabında naq pul kommerciyashı tárepinen berilgen naq pul qabıl etilgen. Bunıń mánisi kapital esabı beriletuǵın esap hám naq pul esabı qabıl etiletuǵın esap.

2. biznes shólkemi naq pulǵa offiste paydalanıw ushın mebel satıp aladı. Haqıyqıy eki jaqlama jazıw sistemasında tómendegishe boladı:

Debet: mebel esabı. Kredit: naq pul esabı.

Maqset: bul operatsiyada mebel esabında mebel qabıl etiwshi hám naq pul esabında mebel ushın tolıq pul sáwlelenedi.

3. Biznes shólkemi usaqlap satıw sawda tovarın satıp aldı. eki jaqlama jazıwda tómendegishe sáwlelenedi:

Debet : Satıp alıw esabı. Kredit: Naq pul esabı.

Maqset: bul operatsiyada tovardı satıp alıw esabında sáwlelenedi hám naq pul esabında tovar ushın buyım jetkerip beretuǵınlarǵa tólungen pul sáwlelenedi. Hár bir bizneste, biznes iskerliginde tiykarǵı ónim yamasa Tovar satıp alınǵan waqıtta “satıp alıw” esabınan paydalanıladı.

4. Biznes shólkemi mal jetkerip beretuǵınnan kreditke usaqlap satıw sawda tovarı satıp aldı. (tovar jetkerip beretuǵın kreditor retinde basqa biznes shólkemlerine tovar hám ónimlerin qarızǵa beredi) Eki jaqlama jazıw qaǵıydasına kóre tómendegishe sáwlelenedi:

Debet: satıp alıw esabı. Kredit: Kreditor esabı.

Maqset: bul operatsiyada satıp alıw esabında Tovar qabıllandı, biraq tovar jetkerip beretuǵın satılǵan tovar ushın ele pul almadı kredit esabı kreditlenedi. Kredit esabı tólep beriw esabı formasında.

5. biznes shólkemi usaqlap satıw sawda tovarın qarıydarǵa sattı. Eki jaqlama jazıw qaǵıydasına kóre tómendegishe sáwlelenedi:

Debet: naq pul esabı. Kredit: satıw esabı.

Maqset: naq pul esabında satılǵan tovar ushın pul qabıl etiledi. Satıw esabı qarıydarǵa Tovar jetkiziwdi sáwlelendiredi.

6. Biznes shólkemi usaqlap satıw sawda tovarın qarıydarǵa satadı, biraq qarıydar ele puldı tólemedi. Eki jaqlama jazıw qaǵıydasına kóre tómendegishe sáwlelenedi:

Debet: debetorlıq esabı. Kredit: Satıw esabı.

Maqset: Jetkerip berilgen ónim yamasa xizmet kórsetken biznes ushın pul qarjını qarız bergen shaxs debetor dep ayıladı. Debetorlıq esabının basqasha atalıwı alınatuǵın esap-betler dep ataladı. Bul jaǵdayda debetor ónim qabıl etip atır; sol sebepli onıń esap-beti debetlenip atır. Satıw esabı kreditlenedi, ónimdi qarıydarǵa jetkiziwdi kórsetedi.

4. 3. Sintetikalıq hám analitikalıq (analitikalıq) esap

Xojalıq júrgiziwshi subyektler moynındaǵı pullardıń jaǵdayı túrli bolıp, olardıń tolıqlıǵın baqlaw buxgalteriya esabı moynında bolıp tabıladı. Qarjılardı

túrleri boyınsha esapqa alıwda buxgalteriya esabı schyotlarınan paydalanıladı. Hár bir schyot bir túrli qarjılar háreketin esapqa alıw ushın belgilengen bolıp tabıladı.

Mısalı : “Kassa” schyotında tek kassadaǵı pul qarjılarının tabıs-shıǵımı esap-kitap etiledi jáne bul haqqında tolıq maǵlıwmat alıw imkaniyatın beredi.

Sonday eken, schyotlar járdeminde xojalıq júrgiziwshi subyektler moynındaǵı qarjılar háreketi túrleri boyınsha qadaǵalanadı. Qadaǵalaw jumlarında qarjılar háreketi ólshew birlikleri boyınsha hám pul ańlatpasında alıp barıladı.

Hár bir xojalıq júrgiziwshi subyekt óz qarjılarının tolıqlıǵın, odan nátiyjeli paydalanıwdı qadaǵalap barıw maqsetinde sintetikalıq hám analitikalıq esap schyotlarınan paydalanadı. eti Sintetikalıq schyotlar dep, xojalıq qarjıları háreketin hám olardı payda etiw derekleri jaǵdayı haqqındaǵı maǵlıwmatlardı ulıwmalastırıp, pul ólshew biriliginde sáwlelendiriletuǵın schyotlar sistemasına ayıladı. Sintetikalıq schyotlar arqalı júritiletuǵın esap bolsa, sintetikalıq esap dep ataladı.

Analitikalıq (analitikalıq) esap schyotları bolsa xojalıq qarjıları hám olardıń derekleri haqqındaǵı maǵlıwmatlardı bólek túrleri boyınsha, anıq kórsetkishler arqalı ańlatadı. Yaǵnıy, sintetikalıq schyotlardaǵı jazıwları túrleri boyınsha strukturalıq bólimlerge bólip úyreniwshi schyotlar analitikalıq schyotlar dep ayıladı.

Analitikalıq esap schyotları muǵdarı ol qollanılap atırǵan kárxana, shólkem hám shólkemniń ekonomikanıń qaysı tarmaǵında ekenligi, olardıń iskerligi úlken yamasa kishiligine baylanıslı boladı. Tómendegi mısallar arqalı sintetikalıq hám analitikalıq schyotlardı bir-birinen ayırmashılıǵı hám sonıń menen birge olardı óz-ara baylanıslılıǵın kórip ótemiz.

Mısal ushın “Janar-may schyoti”n alayıq :

Baslanǵısh qaldıǵı 5000000 sum, ay dawamında tabısqa qabıl etilgen janar may summası 1456000 sum;

Mısalıımızdan kórinip turıptı, olda, tabısqa qabıl etilgen janar may summası pulda kórsetilgen, lekin “Janar may” schyotında onıń muǵdarı, assortimenti, bir birlik ónim bahası kórsetilmedi. Sebebi, joqarıda sintetikalıq schyotlarda qarjılar háreketi tek pulda esapqa alınıwın aytıp ótken edik.

Xojalıq júrgiziwshi subyektlar iskerliginde pullardıń hár bir túriniń háreketi bólek úyreniliwi kerek, sebebi olardı háreketin tuwrı shólkemlestiriw birinshiden, tiyisli qarjıǵa bolǵan talaptı anıqlaw bolsa, ekinshiden olardıń túrleri boyınsha múlktiń pútín saqlanıwı ústinen baqlaw ushın jeterli maǵlıwmat aldıw esaplanadı.

Analitikalıq esap járdeminde mal-múlk hám olardıń derekleri túrleri boyınsha úyreniw ushın tiykar jaratıladı. Analitikalıq esap ónim túrleri boyınsha bólek-bólek júritiledi hám onıń ushın arawlı analitikalıq kartochkalardan paydalanıladı. Analitikalıq kartochkanıń dúzilisin joqarıdaǵı misal shártlerinen paydalanıp tómendegishe kórinistegi kesteni keltiremiz:

6 -keste

1030 -“Janıǵılar” schyotı boyınsha

Analitikalıq schyot kodı: 1031 Ónim atı: Benzin A-80

Bahası : 4000 sum Ólshew birligi: litr

№	Operatsiya mazmunı	Kirim		Shıǵım		Qaldıq	
		Muǵdarı	summası	Muǵdarı	summası	Muǵdarı	summası
	Ay basına qaldıq	—	—	—	—	1500	6000000
1	Tiykargı óndiriske berildi	—	—	400	1600000	1100	4400000
2	Mal jetkerip beretuǵınlardan qabıllandı	500	2000000	—	—	1600	6400000
3	Járdemshi óndiriske berildi	—	—	800	3200000	800	3200000
4	Administraciyaǵa berildi	—	—	200	800000	600	2400000
	Oborot	500	2000000	1400	5600000	600	2400000

Alıp kelgen mısaldan kórinip turıptı, olda, tiyisli analitikalıq schyotlardıń oborotı hám aqırǵı qaldıqları tiyisli sintetikalıq schyot maǵlıwmatlarına ese bolıp tabıladı.

Sintetikalıq hám analitikalıq (analitikalıq) schyotıń baslanǵısh hám de aqırǵı qaldıqları óz xarakteristikası boyınsha analitikalıq schyotlardadı tiyisli qaldıqlardıń ulıwma summalarına teń bolıwı kerek.

Bul qaǵıyda sonnan kelip shıqqan, analitikalıq schyotlar sintetikalıq schyotlar maǵlıwmatların tek tolıq kórsetip beredi hám ol jaǵdayda ulıwma kóriniste sáwlelendirilgen qarjılardıń strukturalıq bólimlerin kórsetedi. Bul qaǵıydaǵı kóre, misalı, sintetikalıq schyotadı Debet qaldıq onıń rawajlanıwına júritiletuǵın analitikalıq schyotlardadı barlıq Debet qaldıqlardıń ulıwma summasına teń bolıwı kerek.

Sintetikalıq schyotıń Debeti hám krediti boyınsha aylanba summaları analitikalıq schyotları boyınsha aylanbalardıń tiyisli summalarına teń bolıwı kerek.

Bir sintetikalıq schyotıń aylanba summası menen sol sintetikalıq schyot boyınsha ashılǵan tiyisli analitikalıq schyotlar aylanbaları summaların teńligi usınıń menen shártlanganki, analitikalıq schyotlarǵa da tap sintetikalıq schyotlardadı sıyaqlı sol operaciyalardıń ózi hám sol tárepine jazıladı. Bunda bir neshe analitikalıq schyotlarǵa jazılǵan operaciya summaları mudamı sońında sol operaciya boyınsha sintetikalıq schyotadı sáwlelendirilgen ulıwma summanı payda etedi. Esabat dáwiri juwmaqların shıǵarıw waqtında sintetikalıq hám analitikalıq schyotlardıń kórsetkishleri álbette salıstırıp tekseriliwi kerek, sebebi jol qoyılǵan saykes emeslikti tabıw hám tuwrılaw ushın zárúrli bolıp tabıladı.

Ámeldegi buxgalteriya esabı maǵlıwmatların ulıwmalastırıw

Xojalıq iskerligine basshılıq qılıw hám buxgalteriya esabınıń tuwrı júritilip atırǵanlıǵın tekseriw ushın hár bir qarjı túri, olardıń derekleri hám processler boyınsha ulıwmalastırılǵan maǵlıwmatlar zárúr bolıp tabıladı.

Sintetikalıq hám analitikalıq esaptıń maǵlıwmatların tekseriwde, maǵlıwmatlar hár aydıń aqırında schyotlardan alınadı. Lekin, hár bir schyotadı esaptıń bir obiekti boyınsha maǵlıwmatlar ámelde bar boladı. Barlıq qarjılardı yamasa hámмесin birlestirgen túrde, olardıń ayırım gruppaların

xarakteristikalaytuǵın maǵlıwmatlar bir aydaǵı qaldıq hám aylanbalar juwmaǵın kórsetiwshi aylanba qaydnoma (oborot vedomost) larda sáwlelenlenedi.

Aylanba qaydnoma (oborot vedomost) bul buxgalteriya esabı schyotları járdeminde ámeldegi dáwirde esapqa alınǵan maǵlıwmatlardı málim bir waqıtqa (tiykarınan bir ayǵa dúziledi) ulıwmalastırıp kórsetetuǵın kestege aytladı.

Aylanba vedomostları eki túrli boladı:

1. Sintetikalıq esap sintetikalıq schyotları boyınsha oborot vedomostı;

2. Analitikalıq esap analitikalıq schyotları boyınsha oborot vedomostı.

Aylanba vedomostlarında obiectlerdiń baslanǵısh qaldıǵı, ay dawamındaǵı háreketi hám ay aqırındaǵı qaldıǵı sáwlelendiriledi.

Aktiv schyotlar boyınsha aqırǵı qaldıqlar baslanǵısh qaldıqqa Debet oborot summasın qosıp, kredit oborot summasın ayırıw jolı menen anıqlanadı.

Passiv schyotlar boyınsha aqırǵı qaldıqtı tabıw ushın baslanǵısh qaldıqqa kredit aylanba summası qosılıp Debet aylanba summası ayrıladı.

Aylanba qaydnomadagi ústinler bir- birlerine tiyisli tártipte teń keletuǵın Debet hám kredit jamlarǵa ıyelewleri kerek. Debet hám kredit boyınsha baslanǵısh qaldıqlar jámilderdiń teńligi balanstıń hár túrli bólimlerinde keltirilgen birdey qarjılardıń ulıwma summalarınan ibarat esaplanadı. Pul kórinisinde bul summalar mudamı birdey bolıwı kerek, sebebi ol aktiv hám passivtiń jami bolıp tabıladı. Barlıq schyotlar Debeti hám kreditiniń juwmaqları hár túrli bolıwı múmkin emes, sebebi barlıq operaciyaer schyotlarda eki jaqlama jazıw menen sáwlelendiriledi. Aqırǵı qaldıqlardıń teńligi baslanǵısh qaldıqlardıń teńligine uqsap shártlenedi.

Sintetikalıq schyotlarda maǵlıwmatlar ulıwmalastırılıp, tek pul kórsetkishinde kórsetilgeni ushın sintetikalıq esap sintetikalıq schyotları aylanba vedomostları tómendegishe formada boladı.

7-keste

Sintetikalıq schyotlar boyınsha aylanba qaydnoma

20 __jıl “__” ayı ushın

Schyotlar sanı	Schyotlardıń atı	Baslanǵısh qaldıq		Aylanba (oborot)		Aqırǵı qaldıq	
		debet	kredit	debet	kredit	debet	kredit
1	2	3	4	5	6	7	8
	Aktivler	+		+	+	=3+5-6	
	Passivler		+	+	+		=4+6-5
JÁMI							

Jańa balanstı dúziw ushın sintetikalıq aylanba vedomostındaǵı aqırǵı qaldıqlar summalarınan paydalanıladı. Gáp sonda, oń táreptegi sońǵı ústinlerde kórsetilgen aqırǵı qaldıqlardıń barlıǵı birgelikte kárxananıń jańa balansın ańlatadı.

Lekin balanstı dúziw aylanba vedomostına sintetikalıq schyotlar qaldıqların balans kestesine mexanik ótkeriwdi ańlatpaydı. Aylanba vedomostı tek esabat dáwirde aqırına bolǵan kárxana qarjıları jaǵdayı haqqındaǵı dáslepki maǵlıwmatlarǵa ǵana iye esaplanadı. Ol jaǵdayda esaplap shıǵarılǵan qaldıqlar, balans dúziwden aldın tekseriledi hám anıqlanadı. Sol sebepli sintetikalıq schyotlar boyınsha aylanba vedomostlar kóbinese tekseriw balansı dep te ataladı.

Analitikalıq esap schyotlarında bolsa natura hám basqa ólshew birlikleri qollanıwı olar aylanba qaydnomasi formasınıń tómendegi kóriniste bolıwın talap etedi.

8-keste

“__” sintetikalıq schyotıń analitikalıq esap schyotları boyınsha aylanba qaydnomasi

Obyektler ataması	Ólshew birliǵi	Bahası	Baslanǵısh qaldıq		Kirim		Shıǵım		Aqırǵı qaldıq	
			Muǵdarı	summa	Muǵdarı	summa	Muǵdarı	summa	Muǵdarı	summa

4. 5. Buxgalteriya esabının schyotlar jobası

Schyotlar jobası - buxgalteriya esabı sistemasındaǵı informaciyanıń ulıwma dúzilisin, onıń xojalıq mexanizmine muwapıq halda ekonomikalıq xarakteristikasını anıqlap beredi.

Ámeldegi schyotlar jobası Ózbekstan Respublikası Finans Ministrliginiń 2002-jıl 9-sentyabrdegi 103 - sanlı buyırǵı menen Ózbekstan Respublikası buxgalteriya esabınıń Milliy standartı (21-BEMS) "Xojalıq júrgiziwshi subyektlerdiń finans - xojalıq iskerligi buxgalteriya esabı schyotlar jobası jáne onı qollaw boyınsha jollama" tastıyqlanǵan hám Ózbekstan Respublikası Ádillik Ministrligi tárepinen 2002-jıl 23-oktyabrde 1181-san menen belgilengen.

Bul standart, mülk formalarına qaramastan barlıq xojalıq júrgiziwshi subyektlar tárepinen 2004-jıl 1-yanvardan baslap engizile basladı.

Bul schyotlar rejesin sistemaǵa keltirilgen schyotlar dizimi dep táriyplew múmkin.

Barlıq schyotlar altı bólim boyınsha sistemaǵa keltirilgen:

I. Uzaq múddetli aktivler;

II. Ağımdaǵı aktivler;

III. Minnetlemeler;

IV. Ağımdaǵı kapital ;

V. Finanslıq nátiyjelerdiń qalıplesiwi hám isletiliwi;

VI. Balanstan tısqarı schyotlar.

Birinshi tórt bólim schyotlarınń minnetlemelerine tiykarınan finanslıq esabattıń I-formasına balans dúziledi. Besinshi bólim "Finanslıq nátiyjelerdiń qalıplesiwi hám isletiliwi" schyotlardıń maǵlıwmatlarına tiykarınan finanslıq nátiyjeler haqqındaǵı esabat 2-forma dúziledi.

Schyotlar rejesinde barlıq schyotlar 9 bólimde tómendegi sistemada keltirililgen:

1-bólim. Tiykargı qurallar, materiallıq emes hám basqa uzaq múddetli aktivler;

2-bólim. Tovar -materiallıq zapaslar;

3-bólim. Kelesi dáwir qárejetleri hám múddeti uzaytırılǵan qárejetler – ağımdaǵı bólegi;

4-bólim. Alınatuǵın schyotlar- ağımdaǵı bólegi;

5-bólim. Pul qarjıları, qısqa múddetli investitsiyalar hám basqa ağımdaǵı aktivler;

6 -bólim. Ağımdaǵı minnetlemeler;

7-bólim. Uzaq múddetli minnetlemeler;

8-bólim. Kapital, bólistirilmegen payda hám rezervler;

9 -bólim. Dáramatlar hám qárejetler.

Birinshiden segizinshi bólimge shekem bolǵan schyotlar balans dúzilisine sáykes kelse, 9 -bólim schyotları finanslıq nátiyjeler haqqındaǵı esabat dúzilisine sáykes keledi.

Schyotlar rejesiniń birinshi bólegi bir bólim (1- bólim) den ibarat bolsa, ekinshi bólegi tórt bólim (2, 3, 4, hám 5) lardan, úshinshi bólegi eki (6 hám 7) bólimlerden, tórtinshi bólim bir (8-bólim) bólimden hám besinshi bólim bir (9 -bólim) bólimden ibarat.

Jańa schyotlar rejesinde schyotlar bes gruppaaǵa bólip kórsetilgen.

Schyotlardı buxgalterlar tárepinen eslep qalıwdı ańsatlastırıw hám informaciyalardı avtomatlastırıw záruriyatı schyotlarǵa nomerler jasırıwdı talap etedi. Schyotlar rejesindegi schyotlar kodlarınan tısqarı atamasına da iye. Schyottıń atı - bul tıpiklikli mániste schyottıń ózi bolıp tabıladı. Mısalı, hár bir shaxstıń familiyası, onıń ózin ramzi bolǵanı sıyaqlı, schyottıń atı ózin ańlatadı. Schyotlar menen jumıs alıp barǵanda tiykarınan olardıń tayınlanıwı hám paydalanıw principlerin biliw zárúr. Esap subektleri tárepinen qollanılatuǵın schyotlardıń tolıq dizimi schyotlar rejesi bolıp tabıladı. Ayırım subyektlar tárepinen qollanılatuǵın schyotlar diziminde ayırmaşılıqlardıń bar ekenligi eki qyılı schyotlar rejesin talap etedi: birinshisi-úlgili, nızamshılıq penen belgilengen schyotlar jobası, ekinshisi-buxgalteriya esabınıń jumıs schyotlar jobası. Hár bir kárxana ulıwma nızamshılıq penen belgilengen schyotlar rejesine tiykarınan óz jumıs schyotlar rejesin dúzip

alırları gerek. Jumıs schyotlar rejesinde tańlap alıńǵan schyotlar muǵdarı xojalıq iskerligi túrine qaray barlıq qollanılatuǵın xojalıq operaciyalari esabın támiyinlewi gerek.

Esaptıń barlıq subektleri úlgili schyotlar rejesinen paydalanıwǵa májbúr. Schyotlar rejesinde kórsetilmegen schyotlardı qollaw tek Ózbekstan Respublikası Finans ministrliǵı menen kelisim halda ámelge asırıladı.

5-Másele. Buxgalteriya esabı schyotların aktiv, passiv hám kontraktiv-kontrpassiv schyotlarına ajratılın.

		A.P.K.A.KP
1.	Tiykargı qurallar	
2.	Byudjet penen esaplasıw	
3.	Miyetke haqı tolew boyınsha personallar menen esaplasıw	
4.	Tiykargı qurallardıń amortizaciyası	
5.	Bólistirilmegen payda (qaplanbaǵan zıyan)	
6.	Ustav kapitalı	
7.	Materiyallıq emes aktivlerdiń eskiriwi	
8.	Tayar ónim	
9.	Tamamlanbaǵan óndiris	
10.	Shiyki zat hám materiallar	
11.	Kelesi dáwir qárezetleri	
12.	Esaplasıw schyotı	
13.	Materiallar	
14.	Kelesi dáwir qárezetlerine zapaslar (rezerv)	
15.	Sociallıq qamsızlandırıw shólkemleri menen esaplasıwlar	
16.	Kassa	
17.	Payda hám zıyanlar	
18.	Jetkerip beriwshiler hám kesip alıp islewshiler menen esaplasıwlar	
19.	Bina hám imaratlar	
20.	Debitorlar (xisobdor shaxslar) menen esaplasıwlar	
21.	Janıǵı	
22.	Valyuta schyotı	
23.	Materiallıq emes aktivler	
24.	Mámleket tárepinen alıńǵan subsidiya	
25.	Qısqa múddetli bank kreditleri	
26.	Qısqa múddetli finanslıq qoyılmalar	
27.	Elektroenergiya ushın kreditorlıq qarız	

28.	Sawda markası	
29.	Skladtaǵı satıp alıńǵan yarım tayar ónimler	
30.	Programmaliq támiynat	
31.	Óndiris úskeneleri	
32.	Basqada materiallar	
33.	Subsidiya	
34.	Skladtaǵı ıdıslar	
35.	Rezerv capital	
36.	Xojalıq inventarlari hám úskeneler	
37.	Skladtaǵı reńli metallar	
38.	Byudjetke salıqlar boyınsha qarızlar	
39.	Alıńǵan materiallar ushın jetkerip beriwshilerge qarız	
40.	Pensiya fondına kárxananiń qarızı	

6-Másele. Xojalıq operaciylarına buxgalteriya provodkaların berin hám buxgalteriya balansına tásin anıqlań .

Nº	Xojalıq operaciylarınıń mazmunı	Dt	Kt
1	Kassaǵa esaplasıw schyotınan (raschëtıy schëtıdan) pul alındı		
2	Kassadan xızmet saparına ketip baratırǵan shaxsqqa pul berildi		
3	Jumısshılardıǵa aylıq berildi		
4	Esaplasıw schyotına kassadan alınmaǵan aylıq aylıq qaytarıldı		
5	Materiallar skladtan óndiriske berildi		
6	Esaplasıw schyotına qarıdarlardan alıńǵan avanslar tústi		
7	Esaplasıw schyotına qısqa múddetli bank krediti alındı		
8	Tovar jetkerip beriwshilerden materiallar alındı, esap-kitap qılınbadı		
9	Óndiris jumısshılarına miynet haqı esaplandı		
10	Óndiris cexında isletilgen energiya ushın scyot alındı		
11	Miyet haqınan dáramat salıǵı esaplandı		
12	Miyet haqınan Pensiya fondına tolem esaplandı		
13	Miyet haqınan jeke qamsızlandırıwǵa tolem esaplandı		
14	Paydadan rezerv fondına ajratpa qilindi		
15	Esaplasıw schyotınan byudjetke qarız ótkerildi		
16	Esaplasıw schyotınan Pensiya fondına qarız ótkerildi		
17	Óndiristen tayar ónim shıǵarıldı		
18	Tovar jetkerip beriwshilerge qarız tolendi		

Máseleni tómendegi tablicada orınlań:

Buxgalteriya balansındaǵı ózgerisler túri				
Nº	Summa	Aktiv	Passiv	Ózgeris túri Nº
		+	+	
		-	-	
1				

2				
3				
4				
5				
6				
7				
8				
9				
10				
11				
12				
13				
14				
15				
16				
17				
18				

7-másele. Xojalıq operaciýalarına buxgalteriya provodkaların berilń.

№	Operaciýalar mazmuni	Dt	Kt
1	Teginge stanok alındı		
2	Qariýdarlardan avans alındı		
3	Is haqı ushin esaplasıw schyotınan kassag'a pul alındı		
4	Esaplasıw schyotına qısqa mu'ddetli kredit alındı		
5	Xojalıq talaplari ushin kassag'a pul alındı		
6	Kassadan is haqı tarqatıldı		
7	Jetkerip beriwshilerden skladqa materiýallar keldi		
8	Xızmet saparina kassadan pul berildi		
9	Materiyallar skadtan o'ndiriske berildi		
10	Skladtan o'ndiriske inventar berildi		
11	O'ndiristegi jumishshilarg'a is haqı esaplandi		
12	Socialliq qamsizlandiriw organlarına to'lemler esaplandi (ECII)		
13	Is haqinan salıqlar uslandi		
14	Esaplasıw schyotınan qarızlar to'lendi:		
	Jetkerip beriwshilerge		
	Byudjetke		
	Socialliq qamsizlandiriwg'a (ECII)		
	Bankke kreditke		

8-másele. Xojalıq operaciýalarına buxgalteriya provodkaların berilń.

	Operaciya mazmuni	Dt	Kt
1	Xızmet saparı ushin kassağa pul alındı		
2	To'laganov S.ğa xızmet saparı ushin pul berildi		
3	Isakov A.ğa xızmet saparı ushin pul berildi		
4	Naq pulğa ónim satıldı		
5	Túsım esaplasıw schyotına berildi		
6	Tólaganov S. Isletpegen pullardı qaytardı		
7	Isakov A.ğa qarız tólendi		
8	Xamidov T.ğa qarız tólendi		
9	Esaplasıw schyotınan kassağa pul alındı		
10	Kassadan miynet haqı berildi		
11	Tutınıwshılardan kassağa túsım tústı		
12	Esaplasıw schyotına kassadan pul keldi		

9-Másele. Schyotlar hám eki-jaqlama jazıw.

1-aprel 2019-jılğa schyotlarda tómendegi qaldıqlar bar:

Aktiv	Summa	Passiv	Summa
0100 Tiykargı qurallar	2500	8330 Ustav kapitalı	3000
1010 Materiallar	1800	8520 Rezerv kapitalı	400
2010 Tamamlanbağan óndiris	900	8710 Bólistirilmegen payda	2000
2810 Tayar ónim	400	6810 Qısqa múddetli kreditler	2000
5010 Kassadağı pul qarjıları	15	6410 Byudjetten qarız	440
5110 Esaplasıw schyotı	2800	6520 Qamsızlandırıw boyınsha qarız	500
4010 Qariýdarlar qarızı	750	6710 Miynet haqı boyınsha qarız	1015
4890 Basqa debetorlar qarızı	250	6010 Tovar jetkerip beriwshilerge qarız	60
Jámi:	9415	Jámi:	9415

Ekinshi kvartalda tómendegi xojalıq operaciýaları bolıp ótti:

№	Operaciýalar mazmuni	Summa	Dt	Kt
1	Óndiristegi jumishshılarg'a miynet haqı esaplandi	712		
2	Miynet haqınan uslangan dáramat salıgı	22		
3	Esaplasıw schyotınan kassağa miynet haqı ushin pul alındı	690		
4	Kassadan xızmet saparı ushin pul berildi	12		
5	Kassadan miynet haqı tarqatıldı	620		
6	Skladqa tovar jetkerip beriwshilerden materiallar keldi	250		

7	Esaplasıw schyotına qısqa múddetli kredit kelip tústı	230		
8	Skladtan óndiriske materiallar berildi	320		
9	Óndiriste isletilmegen materiallar skladqa qaytarıldı	40		
10	Esaplasıw schyotınan qarız tólendi: <i>Byudjetke</i> <i>Sociallıq qamsızlandırıwğa</i>	400		
11	Bankten qısqa múddetli kredit alındı	250		
12	Tovar jetkerip beriwshilerge pul ótkerildi	200		
13	Óndiristen skladqa tayar ónim alındı	250		
14	Paydanın bir bólegi ustav kapitalına qosıldı	1200		
		500		

Talap etiledi:

1. Buxgalteriya provodkaların berin;
2. Buxgalteriya schyotların ashın;
3. Schyotlarda xojalıq operaciýaların kórsetin;
4. Oborotlardı hám aqırğı qaldıqlardı esaplañ;
5. Buxgalteriya balansın dúziñ.

10-Másele.

Schyot nomeri	Aktiv	Summa	Schyot nomeri	Passiv	Summa
0130	Mashina hám úskeneler	300 000	8330	Úlesler hám amanatlar	290 000
0230	Mashina hám úskenelerdiñ tozıwı	90 000	6810	Qısqa múddetli bank kreditleri	72 000
	Tiykargı qurallardıñ qaldıq qunı	210 000	6010	Jetkerip beriwshiler hám kesip alıp islewshilerge tólenetuǵın schyotlar	
1010	Shiyki zat hám materiallar	60 000			
2010	Tiykargı óndiris	36 000	6710	Miyet haqı boyınsha personallar menen esaplasıw schyotı	120 000
2810	Skladtaǵı tayar ónimler	84 000	6510	Mámleketlik maqsetli fondlarǵa tólemler	
5110	Esaplasıw schyotı	246 000			
4010	Qarıydarlar hám buyırpashılardan alınatuǵın schyotlar	70 000	8710	Bólistirilmegen payda	86 000
	Balans	706 000		Balans	706 000

2-qádem. Xojalıq operaciýaların dizimge alıw jurnalı.

Nº	Xojalıq operaciýaların mazmunı	Summa	Dt	Kt
1	Jetkerip beriwshilerden materiallar alındı	30 000		
2	Esaplasıw schyotınan kassaǵa is haqın tólew ushın pul alındı	120 000		
3	Kassadan is haqı tólendi	120 000		
4	Ónim islep shıǵarıw ushın skladtan materiallar berildi	24 000		
5	Tiykargı óndiris jumısshılarına is haqı esaplandı	150 000		
6	Kommunal xızmetlerge tólem ajratıldı	60000		
7	Is haqınan dáramat salıǵı esaplandı	37500		
8	Esaplasıw schyotınan jetkerip beriwshilerge pul tólendi	42000		
9	Esaplasıw schyotına qarıydarlardan alınǵan pul kelip tústı	37000		
10	Óndiristen skladqa tayar ónim alındı	95000		
11	Esaplasıw schyotınan bankten alınǵan alınǵan kredit qaytarıldı	50000		

Toplanǵan schyotlar boyınsha aylanıs vedomosti

Schyotlar	Bas qaldıq		Oborot		Aqırğı qaldıq	
	debet	kredit	debet	kredit	debet	Kredit
0130						
0230						
1010						
2010						
2810						
5010						
5110						
4010						
8330						
6810						
6010						
6710						
6520						
8710						
6410						

Schyot	Aktiv	Summa	Schyot	Passiv	Summa
0130	Mashina hám úskeneler		8330	Úlesler hám amanatlar	
0230	Mashina hám úskenelerdiñ tozıwı		6810	Qısqa múddetli bank kreditleri	
	Tiykargı qurallardıñ qaldıq qunı (01-02)		6010	Jetkerip beriwshiler hám kesip alıp	

1010	Shiyki zat hám materiallar			islewshilerge tólenetuǵın schyotlar	
2010	Tiykargı óndiris		6710	Miyet haqı boyınsha personallar menen esaplasıw schyotı	
2810	Skladtaǵı tayar ónimler		6510	Mámleketlik maqsetli fondlarǵa tólemler	
5110	Esaplasıw schyotı				
4010	Qarıydarlar hám buyırtıshılardan alınatuǵın schyotlar		8710	Bólistirilmegeń payda	
			6410	Byudjetke tólemler boyınsha qarızlar	
	Balans			Balans	

11-Másele. Eki-jaqlama jazıw.

1-oktyabr2019-jılǵa schyotlarda tómendegi qaldıqlar bar (mıń som).

Aktiv	Summa	Passiv	Summa
0130 Mashina hám ásbap-úskeneler	2240	8330 Ustav kapitalı	3500
1010 Materiallar	700	8530 Rezerv kapitalı	500
1080 Inventar hám xojalıq buyımları	900	8710 Bólistirilmegeń payda	900
2810 Tayar ónim	560	6010 Tovar jetkerip beriwshilerge qarız	300
4010 Qarıydarlar qarızı	400	6410 Byudjet aldındaǵı qarız	150
4890 Basqa debetorlar qarızı	80	6520 Qamsızlandırıwǵa qarız	250
5010 Kassadaǵı pul qarjıları	20	6710 Miyetke haqı tólew boyınsha qarız	800
5110 Esaplasıw schyotı	2500	6810 Qısqa múddetli kreditler	1000
Jámi:	7400	Jámi:	7400

Tórtinshi kvartalda tómendegi xojalıq operaciyları ámelge asırıldı:

№	Operaciylar mazmunı	Summa	Dt	Kt
1	Teginge stanok alındı	328		
2	Qarıydardan avans alındı	360		
3	Miyet haqı ushın esaplasıw schyotınan kassaǵa pul alındı	750		
4	Esaplasıw schyotına qısqa múddetli kredit alındı	300		
5	Xojalıq talapları ushın kassaǵa pul alındı	50		
6	Kassadan miyet haqı tarqatıldı	700		
7	Tovar jetkerip beriwshilerden skladqa materiallar keldi	220		
8	Xizmet saparına kassadan pul berildi	45		
9	Materiallar skladtan óndiriske berildi	650		
10	Skladtan óndiriske inventar berildi	450		
11	Óndiristegi jumısshılardı miyet haqı esaplandı	600		
12	Sociallıq qamsızlandırıw mekemelerine ajratpalar esaplandı	210		
13	Miyet haqınan salıqlar uslandı	52		
11	Esaplasıw schyotınan qarız tólendi:			
	Tovar jetkerip beriwshilerge	220		
	Byudjetke	52		
	Sociallıq qamsızlandırıwǵa	210		
	Bankke kreditke	550		
	Jámi:	1032		
12	Tovar jetkerip beriwshilerden inventar alındı	100		

13	Tovar jetkerip beriwshilerge inventar ushin pul ótkerildi	100		
14	Óndiristen skladqa tayar ónim alındı	1100		
15	Payda ustav kapitalına qosıldı	300		

Talap etiledi:

1. Buxgalteriya provodkaların dúziń;
2. Buxgalteriya schyotların ashıń;
3. Schyotlarda xojalıq operaciýaların sáwlelendiriń;
4. Oborotlardı hám aqırǵı qaldıqlardı esaplań;
5. Schyotlar boyınsha aylanıs vedomostın toltırıń;
6. Buxgalteriya balansın dúziń.

Schyot nomeri hám atı: **0130 «Mashina hám ásbap-úskeneler»**

t/r	sáne	Baslanǵısh esap hújjetiniń atı hám nomeri	Schyot boyınsha aylanıs		Qaldıq	
			debet	kredit	debet	kredit
20	jıl « »	sáneдегі qaldıq				
20	jıl	ushın jámi aylanıs				
20	jıl « »	sáneдегі qaldıq				

Schyot nomeri hám atı: **1010 «Shiyki zat hám materiallar»**

t/r	sáne	Baslanǵısh esap hújjetiniń atı hám nomeri	Schyot boyınsha aylanıs		Qaldıq	
			debet	kredit	debet	kredit
20	jıl « »	sáneдегі qaldıq				
20	jıl	ushın jámi aylanıs				
20	jıl « »	sáneдегі qaldıq				

Schyot nomeri hám atı: **1080 «Inventar hám xojalıq buyımları»**

t/r	sáne	Baslanǵısh esap hújjetiniń atı hám nomeri	Schyot boyınsha aylanıs		Qaldıq	
			debet	kredit	debet	kredit
20	jıl « »	sáneдегі qaldıq				
20	jıl	ushın jámi aylanıs				
20	jıl « »	sáneдегі qaldıq				

Schyot nomeri hám atı: **2010 «Tiykargı óndiris»**

t/r	sáne	Baslanǵısh esap hújjetiniń atı hám nomeri	Schyot boyınsha aylanıs		Qaldıq	
			debet	kredit	debet	kredit
20	jıl « »	sáneдегі qaldıq				
20	jıl	ushın jámi aylanıs				
20	jıl « »	sáneдегі qaldıq				

Schyot nomeri hám atı: **2810 «Tayar ónim»**

t/r	sáne	Baslanǵısh esap hújjetiniń atı hám nomeri	Schyot boyınsha aylanıs		Qaldıq	
			debet	kredit	debet	Kredit
20	jıl « »	sáneдегі qaldıq				
20	jıl	ushın jámi aylanıs				
20	jıl « »	sáneдегі qaldıq				

Schyot nomeri hám atı: **4010 «Qarıdar hám buyırtpashılardan alınatuǵın schyotlar»**

t/r	sáne	Baslanǵısh esap hújjetiniń atı hám nomeri	Schyot boyınsha aylanıs		Qaldıq	
			debet	kt	debet	Kredit
20	jıl « »	sáneдегі qaldıq				
20	jıl	ushın jámi aylanıs				
20	jıl « »	sáneдегі qaldıq				

Schyot nomeri hám atı: **4220 «Xizmet saparına berilgen avanslar»**

t/r	sáne	Baslanǵısh esap hújjetiniń atı hám nomeri	Schyot boyınsha aylanıs		Qaldıq	
			debet	kredit	debet	Kredit
20	jıl « »	sáneдегі qaldıq				
20	jıl	ushın jámi aylanıs				

20	jıl « »	sánedegi qaldıq				
----	---------	-----------------	--	--	--	--

Schyot nomeri hám atı: **4890 «Basqada debetorlar qarızları»**

t/r	sáne	Baslanǵısh esap hújjetiniń atı hám nomeri	Schyot boyınsha aylanıs		Qaldıq	
			debet	kt	debet	Kredit
20	jıl « »	sánedegi qaldıq				
20	jıl	ushın jámi aylanıs				
20	jıl « »	sánedegi qaldıq				

Schyot nomeri hám atı: **5010 «Milliy valyutadaǵı pul qarjıları»**

t/r	sáne	Baslanǵısh esap hújjetiniń atı hám nomeri	Schyot boyınsha aylanıs		Qaldıq	
			debet	kt	debet	kredit
20	jıl « »	sánedegi qaldıq				
20	jıl	ushın jámi aylanıs				
20	jıl « »	sánedegi qaldıq				

Schyot nomeri hám atı: **5110 «Esaplasıw schyotı»**

t/r	sáne	Baslanǵısh esap hújjetiniń atı hám nomeri	Schyot boyınsha aylanıs		Qaldıq	
			debet	kt	debet	kredit
20	jıl « »	sánedegi qaldıq				
20	jıl	ushın jámi aylanıs				
20	jıl « »	sánedegi qaldıq				

Schyot nomeri hám atı: **8330 «Ustav kapitalı»**

t/r	sáne	Baslanǵısh esap hújjetiniń atı hám nomeri	Schyot boyınsha aylanıs		Qaldıq	
			debet	kt	debet	kredit
20	jıl « »	sánedegi qaldıq				
20	jıl	ushın jámi aylanıs				
20	jıl « »	sánedegi qaldıq				

Schyot nomeri hám atı: **8520 «Rezerv kapitalı»**

t/r	sáne	Baslanǵısh esap hújjetiniń atı hám nomeri	Schyot boyınsha aylanıs		Qaldıq	
			debet	kt	debet	kredit
20	jıl « »	sánedegi qaldıq				
20	jıl	ushın jámi aylanıs				
20	jıl « »	sánedegi qaldıq				

Schyot nomeri hám atı: **8530 «Teginge alınǵan mǵlkı»**

t/r	sáne	Baslanǵısh esap hújjetiniń atı hám nomeri	Schyot boyınsha aylanıs		Qaldıq	
			debet	kt	debet	kredit
20	jıl « »	sánedegi qaldıq				
20	jıl	ushın jámi aylanıs				
20	jıl « »	sánedegi qaldıq				

Schyot nomeri hám atı: **8710 «Bólistirilmegen paydaı»**

t/r	sáne	Baslanǵısh esap hújjetiniń atı hám nomeri	Schyot boyınsha aylanıs		Qaldıq	
			debet	kt	debet	kredit
20	jıl « »	sánedegi qaldıq				
20	jıl	ushın jámi aylanıs				
20	jıl « »	sánedegi qaldıq				

Schyot nomeri hám atı: **6010 «Tovar jetkerip beriwshiler hám kesip alıp islewshilerge tólenetuǵın schyotları»**

8530						
8710						
6010						
6310						
6410						
6520						
6710						
6810						

BUXGALTERIYA BALANSI I-sanli forma (B1)

Ko'rsetkishler ati	Qatar kodi	Esabat da'wiri basina	Esabat da'wiri son'ina
Aktiv			
I. Uzaq mu'ddetli aktivler:			
Tiykarg'i qurallar:			
Baslang'ish (qayta tiklew) quni (0100,0300)			
Toziw summasi (0200)	010		
Qaldiq (balans) quni (qatar 010-011)	011		
	012		
Materiyalliq emes aktivler:			
Baslang'ish quni (0400)			
Amortizatsiya summasi (0500)	020		
Qaldiq (balans) quni (qatar 020-021)	021		
Uzaq mu'ddetli investiciyalar, ja'mi (qatar 040+050+060+070+080), solardan:	022		
Qimbat bahali qag'azlar (0610)	030		
Shuba xojaliq ja'miyetlerine investiciyalar (0620)	040		
G'arezli xojaliq ja'miyetlerine investiciyalar (0630)	050		
Shet el kapitali bar bol'gan ka'rxanalarg'a investiciyalar (0640)	060		
Basqa uzaq mu'ddetli investiciyalar (0690)	070		
Ornatilug'in asbap-u'skeneler (0700)	080		
Kapital qoyilmalar (0800)	090		
Uzaq mu'ddetli debitorliq qarizlari (0910, 0920, 0930, 0940)	100		
Sonnan: mu'ddeti o'tken	110		
Uzaq mu'ddetli keshiktirilgen qa'rejetler (0950, 0960, 0990)	111		
	120		
I bo'lim bo'yinsha ja'mi (qatar 012+022+030+090+100+110+120)	130		
II. Ag'imdag'i aktivler:			
Tovar-materiyalliq zapaslar, ja'mi (qatar 150+160+170+180), solardan:	140		
O'ndiris zapaslari (zaxiralari) (1000, 1100, 1500, 1600)	150		
Tamamlanbag'an o'ndiris (2000, 2100, 2300, 2700)	160		
Tayar o'nim (2800)	170		
Tovarlar (2900den 2980nin' ayirmasi)	180		

Kelesi da'wir qa'rejetleri (3100)	190		
Keshiktirilgen qa'rejetler (3200)	200		
Debitorlar, ja'mi (qatar 220+230+240+250+260+270+280+290+300+310)	210		
Sonnan mu'ddeti o'tken	211		
Qariydar ha'm buyurpashilardin' qarizi (4000den 4900din ayirmasi)	220		
Bo'lek balansqa ajratil'gan bo'limshelerdin' qarizi (4110)	230		
Shuba ha'm g'arezli xojaliq ja'miyetlerinin' qarizi (4120)	240		
Personallarg'a berilgen avanslar (4200)	250		
Jetkerip beriwshiler ha'm kesip alip islewshilerge berilgen avanslar (4300)	260		
Byudjetke saliq ha'm jiyimlar boyinsha avans to'lemeler (4400)	270		
Maqsetli ma'mleket fondlari ha'm qamsizlandiriw boyinsha avans to'lemeler (4500)	280		
Du'ziwshilerdin' ustav kapitalina u'lesler boyinsha qarizi (4600)	290		
Personallardin' basqa operatsiyalar boyinsha qarizi (4700)	300		
Basqa debitorliq qarizlari (4800)	310		
	320		
Pul qarjilari, ja'mi (qatar 330+340+350+360), solardan:			
Kassadag'i pul qarjilari (5000)	330		
Esaplasiw schyotindag'i pul qarjilari (5100)	340		
Shet el valyutasindag'i pul qarjilari (5200)	350		
Basqa pul qarjilari ha'm ekvivalentleri (5500, 5600, 5700)	360		
Qisqa mu'ddetli investiciyalar (5800)	370		
Basqa ag'imdag'i aktivler (5900)	380		
II bo'lim boyinsha ja'mi (qatar 140+190+200+210+320+370+380)	390		
Balans aktivi boyinsha ja'mi (qatar 130+390)	400		
Passiv			
I. O'z qarjilari dereklari			
Ustav kapitali (8300)	410		
Qosil'gan kapital (8400)	420		
Rezerv kapitali (8500)	430		
Satip aling'an o'zimin' akciyalari (8600)	440		
Bo'lustirilmegen payda (qaplanbag'an ziyan) (8700)	450		
Maqsetli tu'simlar (8800)	460		
Kelesi da'wir qa'rejetleri ha'm to'lemeler ushin zapaslar (8900)	470		
I bo'lim bo'yinsha ja'mi (qatar 410+420+430+440+450+460+470)	480		
II. Minnetlemeler			
Uzaq mu'ddetli minnetlemeler, ja'mi (qatar 500+510+520+530+540+550+560+570+580+590)	490		
Solardan: uzaq mu'ddetli kreditorliq qarizlar (qatar 500+520+540+560+590)	491		
Sonnan mu'ddeti o'tken uzaq mu'ddetli kreditorliq qarizlar	492		
Jetkerip beriwshiler ha'm kesip alip islewshilerge beriletug'in uzaq mu'ddetli qariz (7000)	500		
Bo'lek shiqqan bo'limlarga beriletug'in uzaq mu'ddetli qarizlar (7110)	510		
Shuba ha'm g'arezli xojaliq ja'miyetlerine beriletug'in uzaq mu'ddetli qariz (7120)	520		
Uzaq mu'ddetli keshiktirilgen da'ramatlar (7210, 7220, 7230)	530		

Saliq ha'm majburiy to'lemler boyinsha uzaq mu'ddetli keshiktirilgen minnetlemeler (7240)	540	
Basqa da uzaq mu'ddetli keshiktirilgen minnetlemeler (7250, 7290)	550	
Qariydar ha'm buyirtpashilardan aling'an avanslar (7300)	560	
Uzaq mu'ddetli bank kreditleri (7810)	570	
Uzaq mu'ddetli qarizlar (7820, 7830, 7840)	580	
Basqa da uzaq mu'ddetli kreditorliq qarizlar (7900)	590	
Ag'imdag'i minnetlemeler, ja'mi (qatar 610+630+640+650+660+670+680+690+700+710+720+730+740+750+760)	600	
Soldardan: ag'imdag'i kreditorliq qarizlar (qatar 610+630+650+670+680+690+700+710+720+760)	601	
Sonnari: mu'ddeti o'tken ag'imdag'i kreditorliq qarizlari	602	
Jetkerip beriwshiler ha'm kesip alip islewshilerga to'lenetug'in qariz (6000)	610	
Bo'lek shiqqan bo'limlarga to'lenetug'in qariz (6110)	620	
Shuba ha'm g'arezli xojaliq ja'miyetlerine to'lenetug'in qariz (6120)	630	
Keshiktirilgen da'ramatlar (6210, 6220, 6230)	640	
Saliq ha'm majburiy to'lemler boyinsha keshiktirilgen minnetlemeler (6240)	650	
Basqa da keshiktirilgen minnetlemeler (6250, 6290)	660	
Aling'an avanslar (6300)	670	
Byudjetke to'lemler boyinsha qariz (6400)	680	
Qamsizlandiruv boyinsha qariz (6510)	690	
Maqsetli ma'mleketlik fondlarga to'lemler boyinsha qarizlar (6520)	700	
Du'ziwshilerga bolg'an qarizlar (6600)	710	
Miyetke haqi to'lew boyinsha qariz (6700)	720	
Qisqa mu'ddetli bank kreditleri (6810)	730	
Qisqa mu'ddetli qarizlar (6820, 6830, 6840)	740	
Uzaq mu'ddetli minnetlemelerdin' ag'imdag'i bo'legi (6950)	750	
Basqa da kreditorliq qarizlar (6990)	760	
II bo'lim boyinsha ja'mi (qatar 490+600)	770	
Balans passivi boyinsha ja'mi (qatar 480+770)	780	

12-Másele. Sintetikalıq hám analitikalıq schyotlar

Schyotlarda to'mendegi qaldıqlar bar 1-sentyabr2019-jıl (min' som)

Aktiv	Summa	Passiv	Summa
0100 Tiykarg'ı qurallar	4000000	8330 Ustav kapitalı	4900000
1010 Materiyallar	751000	8710 Bo'listirilmegen payda	51000
2010 Tiykarg'I o'ndiris	80000	6010 Jetkerip beriwshilerga to'lenetug'in qarizlar	180000
5110 Esaplasıw schyoti	300000		
Balans	5 131 000	Balans	5 131 000

6010 "Jetkerip beriwshilerga to'lenetug'in schyotlar" schyotında

Nº	Mterial jetkerip beriwshiler	Summa
1	AJ "Metall"	60000
2	AJ "U'skene"	120000

1010 "Materiyallar" schyotında

Nº	Materiallar	Dana, mug'-dar	bahasi, sum	sani	Summa, sum
1	Material "A"	shtuk	250	240	60000
2	Material "B"	shtuk	300	300	90000
3	Amortizatorlar	shtuk	600	1000	600000
4	Boltlar	kg	100	10	1000
	Ja'mi:				751000

Sentyabrde to'mendegishe xojaliq operaciyalari orinlandi:

Nº	Sa'ne	Operaciyalar mazmuni	Summa	Dt	Kt
1	02.09	Qariz to'lendi AJ "Metall" AJ "U'skene" Ja'mi:			
2	05.09	O'ndiriske berildi: Material A, 200 dana Material B, 250 dana Amortizatorlar, 850 dana Boltlar, 9kg Ja'mi:			
3	08.09	AO "Metall"dan skladqa materiallar keldi: Material A, 200 dana Material B, 100 dana Ja'mi:			

4	16.09	AJ "Metall" g'a esaplashi schyotinan pul o'tkerildi			
5	17.09	Skladqa AJ "Metall" dan boltlar keldi (5dana 100somnan)			
6	25.09	O'ndiriske berildi: Materiallar "A" 140kg Amortizatorlar, 100 dana Ja'mi:			
7	29.09	Skladqa AJ "U'skene" den amortizatorlar keldi, 500 dana, 600 somnan			
8	30.09	O'ndiristegi jumishilarg'a miynet haqi esaplandi:			
9	30.09	Miynet haqisidan da'ramat salig'i esaplandi			
10	30.09	Miynet haqisidan Pensiya fondina 8% to'lem esaplandi			
11	30.09	Esaplang'an miynet haqisidan ESP 15% esaplandi			

«Metall» AJ nın analitikaliq kartochkasi			
Sana	Karz kamayishi	Karz kupayishi	Karz koldigi Kredit
01.09			
02.09.	60000		60000
			-

«Maxi» AJ nın analitikaliq kartochkasi			
Sana	Karz kamayishi	Karz kupayishi	Karz koldigi kredit

"A" materialnıń analitikaliq kartochkasi									
Sana	Kirim			CHiqim			Qoldiq		
	Dona	Narxi	Jami	Dona	Narxi	Jami	Dona	Narxi	Jami
01.09.							240	250	60000
05.09.				200	250	50000			

"B" materialnıń analitikaliq kartochkasi									
Sana	Kirim			CHiqim			Qoldiq		
	Dona	Narxi	Jami	Dona	Narxi	Jami	Dona	Narxi	Jami

Amortizatorlarnıń analitikaliq kartochkasi									
Sana	Kirim			CHiqim			Qoldiq		
	Dona	Narxi	Jami	Dona	Narxi	Jami	Dona	Narxi	Jami

Boltlarnıń analitikaliq kartochkasi									
Sana	Kirim			CHiqim			Qoldiq		
	Dona	Narxi	Jami	Dona	Narxi	Jami	Dona	Narxi	Jami

Miynet haqın esaplaw vedemosti					
№	F.I.O.	Esaplang'an miynet haqi	Da'ramat salig'i	INPS(JSHPB)	To'lenetug'in miynet haqisi
1	Abdiqadirov I.	310000			
2	Babanazarov A.	90000			
3	Hakimov Sh.	300000			
	Ja'mi:				

Talap etiledi:

1. Buxgalteriya provodkaların dúzín;
2. Sintetik hám analitikalıq esap schyotların ashıń;
3. Schyotlarda xojalıq operaciýaların sáwlelendiriń;
4. Oborotlardı hám axırǵı qaldıqların esaplań;
5. Buxgalteriya balansın dúzín.

3-tema. Dáramatlar hám qárejetler esabı

Eger kimde kim barlıq nızamlardı úyreniwdi qálese, onıń nızamlardı

buzıwǵa waqtı bolmaydı

GYOTE

Túrli mülkshilik formalarında iskerlik jurgiziwshi kárxanalardıń wazıypası, óz iskerligi processinde ónim islep shıǵarıw ibarat. Bul wazıypanı orınlaw ushın birinshi náwbette támiynat procesin basıp ótiwi, islep shıǵarıw hám odan keyin bolsa onı satıw procesine alıp keliwi kerek. Bul úsh basqısh mudamı bir-biriniń ornın iyeleydi hám usınıń menen kárxanada pullardıń úziksiz aylanıwın payda etedi. Biznes kárxanalarınń formaları. Biznes shólkemleriniń úsh túri bar. Jeke isbilermen, sheriklik kárxana hám kompaniya. Kárxana jeke yamasa juwapkershiligi sheklengen jámiyet kórinisinde boladı.

Jeke isbilermen. Jeke isbilermen biznesi birden-bir fizikalıq shaxs tárepinen júritiledi. Biznestiń bul túri ánsat tamamlanatuǵın, bir fizikalıq shaxs tárepinen basqarılanlıǵı sebepli húkimettiń nızam -qaǵıydaları kesent etpeydi. Kapital kishi muǵdarda bolıwı kerek hám finanslıq derekler sheklengen. Biznes payda keltire baslaǵanda, basshı paydanı basqalar menen bólispeydi. Salıǵı maqsetlerinde, tek qatań belgilengen salıq tóleydi hám firma payda salıǵın tólemeydi. Basshı barlıq ámelge asırılatuǵın iskerlikten xabardar boladı hám buxgalteriya maqsetlerinde kóp maǵlıwmatlar talap etilmeydi. Buxgalteriya maǵlıwmatların Inland Dáramat basqarması tárepinen salıq salıw talapları ámelge asırılıwın buxgalter tayarlaydı. Basshı bankten kredit almaqshı bolsa, kárxana finanslıq esabatı usınıs etiledi. Basqa dáramattı kóbeytiwge qızıǵatuǵın shólkemler finanslıq esabatlardıń finanslıq jaǵdayın jaqsılaw hám biznesti ámelge asırıwdı jaqsılaydı. Pullar aylanısındaǵı

tiykarǵı basqısh materiallıq baylıqlardı jaratıw procesi júz beretuǵın óndiris basqıshı bolıp tabıladı. Bul jerde islep shıǵarılan buyımlar tek ǵana sırtqı kórinisi hám ózgesheligi menen, bálkim mańisiniń kólemi menen parq etetuǵın jańa ónim tayarlanadı. Tazadan tayarlangan ónim, sarplangan islep shıǵarıw qurallarınıń xızmetkerler miyneti menen jaratılǵan zárúrli hám qosımsha ónimnen shólkemlesken jańa bahalardan ibarat boladı.

Islep shıǵarıw procesin buxgalteriya esabında sáwlelendiriw, birinshiden, oǵan sarplangan qárejetler - sarplangan pullar, jumısshı kúshi hám ekinshiden, islep shıǵarılan ónimler - tayar buyımlarda belgilenedi. Islep shıǵarıw qárejetleri pul formasında esapqa alınadı. Bul islep shıǵarıw qárejetlerin birden-bir ólshem birliginde ańlatıw, tayar ónimniń islep shıǵarıw ózine túser bahası haqqında jıyma kórsetkishin alıw ushın zárúr. Pul forması menen birgelikte, materiallıq qárejet sarpları buxgalteriya esabında tiyisli tártipte natura hám miynet ólshemlerde de kórsetiledi. Bul ólshemler pulda bahalaw ushın tiykar esaplanıp, olardan qárejetler kólemiń basqarıw ushın paydalanıladı. Buxgalteriya esabı miynet quralları hám jumısshı kúshi sarpın sáwlelendirip, islep shıǵarıw procesiniń basqa tárepin ańlatatuǵın islep shıǵarıw tutınıwın da óz ishine aladı. Támiynat sheńberinde kárxana pul qarjıları esabına ózine zárúr bolǵan materiallıq baylıqlardı satıp aladı. Satıw basqıshında islep shıǵarıw processinde jaratılǵan ónimniń qarýıdarlarǵa satıw júz beredi. Bul basqıshtıń juwmaǵında kárxana zapasları taǵı pul formasına kiredi. Kárxananiń támiynatı hám satıw processlerin sáwlelendiriwde buxgalteriya esabı tómendegilerdi jazıwı zárúr: processler menen baylanıslı bolǵan qárejetler, yaǵnırı islep shıǵarıw quralların satıp alıw hám ónim satıwına sarplangan qárejetler; támiynat processinde satıp alınǵan buyımlar; satıw ushın mólsherlengen hám satıw processinde orınlasqan islep shıǵarıw ónimleri hám de satılǵan buyımlar ushın kárxanalar tárepinen alınatuǵın pul qarjıları hám t.b.

Satılǵan ónimniń swmması islep shıǵarıwda sarplangan qárejetler swmmasınan kárxana tárepinen belgilengen sap dáramat muǵdarına kóp boladı. Solay etip, satıw procesiniń juwmaqlanıwı materiallıq islep shıǵarıw tarawında jaratılǵan sap dáramattı bólistiriw imkaniyatın beredi. Bul jerde buxgalteriya esabı

mámleket kirimına ótkeriliwi kerek bolǵan, kárxana tárepinen alınǵan swmması, qosılǵan qun salıǵı, aksiz salıǵı, payda salıǵı anıqlanadı hám belgilenedi.

Satıw procesi tawsılǵannan keyin kárxana tiyisli organlarǵa beriliwi kerek bolǵan swmmalardı ótkeriw múmkinshiligine iye boladı.

5. 2. Baha ólsheminiń bahası hám áhmiyeti

Bahalaw járdeminde xojalıq qarjılarına sarplangan hám xojalıq processlerinde tutınıǵan, buyımlasqan hám janlı miynet qárezetlerin anıq sáwlelendiriw támiyinlenedi. Sol sebepli buxgalteriya esabında xojalıq qarjıların bahalawdın negizin olardıń haqıyqıy ózine túser bahasın esaplaw quraydı. Ózine túser bahası qalıplesiwi hám islep shıǵarıwdın bólek uchastkalarındaǵı basqa baha ólshemleriniń qalıplesiwi haqqında tolıqlaw maǵlıwmat iyelew ushın bahalawdın basqa usılları da qollanıladı. Misalı, tiykarǵı qurallar, materiallıq emes aktivler, olardı satıp alıw, qurıw hám tiklew dáslepki ma'nisi boyınsha hám de tozıwı shegirip taslanǵan qaldıq, yaǵnıy sap ma'nisi boyınsha bahalanadı. Tozıw yamasa amortizatsiya esaplaw tiykarǵı qurallardıń bahasın anıqlawtıw usılı esaplanadı. Shiyki zat hám materiallar, basqa tovar -materiallıq zapasları haqıyqıy ózine túser bahası menen bir qatarda kótere bahaları, normativ ózine túser bahası boyınsha ; tayar ónimler-islep shıǵarıw joba ózine túser bahası hám normativ ózine túser bahası boyınsha bahalanadı. Miynet haqı esaplaw bahasına kóre miynet ólshemin pul ólshemine ótkeriw usılı esaplanadı.

Bilgenimizdey, kárxana iskerliginde isletiletuǵın xojalıq qarjıları hám olardıń shólkemlesiw derekleri túrli bolıp, olardı ólshew birlikleri, forma hám dúziliwleri, shólkemlesiw hár túrli kóriniske iye esaplanadı. Kárxana xojalıq iskerliginde júz beretuǵın xojalıq processleri nátiyjesinde pul hám olar shólkemlesiw derekleri de muǵdar, kólem jaǵınan ózgeriwi de tábiyiy jaǵday bolıp tabıladı. Solay eken, olar esabın júrgiziw ushın birden-bir ólshem birligi - puldan paydalanbawdın ilajı joq. Kárxana mülki esabı júritilgende, olar bahalanadı.

Bahalaw - xojalıq qarjıları, minnetlemeler hám xojalıq processlerin pul ólshem birliginde sáwlelendiriw usılı bolıp tabıladı. Xojalıq qarjıların bahalaw ushın haqıyqıy ózine túser bahası tek támiynat, islep shıǵarıw hám realizaciya processleri

menen baylanıslı qárezetlerdi buxgalteriya esabında sáwlelendiriw nátiyjesinde alınıwı múmkin. Esap -kitap tiykarında ózine túser bahasın anıqlaw usılına kalkulyatsiyalaw dep ataladı. Bahalaw hám kalkulyatsiyalaw buxgalteriya esabı metodınıń tiykarǵı usıllarınan bolıp, olarsız buxgalteriya esabınıń zárúrli ulıwmalastıratuǵın baha ólshemleri haqqındaǵı informaciyalardı qalıplestiretuǵın sistema retindegi tiykarǵı xarakteristikası ámelge aspaydı. Erkin ekonomika sharayatında hár bir xojalıq júrgiziwshi subiekt aktivleri, passivleri, xojalıq processleri hám olardıń nátiyjeleri ózleriniń anıq ańlatpasın baha formasında sáwlelendiriwi kerek. Qárezetler hám islep shıǵarıw nátiyjeleri, salıq, bank hám basqa kredit mákemeleri, kárxanalar hám de shólkemler menen óz-ara múnásibetler, xızmetkerler menen esap -kitaplar, jeke kapital hám kapital qoyılmalarınń háreketi tek baha formasında sáwlelendiriliwi múmkin hám tiyisli tárizde bahalawdı talap etedi. Bahalaw hám kalkulyatsiya xojalıq kórsetkishlerin pulda ańlatıw ushın paydalanılatuǵın buxgalteriya esabı obiektlerin pulda ólshew usılı bolıp tabıladı. Bul usıldan paydalanıw tovar - pul múnásibetleriniń bar ekenligi menen kórsetilgen. Bunday ekonomikanı rawajlandırıw quralları esaplangan pul, baha, ózine túser bahası, payda, sawda, kredit, finanslardı qóllaw úlken áhmiyetke iye esaplanadı.

Buxgalteriya esabınıń obiektlerin pulda ólshew islep shıǵarıwtıń rawajlanıwı haqqında ulıwmalastırılǵan kórsetkishlerdi alıw, kárxanalarınń ónim islep shıǵarıw qárezetlerin onı satıwdan alınǵan túsım menen salıstırıw, kommerciya esap - kitabı princplerine ámel qılıwı ústinen qadaǵalaw imkaniyatın beredi. Tek baha ólshewden paydalanǵan halda ǵana social islep shıǵarıwdın natıyjeliligi - arnawlı bir kárxanada jańadan jaratılǵan baha muǵdarı haqqında ulıwma maǵlıwmat alıwı múmkin. Xojalıq iskerliginiń tártipke salınıwı talap hám usınıs tási astında keshetuǵın bazar ekonomikası sharayatında mülk hám minnetlemeler anıqlıǵı hám birliginiń tiykarǵı princpleri olardı bahalawdın tuwrılıǵın belgileydi.

Mülk hám minnetlemeler hám de xojalıq processlerin bahalaw mámleket aymaǵında ámel qılıp atırǵan milliy valyuta, yaǵnıy swmda ámelge asırıladı. Eger olar shet el valyutada kórsetilgen bolsa, ol jaǵdayda onı xojalıq aylanısı júz bergen sánedegi Ózbekstan Respublikası Oraylıq Bankı ornatqan rásmiy kurs boyınsha

swmga aylantırıldı. Bir waqıtın ózinde kórsetilgen jazıwlar esap-kitap hám tólem hújjetlerinde shet el hám milliy valyutada sáwlelendiriledi.

Xojalıq júrgiziwshi subiektlerdin aktiv hám minnetlemelerin bahalaw tártibi, usılları tiyisli buxgalteriya esabının milliy standartları (BEMS) menen belgilenedi. Aktivler hám minnetlemelerdi bahalawda olardı satıp alınğan bahası yamasa islep shıǵarıw qárejetlerin bahalaw ushın tiykar bolıp esaplanadı. 4-san BEMSqa tiykarınan tovar - materiallıq bahalıqlar ózine túser bahası bahasında yamasa sap satıw bahasında, sol bahalardıń qaysısı kem bolsa, sol bahada bahalanadı. Satıp alınğan tovar - materiallıq bahalıqlardıń ózine túser bahası satıp alıw qárejetlerin, transport - tayarlaw qárejetlerin hám saqlaw orınlarına alıp keliw qárejetlerin óz ishine aladı. Islep shıǵarılğan ónim (orınlangan jumıs hám xızmet) ler ózine túser bahası, tuwrı islep shıǵarıw qárejetleri (material, jumısshılardıń miynet haqı, social qamsızlandırıwǵa ajratılğan qarǵı) hám qıya islep shıǵarıw sarplarınan dúziledi. Xızmet kórsetiw salasındaǵı kárxanalardıń atqarǵan jumıs hám xızmetlerin ózine túser bahası xızmet kórsetiw hám jumıslardı orınlaw ushın tikkeley sarplanatuǵın xızmetkerlerdin is haqıları, xızmet kórsetiw menen baylanıslı bolǵan ústeme qárejetlerden, sonın menen birge tikkeley xızmet kórsetiw ushın sarplanatuǵın material qárejetlerden dúziledi. Eger, tovar - materiallıq bahalıqlar zıyanlangan yamasa bahası tómenge túsken bolsa, olardıń ma`nisin tiklep bolmaydı. Bunday jaǵdaylarda tovar - materiallıq bahalıqlar satıw bahasında bahalanadı. Ámelde, bunday tovar - materiallıq bahalıqlar xojalıqta kóbirek jıynalıp qalǵan hám aylanıwı páseygen jaǵdaylarda ǵana finanslıq esabatta aktivler satılıwınan kútilip atırǵan swmmanı kórsetpew ushın olardıń ma`nisi páseytiriledi. Toliq yamasa bir bólegi tozǵan, bahası tómenge túsken material, shiyki- buyımlardan tayarlangan ónim (orınlangan jumıs hám xızmet) ler bazar (bar) bahalarında satılauǵın bolsa, bunday tovar - materiallıq bahalıqlardıń ma`nisi sap bazar bahasına shekem páseytirilmeydi. Usınıń menen buxgalteriya esabın júrgiziwde zárúrlilik derekleri támiyinlenedi. Tiykargı qurallar olardı tákirar islep shıǵarıwda dáslepki ma`nisi (Baslangısh baha ) menen birge qaldıq hám qayta tiklew ma`nisi boyınsha esapqa alınadı. Qaldıq ma`nisi esapta tiykargı qurallardıń real

bahasin, yaǵnıy dáslepki ma`nisinin toziw swmmasın shegirip taslaǵan halda esaplaw ushın qollanıladı. Qayta tiklew ma`nisi házirgi haqıyqıy qárejetlerdi, olardıń haqıyqıy ózine túser bahasin xarakteristikalaydı. Tiykargı qurallardıń dáslepki ma`nisin qayta tiklew ma`nisine ótkeriw qayta bahalaw arqalı ámelge asırıladı.

Tiykargı qurallar obiektlerin bahalaw usılları 5-sanlı "Tiykargı qurallar" atlı BEMSda belgilengen (O'zR Mvning 114-sanlı buyırǵı 9. 10. 2003 y., O'zR Avda 20. 01. 2004 y. 1299 -nomer menen dizimge alınǵan).

Baslangısh baha - tólungen hám qaplanbaytuǵın salıqlardı (jıynawlardı), sonın menen birge aktivni odan móljel boyınsha paydalanıw ushın jumısshı jaǵdayına keltiriw menen tikkeley baylanıslı bolǵan jetkiziw hám montaj qılıw, ornatiw, jumısqa túsiriw hám qálegen basqa qárejetlerdi esapqa alǵan halda, tiykargı qurallardı qayta tiklew (qurıw hám qurib bitkazish) yamasa satıp alıw boyınsha sarplangan qárejetlerdin ma`nisi. Tiykargı qurallar buxgalteriya esabına dáslepki ma`nisi boyınsha, yaǵnıy olardı satıp alıw, qurıw hám tayarlaw ushın sarplangan haqıyqıy qárejetler boyınsha qabıl etiledi:

a) kárxana ustav kapitalına shólkemlestiriwshiler tárepinen qosılǵan úlesler - táreplerdin shártlesiwı boyınsha :

b) kárxananın ózinde tayarlangan hám de taǵı basqa kárxanalar hám shaxslardan satıp alıńanda - qurıw (qurıw, qosımsha qurıw hám t.b.) yamasa bul obiektlerdi satıp alıw boyınsha sarplangan haqıyqıy qárejetlerden kelip shıqqan halda, tólungen hám qaplanbaytuǵın salıqlar hám basqa májburiy tólemlerdi hám de alıp keliw, montajlaw, ornatiw, jumısqa túsiriw hám aktivti jumısshı jaǵdayına keltiriw menen baylanıslı qálegen basqa qárejetlerdi de qosqan halda :

c) basqa kárxanalar hám shaxslardan mutqa hám de mámleket shólkemleriniń subsidiyasi retinde alıńanda - kırım qılıw sánesindegi bazar bahası yamasa qabıllaw - tapsırıw hújjetlerinde kórsetilgen baha boyınsha bahalanadı.

Bar baha - málim sánedegi ámel qılıp atırǵan bazar bahaları boyınsha aktivlerdin ma`nisi yamasa xabardar etilgen, pitimdi ámelge asırıwdı qáleytuǵın, ǵárezsiz tárepler ortasında pitimdi ámelge asırıwda aktivti satıp alıw yamasa minnetlemelerdi orınlaw ushın jeterli bolǵan swmma. Qaldıq (balans) baha -

jiynalgan amortizatsiya swmmasin shegirgen halda tiykarǵı qurallardıń baslangısh (qayta tiklew) ma'nisi. Tamamlaw ma'nisi - tiykarǵı qurallardıń shıǵıp ketiwi boyınsha kútilip ayırǵan qárejetlerdi shegirgen halda kútilip atırǵan paydalı xızmet múddeti aqırında tiykarǵı qurallardı tamamlaw tiykarında alınatuǵın aktivlerdiń shama menen kútilip arırǵan swmması. Qayta tiklew ma'nisi - bul házirgi sharayatta tiykarǵı qurallardı (házirgi bahalarda, zamanagóy texnikalar hám t.b.) qayta qurıw ma'nisi. Bul ma'nisi tiykarǵı qurallardıń qayta bahalaw jolı menen anıqlanadı. Tiykarǵı qurallardıń dáslepki ma'nisin ózgeriw qosımsha qurıw, qosımsha úskenelew, rekonstruksiyalaw hám tamamlaw hám de qayta bahalaw jaǵdaylarında ruxsat etiledi. Ózbekstan Respublikası ministrler Keńesiniń 31. 12. 2001 j. 490 -sanlı "Ózbekstan Respublikasınıń 2002 jıl ushın tiykarǵı makroekonomikalıq kórsetkishleri hám mámleket byudjeti parametrleri haqqında"ǵı Qararına muwapıq xojalıq júrgiziwshi subiektlar mülkshilik formasına qaramastan hár jılı 1-yanvar jaǵdayına tiykarǵı qurallardı olardıń ma'nisin bar bahalarǵa muwapıqlastırıw ushın qayta bahalaydı. Qayta bahalaw nátiyjesinde tiykarǵı qurallardıń asqan (tómenlegen) swmması 0100 "Tiykarǵı qurallardı esapqa alıwshı schyotlar" (0110 - 0190) debeti (kreditı) boyınsha 8510 "Uzaq múddetli aktivlerdi qayta bahalaw boyınsha onlawlar" schyoti menen korrespondenciyanadı.

Satıp alıw tiykarında sırt el valyutasında anıqlanǵan tiykarǵı qurallardı bahalaw sırt el valyutasın Ózbekstan Respublikası Oraylıq Bankiniń. kárxana tárepinen tiykarǵı qural obiektin satıp alıw waqtında ámelde bolǵan kurs boyınsha qayta esaplaw jolı menen ámelge asırıladı. Amortizaciyanatuǵın baha - finanslıq esabatlarda shama menen kútilip atırǵan (bahalangán) tamamlaw ma'nisin shegirgen halda kórsetilgen aktivtiń baslangısh (qayta tiklew) ma'nisi swmması. Tovar -materiallıq zapaslar (TMZ) zıyanlanganda, bir bólegi yamasa pútkilley gónergende, komplektlewge yamasa satıwdı shólkemlestiriw qárejetleri asqanda, satıw bahası tómengen jaǵdaylarda, tovar -materiallıq zapasları óz ózine túser bahasınan tómén bahada realizaciya ma'nisinde bahalanıshı múmkin.

Sap realizaciya ma'nisi - tovar satılıwınıń shamalıq ma'nisinen tovarlardı satıw aldınan tayarlaw jáne onı satıw qárejetleriniń ayırması bolıp tabıladı. Tovar -

materiallıq zapaslar (shiyki zat, materiallar, satıp alınǵan yarım tayar ónimler hám b.) qabıllawda aldın qatań esap bahaları boyınsha : normativ yamasa joba ózine túser bahası esap beriw ayı aqırına olardı tayarlawdıń haqıyqiy ózine túser bahasın esaplaw shárti menen esapqa alınadı.

13-Másele. Dáramat hám qárejetledin quramı, finanslıq nátiyjelerdin qalıplesiwi

Talap etiledi:

1. Dáramatlar hám qárejetler túrin anıqlań;
2. Tiyisli buxgalteriya provodkaların berin;
3. Schyotlarǵa jazıwları tarqatın;
4. Finanslıq nátiyjeler esabatın toldırın.

«Agromir sherbetleri» kompaniyası arnawlı upakovkalarda alma sokın islep shıǵarıp satadı. Esabat dáwirinde tómendegi qárejetler qılınıp dáramatlar kórildi:

Óndiristegi jumısshılardıǵa miynet haqısı esaplandı - 148000 som;

Almalar satıp alındı - 110000 som, arnawlı qosımshalar satıp alındı - 42000 som, upakovka satıp alındı - 55000 som (jámi 207000 som). Materiallardıń jámi, esabat ayı dawamında ónim islep shıǵarıwǵa sarıplawına provodka berin.

Hákimshilik jumısshılarına is haqı esaplandı - 59000som;

Óndiriske járdemshi materiallar isletildi - 12000 som;

Ay dawamında ónim satıldı hám dáramat tán alındı - 790000som.

Óndiriske tiyisli tiykarǵı qurallardı amortizaciya esaplandı - 45000som;

Hákimshilikke tiyisli tiykarǵı qurallardı amortizaciya esaplandı - 25000som;

Bank xızmetleri boyınsha qárejetler - 25 000 som;

Járdemshi óndiristegi jumısshılardıǵa miynet haqısı esaplandı - 32000 som;

Orın ijárası boyınsha qárejetler - 100000 somdı quraydı, onnan 60% óndiriske tiyisli, 40% bolsa hákimshilik ushın ajratılǵan.

Kompyuterdiń qısqa múddetli ijárasınan túsken dáramat - 55000 som;

Divident túrindegi dáramat tán alındı - 100000som;

Procent boyınsha qárejetler - 12500som;

Reklama qárejetleri - 45000som;

Qarıydarlarǵa ónimdi jetkerip beriw qárejetleri - 28000 som;

Kancelariya buyımlarına ketken qárejetler - 35000som;

Payda salıǵı - 10%

Bárshe islep shıǵarılgan ónim tolıq satıldı.

2010 «Tiykarǵı óndiris»	2810 «Tayar ónim»	9110 «Satılǵan ónimniń ózine túser bahası»

9410 «Satıw menen baylanıslı qárejetler»	9420 «Administrativlik qárejetler»	9430 «Basqada operacion qárejetler»
9610 «Procent túrindegi qárejetler»	9010 «Tayar ónimlerdi satıwdan túsken dáramat»	9350 «Qısqa múddetli ijáradan dáramat»
9520 «Divident túrindegi dáramatlar»	9910 «Aqırǵı finanslıq nátiyje »	8710 «Bólistirilmegen payda»

FINANSLIQ NÁTIYJELER HAQQINDAǵI ESABAT – FORMA №2

Kórsetkishler atı	Qatar kodı (Сатр коди)	Ótken jıldıń usı dáwirine	Esabat dáwirine
-------------------	------------------------	---------------------------	-----------------

		Dáramatlar (payda)	Qárejetler (ziyan)	Dáramatlar (payda)	Qárejetler (ziyan)
1	2	3	4	5	6
Ónim (tovar, jumıs, xızmet)lerdi satıwdan sap túsım	010		X		x
Satılǵan ónimler (tovar, jumıs, xızmet)diń ózine túser bahası	020	x		x	
Ónim (tovar, jumıs, xızmet)lerdi satıwdan jalpı payda (ziyan) (qatar. 010-020)	030				
Dáwir qárejetleri, jámi (qatar. 050+060+070+080),sonnan:	040	x		x	
Satıw qárejetleri	050	x		x	
Administrativlik qárejetler	060	x		x	
Basqa da operacion qárejetler	070	x		x	
Keleside salıqqa tartılatuǵın bazadan shıǵarılatuǵın esabat dáwiri qárejetleri	080	x		x	
Tiykarǵı iskerliktiń basqa da dáramatları	090		X		x
Tiykarǵı iskerliktiń paydası (ziyanı) (qatar. 030-040+090)	100				
Finanslıq iskerlikten dáramatlar, jámi (qatar. 120+130+140+150+160), sonnan:	110		X		x
Divident túrindegi dáramatlar	120		X		x
Procent túrindegi dáramatlar	130		X		x
Uzaq múddetli ijara (lizing) dan dáramatlar	140		X		x
Valyuta kursı parqınan dáramatlar	150		X		x
Finanslıq iskerlikten basqa da dáramatlar	160		X		x
Finanslıq iskerlikten qárejetler (qatar. 180+190+200+210), sonnan:	170	x		x	
Procent túrindegi qárejetler	180	x		x	
Uzaq múddetli ijara (lizing) dan qárejetler	190	x		x	
Valyuta kursı parqınan qárejetler	200	x		x	
Finanslıq iskerlikten basqa da qárejetler	210	x		x	
Uıwmaxojalıq iskerliginiń paydası (ziyanı) (qatar. 100+110-170)	220				
Kútilmegen jaǵdaydan payda hám ziyanlar	230				
Dáramat (payda) salıǵın tólegege shekem payda (ziyan) (qatar. 220+/-230)	240				
Dáramat (payda) salıǵı	250	x		x	
Paydadan basqa salıqlar hám jıyımlar	260	x		x	
Esabat dáwiriniń sap paydası (ziyanı) (qatar. 240-250-260)	270				

14- Másele. Dáramat hám qárejetlerdiń quramı, finanslıq nátiyjelerdi anıqlaw

1. Dáramatlar hám qárejetler túrin anıqlań hám tiyisli buxgalteriya provodkasın beriń.

2. Schyotlarǵa provodkalardı tarqatıń.

3. Aqırǵı finanslıq nátiyjeni anıqlań.

4. Buxgalteriya balansın hám finanslıq nátiyjeler haqqındaǵı esabattı toldırıń.

1-yanvar 2019-jılǵa schyotlarda tómendegi qaldıqlar bar:

Aktiv	summa	Passiv	summa
0120 İmaratlar	3500	8330 Ustav kapitalı	4000
1010 Shiyki ónim hám materiallar	2800	8520 Rezerv kapitalı	1400
2010 Tiykargı óndiris	1900	8710 Bólistirilmegen payda	3000
2810 Tayar ónim	1400	6810 Qısqa múddetli kreditler	2000
5110 Esaplasıw schyotı	3800	6410 Byudjetten qarız	1440
4010 Qarıydarlar qarızı	1750	6520 Pensiya fondına qarız	1500
1080 Inventarlar hám xojalıq úskeneleri	205	6710 Miynet haqı boyınsha qarız	2015
Jámi:	15355	Jámi:	15355

Yanvar ayında tómendegi xojalıq operaciyları bolıp ótti.

Nº	Operaciya mazmunı	summa	debet	kredit
1	Materiallar bazadan islep shıǵarıwǵa berildi	1200		
2	Islep shıǵarıwdaǵı jumısshılardıǵa is haqı esaplandı	500		
3	Is haqınan jalǵız social tólew esaplandı	...		
4	Islep shıǵarıw imaratı góneriw esaplandı	15		
5	Administraciya imaratına góneriw esaplandı	20		
6	Adminstraciya jumısshılarına is haqı esaplandı	600		
7	Islep shıǵarıw imaratı góneriw esaplandı	...		
8	Bank xızmetleri boyınsha hárejetler	25		
9	Dividend kórinisindegi dáramat alındı	100		
10	Administraciya ushın bazadan inventar berildi	105		
11	Islep shıǵarıwdan bazaǵa tayar ónim alındı (2010 Tiykargı islep shıǵarıw schyoti tolıq jawıldı)			
12	Ónim reklaması ushın reklama firmasına esaplandı	55		
13	Tutınıwshıǵa ónim naq pulǵa satıldı hám dáramat tán alındı	7000		
14	Satılǵan ónimniń ózine túser bahası esaptan shıǵarıldı.			
15	Ónim satıwdan túskén dáramat schyoti jawıldı (9010)			
16	Satılǵan ónimniń ózine túser bahası esaptan shıǵarıldı.(9110)			
17	Satıw hárejetleri tolıq jawıldı (9410)			

18	Administraciyalıq hárejetler schyoti jawıldı (9420)			
19	Basqa operacion hárejetler schyoti jawıldı (9430)			
20	Dividend kórinisindegi dáramat schyoti jawıldı (9520)			
21	Payda salıǵı esaplandı			
22	Payda Salıǵı hárejetler schyoti jawıldı (9810)			
23	Aqırǵı finanslıq nátiyje kórsetildi			

15- Másele

1. Islep shıǵarıwǵa materiallar berildi 200000
2. Islep shıǵarıwdaǵı jumısshılardıǵa is haqı esaplandı 100000
3. Jalǵız social tólew esaplandı
4. Jumısshılardıń is haqınan dáramat salıǵı esaplandı
5. Islep shıǵarıwǵa inventar berildi 20000
6. Bas buxgalterge is haqı esaplandı 50000
7. Is haqınan jalǵız social tólew esaplandı
8. Ónimdi satıw ushın reklama firmasına 5000 esaplandı
9. Bank xızmeti ushın tólew kórsetildi 2000
10. Dividend kórinisindegi dáramat tan alındı 20000
11. Operativ ijarǵa berilgen tiykargı quralǵa ijarahaqı 10000
12. Islep shıǵarıwdaǵı tiykargı quralǵa góneriw esaplandı 2000
13. Administraciyaǵa tiyisli tiykargı quralǵa góneriw esaplandı 3000
14. Islep shıǵarıwdan tayar ónim alındı (2010 schyoti tolıq jawıldı)
15. Ónim naq pulǵa satıldı 500000
16. Aqırǵı finanslıq nátiyje kórsetildi

Talap etiledi:

Ónimniń ózine túser bahasını anıqlań

Tiyisli provodkaların beriń

Kárxananiń sap paydasın anıqlań

16-Másele. Dáramat hám qárejetlerdiń quramı, finanslıq nátiyjelerdi anıqlaw

1. Dáramatlar hám qárejetler túrin anıqlań hám tiyisli buxgalteriya provodkasın beriń.

2. Schyotlarǵa provodkalardı tarqatıń.

3. Aqırǵı finanslıq nátiyjeni anıqlań.

4. Buxgalteriya balansın hám finanslıq nátiyjeler haqqındaǵı esabattı toldırıń.

1-yanvar 2019-jılǵa schyotlarda tómendegi qaldıqlar bar:

Aktiv	Summa	Passiv	Summa
0130 Úskeneler	11 000 000	8330 Ustav kapitalı	10 000 000

0430 Dástúriy támiynat		8710 Bólistirilmegen payda	2 500 000
	4 000 000		
0150 Kompyuterler		6010 Jetkerip beriwshilerge qarız	1 750 000
	2 100 000		
1010 Shiyki ónim hám materiallar	650 000	6310 Alınğan avanslar	2 800 000
2010 Tiykargı óndiris	220 000	6410 Byudjetten qarız	152 000
2810 Tayar ónim	660 000	6520 Pensiya fondına qarız	280 000
5110 Esaplasıw schyotı	5 478 000	6710 Miynet haqı boyınsha qarız	2 016 000
4010 Qarıydarlar qarız	550 000	6810 Qısqa múddetli kreditler	5 000 000
1040 Awısıq bólekler	40 000	6920 Esaplangan procentler	200 000
Jámi :	24 698 000	Jámi :	24 698 000

2019-jıldın 1-shereginde tómendegi xojalıq operaciyları bolıp ótti:

№	Operaciylar mazmunı	Summa	Debet	Kredit
1	Kassağa esaplasıw schyotınan miynet haqı beriw ushin naq pul alındı	1 008 000		
2	Jumısshılarga kassadan miynet haqısı berildi	1 008 000		
3	Esaplasıw schyotınan jumısshılardıń plastik kartalarına miynet haqısı ótkerildi	1 008 000		
4	Esaplasıw schyotınan bank xızmet haqı uslap qalıdı	20 160		
5	Esaplasıw schyotınan materiallar ushin jetkerip beriwshilerge avans ótkerildi	200 000		
6	Óndiriske materiallar berildi	300 000		
7	Qarıydarlarğa tayar ónim satıldı (naq pulsız)	800 000		
8	Satılğan ónimniń ózine túser bahası esaptan shıǵarıldı	560 000		
9	Esaplasıw schyotınan byudjetke qarız tólendi	152 000		
10	Esaplasıw schyotınan pensiya fondına qarız tólendi	280 000		
11	Karxana buxgalteri paydalanatuǵın kompyuter remontı ushin xızmet kórsetiwshi karxanaǵa qarız esaplandı	50 000		
12	Óndiristegi úskenege jańadan awısıq bólek ornatıldı	30 000		
13	Esaplasıw schyotına qarıydarlardan aldın satılğan ónimler ushin pul tústi	550 000		
14	Ijaraǵa berilgen xana ushin ijara haqı esaplandı	900 000		

15	Esaplasıw schyotına shólkemlestiriwshi tárepinen qaytarılmaıtuǵın finanslıq jardem sıpatında pul qoyıldı	1 000 000		
16	Jetkerip beriwshilerden materiallar alındı	800 000		
17	Jetkerip beriwshilerge tólangen avans esaptan shıǵarıldı	200 000		
18	Óndiriske materiallar berildi	550 000		
19	Ijaraǵa berilgen xana ushin esaplangan ijara haqı kelip tústi	900 000		
20	Bir jılǵa gazetaǵa jazılıw ushin tólem ótkerildi	120 000		
21	Alınğan kredit ushin esaplangan procentler tólendi	200 000		
22	Óndiristegi jumısshılarga miynet haqısı esaplandı	500 000		
23	Óndiristegi jumısshılar miynet haqısının 25%ti muǵdarında Birden-bir Sociallıq Tólem (ECIT)	125 000		
24	Hákimshilik jumısshılarına miynet haqısı esaplandı	400 000		
25	Hákimshilik jumısshıları miynet haqısının 25%ti muǵdarında Birden-bir sociallıq tólem (ECIT) esaplandı	100 000		
26	Óndiristegi úskenege eskiriw esaplandı	137 500		
27	Hákimshilik paydalanatuǵın kompyuterlerge amortizaciya esaplandı	35 000		
28	Marketing bólimi paydalanatuǵın programmalıq tamıynatqa eskiriw esaplandı	40 000		
29	Óndiristen tayar ónim alındı	1 732 500		
30	Alınğan kredit ushin procent esaplandı	200 000		
31	Esaplasıw schyotınan bank xızmet haqı uslap qalıdı	50 000		
32	Qarıydarlarğa tayar ónim satıldı	3 000 000		
33	Satılğan ónimniń ózine túser bahası esaptan shıǵarıldı	1 800 000		
34	Satılğan ónim ushin qarıydarlardan pul tústi	3 000 000		
35	Tábiiy apat nátiyjesinde materiallardıń bir bólegi jaramsız jaǵdayǵa kelip qaldı	55 000		
36	Birden-bir salıq tólemi (EHIT) esaplandı			
37	9010-Ónimdi satıwdan dáramat schyotı jabıldı			
38	9110-Satılğan ónimniń ózine túser bahası schyotı jabıldı			
39	9350-Operativ ijaradan alınğan dáramat schyotı jabıldı			

40	9380-Tegin qaytarılmaytuǵın finanslıq jardem schyotı jabıldı			
41	9410-Satıw menen baylanıslı qárejetler schyotı jabıldı			
42	9420-Administrativlik qárejetler schyotı jabıldı			
43	9430-Basqa da operacion qárejetler schyotı jabıldı			
44	9610-Payız (%) menen baylanıslı qárejetler schyotı jabıldı			
45	9720-Ayırıqsha jaǵdaydan zıyanlar schyotı jabıldı			
46	9820-Paydadan basqa da salıqlar hám jıyımlar schyotı jabıldı			
47	Aqırǵı finanslıq nátiyje bólistirilmegen paydaǵa ótkerildi			

FINANSLIQ NÁTIYJELER HAQINDAǵI ESABAT 2-sanlı forma

Kórsetkishlerdiń atı	Qatar kodı	Ótken jıldıń usı dáwirinde		Esabat dáwirinde	
		Dáramat (payda)	Qárejet (ziyan)	Dáramat (payda)	Qárejet (ziyan)
Ónim (tovar, jumıs hám xızmet)lerdi satıwdan sap túsım	010		x		x
Satılǵan tayar ónim (tovar, jumıs hám xızmet) lerdiń ózine túser bahası	020	x		x	
Ónim (tovar, jumıs hám xızmet)lerdi satıwdıń jalpı paydası (zıyanı) (qatar. 010-020)	030				
Dáwir qárejetleri, jámi (qatar. 050+060+070+080), sonnan:	040	x		x	
Satıw menen baylanıslı qárejetler	050	x		x	
Administrativlik qárejetler	060	x		x	
Basqa da operacion qárejetler	070	x		x	
Keleside salıqqa tartılatuǵın bazadan shıǵarılatuǵın esabat dáwiri qárejetleri	080	x		x	
Tiykargı iskerliktiń basqada dáramatları	090		x		x
Tiykargı iskerliktiń paydası (zıyanı) (qatar. 030-040+090)	100				
Finanslıq iskerliktiń dáramatları, jámi (qatar. 120+130+140+150+160), sonnan:	110		x		x
Dividend túrindegi dáramatlar	120		x		x
Payız formasındaǵı dáramatlar	130		x		x

Uzaq múddetli ijara (lizing)nen dáramatlar	140		x		x
Valyuta kursı parıqınan dáramatlar	150		x		x
Finanslıq iskerliktiń basqada dáramatları	160		x		x
Finanslıq iskerlik boyınsha qárejetler (qatar. 180+190+200+210), sonnan:	170	x		x	
Procent formasındaǵı qárejetler	180	x		x	
Uzaq múddetli ijara (lizing) boyınsha procent formasındaǵı qárejetler	190	x		x	
Valyuta kursı parıqınan zıyanlar	200	x		x	
Finanslıq iskerlik boyınsha basqa da qárejetler	210	x		x	
Ulıwmaxojalıq iskerliktiń paydası (zıyanı) (qatar. 100+110-170)	220				
Ayırıqsha jaǵdaydan payda yamasa zıyanlar	230				
Dáramat (payda) salıǵın tólewge shekemgi payda (zıyan) (qatar. 220+/-230)	240				
Dáramat (payda) salıǵı	250	x		x	
Paydadan basqa da salıqlar hám jıyımlar	260	x		x	
Esabat dáwiriniń sap paydası (zıyanı) (qatar. 240-250-260)	270				

4-tema. Pul qarjıları esabı

Hesh qanday «mámlekettiń pulı» joq - tek ǵana salıq tólewshilerdiń pulı bar

Uiliyam Ueld

Pul qarjıları hám valyuta operatsiyaları esabınıń wazıypaları

Xojalıq jurgiziwshi subyektlerde pul qarjıları esabın tuwrı hám anıq shólkemlestiriw hámde onı jetilistiriw búgingi kúnniń aktual wazıypalarınan biri esaplanadı. Xojalıq jurgiziwshi subyekttiń buxalteriyası, ádette, barlıq tólew hám esap-kitaplardı ámelge asıradı hám de bul esap-kitaplardı nızamlarǵa muwapıq, waqtında hám tuwrı rásmiylestiriw ústinen qadaǵalawdı ámelge asıradı.

Barlıq mülkshilik formasındaǵı kárxanalardıń pul qarjıları, meyli ol óz aqshası bolsın, meyli qarızǵa alınǵan bolsın, kassada saqlanıwshı pul qaldıqları hám oborotta paydalanılatsuǵın túsımniń bir bóleginen tısqarı, onıń banktegi esap-kitap schetinda saqlanıwı kerek. Bank kárxananiń esap-betlerinen puldı ótkeriw hám beriw haqqındaǵı hám de bank qaǵıydaları hám bank penen kárxana ortasındaǵı

shártnamada názerde tutılǵan basqa aylanıslardı ótkeriw haqqındaǵı buyırıqların atqaradı.

Esap -kitap aylanısların bank arqalı ótkeriw kárxanalarǵın ózleri belgilegen mıynet haqı fondlarına, xızmet saparları hám xojalıq qárejetleri limitlerine ámel qılıqların hár tárepleme baqlaw, kárxananın mámleket budjeti menen salıqlar, jıynawlar boyınsha waqtında esap -kitap etiwın, mal jetkizip beretuǵınlardıń esap-betleri hám tólew talapnamalarına waqtında aqsha tólewdi baqlap barıw, kárxanaǵa túrli maqsetler ushın, arnawlı bir támiynat esabınan ssudalar beriw hám ust ssudaladıń belgilengen múddette qaytarılıwın baqlaw hám taǵı basqa da imkaniyalardı beredi.

Buxgalteriya esabı aldında pul qarjıları, tólemler, esap-kitaplar hám kreditlerdi esapqa alıw boyınsha tómendegi tiykarǵı wazıypalar belgilengen:

□ kárxananın pul qarjıların nátiyjeli basqarıw maqsetleri ushın zárúr informaciya menen támiyinlew;

□ joqarıdaǵı shárayatlardı tártipke salıwshı normativ hújjetler talaplarına ámel etken halda naq pulsız ótkeriwler hám naq pullar jardeminde zárúr tólemler hám esap -kitaplardı waqtında ámelge asırıw ;

esap registrlarında tólew hám esap -kitap mámileleri pul qarjılarının bar ekenligi hám de háreketin tolıq hám operativ sáwlelendiriw, kárxanada pul qarjılarının háreketi kárxana ámeliy iskerliginin tiykarǵı kórsetkishlerinen biri esaplanadı;

pul qarjılarının kárxanada islep shıǵılǵan limitler hám smetalarǵa muwapıq paydalanıwdıń ámeldegi qaǵıydalarına ámel qılıw ;

□ pul qarjıları hám óz-ara esap -kitaplar jaǵdayının inventarizatsiyasını shólkemlestiriw hám de belgilengen múddetlerde ótkeriw;

kassada, banklerdegi esap -kitap, valyuta hám basqa esap-betlerde pullar bar ekenligi hám pútinligin baqlaw ;

□ qısqa múddetli investitsiyalar menen baylanıslı mámilelerdi waqtında esapqa alıw.

Bas buxgalter xojalıq júrgiziwshi subyekt basshısı menen birgelikte tómendegilerdi támiyinlewı kerek: kelip túsken barlıq pul qarjılarının tolıq esabı, sonıń menen birge, basqa xızmetler basshıları menen birgelikte debitorlik qarızların óndiriw hám kreditorlıq qarızların úziw, tólew ıntızamına ámel etiw, pul qarjıları, tólemler boyınsha óz-ara esap-kitaplar hám minnetlemeler jaǵdayın belgilengen múddetlerde inventarlaw, ámeldegi nızamshılıqqa muwapıq óndiriw múmkın bolmaǵan, dawa qozǵaw múddeti ótip ketken qarızlardı buxgalteriya balanslarınan óshiriw.

Kompaniyaların naq hám naq pulsız kórinistegi pul qarjıların nátiyjeli basqarıw ushın zárúr informaciya menen toplaw hám úyreniw.

Kassa operaciya ların esapqa alıw

Xojalıq júrgiziwshi subyekt kassasınan naq puldı alıw hám beriw menen baylanıslı bolǵan mámileler kassa mámileleri dep júritiledi. Ózbekstan Respublikası Oraylıq bankı basqarıwı tárepinen tastıyqlanǵan “Yuridikalıq shaxslar tárepinen kassa operatsiyaların ámelge asırıw qaǵıydaları”na tiykarınan dúziledi hám júritiledi.

Kassa operaciyası bul kompaniyadaǵı naq pul menen baylanıslı bolǵan operaciya larǵın kompleksı bolıp tabıladı.

Hár bir xojalıq subyektı naq pulda esap -kitaplardı ámelge asırıw maqsetinde óz kassasına iye bolıwı kerek. Naq pul menen esap -kitaplardı ámelge asırmaytuǵın shólkemler kassaǵa iye bolıwı talap etilmeydi.

Kassa xanası bólek ajratılǵan bolıwı, qapıları bolsa operaciya larǵı ámelge asırıw waqtında ishkeriden qulplanıwı shárt. Kassa jumısına baylanıslı bolmaǵan adamlardıń bul xanaǵa kiriwi qadaǵan etiledi.

Xojalıq subyektindegi barlıq naq pullar hám basqa qımbat bahalı buyumlar janbaytuǵın metall shkaf (seyf) larda saqlanadı. Olar jumıs kúni tawsılǵanнан keyin, gilt penen qulplanadı hám oǵan kassardıń pechatı basıladı.

Xojalıq subyektine tiyisli bolmaǵan naq pullar hám basqa qımbatlıqlardı kassada saqlaw qadaǵan etiledi.

Kassir ózi qabil etip alğan barlıq qımbatlıqlardıń pütün saqlanıwı ushın tolıq materiallıq juwapker esaplanadı. Kassirdiń jumısqa tayınlanganlıǵı haqqında buyırıq shıǵarılgannan keyin, shólkem basshısı kassirdi qaǵıydalar menen tanıstıradı hám ol menen tolıq materiallıq juwapkerlik haqqında shártnama dúzedi.

Kassir ózine tapsırılğan jumıstı basqa shaxslarǵa isenip tapsırıwı qadaǵan etiledi.

Kassir keselligi yamasa basqa sebepke kóre waqtınsha jumısta bolmaǵan jaǵdaylarda oǵan biriktirilgen barlıq qımbatlıqlar tezlik penen shólkem basshısı hám de buxgalteriya esabı hám finanslıq basqarıw wazıypaların ámelge asırıwshı shaxs hám basqa xızmetkerlerden quralǵan komissiya qatnasıwında jumıstı qabil qılıp atırǵan shaxs tárepinen qayta esaplanadı. Bul haqqında akt dúzilip, komissiya aǵzaları tárepinen qol qoyıladı.

Kassa mámıleleriniń buxgalteriya esabı 5010 “Milliy valyuta daǵı pul qarjıları” schetında júritiledi. Usı schyot xojalıq jurgiziwshi subyekt kassalarında turǵan pul qarjıları hám olardıń háreketi haqqındaǵı maǵlıwmatlardı ulıwmalastırıw ushın mólsherlengen.

Xojalıq subektleri ortasındaǵı esap -kitaplar, sonıń menen birge puqaralardıń isbilermenlik iskerligin ámelge asırıwı menen baylanıslı bolǵan, olar qatnasıwındaǵı esap-kitaplar naq pulsiz tártipte ámelge asırıladı.

Xojalıq subyektı bankten alǵan naq pullardı qaysı maqset ushın alǵan bolsa, onı tek sol maqsette paydalanıwı shárt.

Kárxana kassasına naq pullar :

- bank kassasınan -bank cheki tiykarında ;
- xalıqqa tovarlar, jumıslar, xızmetlerdi realizatsiya qılıw nátiyjesinde alınǵan naq pul túsimi formasında ;

• kárxána kassasına basqa naq pul túsimleri formasında kelip túsıwı múmkin.

Qarıydarlardan naq pul alıp atırǵanda kárxana :

- fiskal yadlı qadaǵalaw -kassa mashina (NKM) ların qóllanıwı ;
- xaridorlarga odan naq pul qabil etilgenligin tastıyıqlaytuǵın shek beriwı shárt.

Ózbekstan Respublikasında tek Ózbekstan Respublikası aymaǵında paydalanıw ushın ruxsat berilgen, Fiskal yadlı qadaǵalaw -kassa mashinalarınıń mámleket reestrıǵa kiritilgen NKM modellerinen paydalanıw múmkin. Hár qanday apparat “O'zstandart” agentligi yamasa ol akkreditatsiyalagan organ tárepinen sertifikatlanıwı hám muwapıqlıq sertifikatına iyelewı kerek. Ilgeri isletilgen NKMdan paydalanıw qadaǵan etnımagan. Álbette, bunday NKM salıq shólkemlerindegi aldınǵı esaptan óshiriliwı kerek, bul haqqında DSI apparatınıń dizimnen ótkeriw kartasında arnawlı belgi qóyadı. Hár qanday - jańa yamasa isletilgen - NKMni qóllawdı baslawdan aldın onı sawda shaqapshası jaylasqan orındaǵı salıq organında dizimnen ótkeriw hám dizimnen ótkeriw kartochkasın alıw kerek. KM sawda shaqapshası jaylasqan orındaǵı salıq organında dizimnen ótkeriledi. Eger sawda shaqapshaları bir neshe bolsa, jaylasqan orındaǵı DSI da dizimnen otkizilgen bólek kassa apparatı menen hár bir sawda shaqapshası úskeneleniwı kerek.

Salıq shólkemleri 5 jumıs kúni dawamında usınıs etilgen hújjetlerdiń isenimliligin tekseredi, usı NKMdin fiskal yadına kirisiwdi kodlashtıradı jáne onı plombalaydı. NKM plombalaridin putinligi ushın jeke kárxana basshısı juwap beredi. Jumıs kúni aqırında kassir NKM boyınsha kúndelik esabattı alıwı hám kassir-operatsiyasınıń qadaǵalaw -kassa dápterin (onı kassa dápterı menen aljastırmawı kerek) álbette toltırıw shárt.

Kárxana kassasına naq pullardı qabıllaw kassa kirim orderi (KO-1) menen ámelge asırıladı. Ol eki bólekten ibarat : kirim orderi (blankanıń shep bólegi) hám oǵan tiyisli kvitansiya (onı bólegi). Kassa kirim orderin buxgalteriya jazıp beredi hám bas buxgalter yamasa ol kepillik bergen shaxs tárepinen qol qoyıladı.

Kassa orderlerin alıw waqtında kassir:

- olarda buxgalteriya esabı hám finanslıq basqarıw wazıypaların ámelge asırıwshı shaxstıń qolı bar ekenin, kassa shıǵım orderinde bolsa shólkem basshısı yamasa kepillikli shaxstıń ruxsat bergenligi haqqındaǵı qolı bar ekenligin;

Hújjetlerdiń tuwrı rásmiylestirilgenligin;

- hújjetlerde belgilengen qosımshalardıń bar ekenligin tekseriwı shárt.

Bul talaplarğa ámel etilmegen bolsa, kassir hújjetlerdi belgilengen tártipte rásmiylestiriw ushın buxgalteriyağa qaytaradı.

Kassa orderleri kassağa tapsırılıwına shekem shólkem buxgalteriyası tárepinen tiyisli túrde “Kassa kirim orderlerin jazıw dápteri”inde hám “Kassa shıǵım orderlerin atap kórsetiw dápteri”inde dizimge alıw kerek. Mıynet haqqısın tólewge tiyisli tólew tapsırmalarına rásmiylestirilgen kassa shıǵım orderleri ol tolıqtırılǵanman keyin dizimge alınadı.

Xojalıq jurgiziwshi subyektlar kassasınan naq pullar shıǵım kassa orderleri (KO-2) tiykarında yamasa tiyisli rásmiylestirilgen basqa hújjetler (tólew vedomostlari, pul beriw haqqındaǵı arzalar, tólew tapsırmaları hám basqalar) ga tiykarlanıp beriledi. Bul hújjetlerde shıǵım kassa orderi rekvizitlari túsirilgen shtamp izi bolıwı kerek. Naq pul alıw ushın toltırılǵan hújjetlerde xojalıq jurgiziwshi subyekt basshısı hám bas buxgalterdiń yamasa olar kepillik bergen adamlardıń qolı bolıwı kerek.

Kassa kirim orderlerin atap kórsetiw

Dápteri

T/n	Kimnen alındı	Maqseti	Muǵdarı (summası)	Sáne

9-keste

Kassa shıǵım orderlerin jazıw tártibi

DÁPTERI

T/n	Kimge berildi	Maqseti	Muǵdarı (summası)	Sáne

Shıǵım kassa orderlerine qosımsha etiletuǵın hújjetler, arzalar, tapsırmalarlar

(schyotlar) hám basqalarda xojalıq jurgiziwshi subyekt basshısının ruxsat beretuǵın qolı bolǵan jaǵdaylarda shıǵım kassa orderlerinde baslıq qolı bolıwı shárt emes.

Xojalıq jurgiziwshi subyektin xızmetkerleri diziminde turmaytuǵın shaxslarğa pul dúzilgen shártnamalar tiykarında hár bir shaxs ushın bólek jazılatuǵın shıǵım kassa orderi boyınsha beriledi.

Kassir puldi tek shıǵım kassa orderinde yamasa onı almasıwshı hújjette kórsetilgen shaxsqa beredi. Ayırım jaǵdaylarda pul kórsetilgen tártipte rásmiylestirilgen isenim xatı tiykarında alınatuǵın bolsa, shıǵım orderi tekstinde pul alıwshının famıliyası, atı, ákesiniń atınan keyin pul alıw ushın isenim bildirilgen shaxstın famıliyası, atı hám ákesiniń atı jazıp qoyıladı. Eger pul vedomosti boyınsha berilip atırǵan bolsa, pul alınǵanın tastıyıqlaytuǵın qol aldınnan kassir “Isenim xatı tiykarında” dep jazıp qoyadı. Isenim xatın kassir alıp qaladı hám shıǵım kassa orderine yamasa isenim xatqa tigip qoyadı.

Kassir mıynet haqı, jumıs qábiletin waqtınsha joytıw pensiyası, stipendiya, pensiya hám sıylıqlardı hár bir alıwshı ushın shıǵım kassa orderin dúzbesten, tólew (esap -kitap -tólew) vedomostlari boyınsha beredi.

Tólew (esap -kitap -tólew) vedomostiniń júzinde pul beriwge ruxsat etiwshi ustxat jazılıp, xojalıq jurgiziwshi subyekt basshısı hám bas buxgalteriniń yamasa olar kepillik bergen adamlardıń qolları, pul beriw múddetleri hám de sóz benen jazılǵan summa bolıwı shárt.

Mıynet haqı retinde bir ret toltırılatsuǵın pullar (demalisqa shıǵıp atırǵanda, kesel bolǵanda hám taǵı basqa), sonın menen birge, deponentdegi summalar, bir neshe shaxslarğa xızmet saparı qárejetleri ushın esabat tapsırıw shárti menen beriletuǵın pullar da sol tártipte rásmiylestiriledi.

Kirim hám shıǵım kassa orderleri buxgalteriya tárepinen sıya yamasa shariklı ruchka menen anıq hám túsiniikli jazılıwı shárt. Hújjetti elektron tárizde toltırıw hám keyin basıp shıǵarıw da múmkin. Kassa orderlerine hár qanday óshirip jazıw hám ońlawlar kirgiziw, túsindirmeler jazıwǵa jol qoyılmaydı.

Kassa limiti - bul sizdiń kassańızda mudami turıwı múmkin bolǵan pul muǵdarı bolıp tabıladı. Ol hár jılı yanvar ayında kárxanalar hám bankler ortasındaǵı

Kredit 5110 -“Esap -kitap scheti”

Qarizdar shaxslar tárepinen isletilmegen aldın alınğan avanslardın qaytarılıwı sáwlelendirildi:

Debet 5010 “Milliy valyuta daǵı pul qarjıları”

Kredit 4200 “Xızmetkerlerge berilgen avanslardı esapqa alıwshı schetlar”

Ónim, tavar, jumıs hám xızmetlerdın naq aqshaǵa satılıwı sáwlelendirildi:

Debet 5010 “Milliy valyuta daǵı pul qarjıları”

Kredit 9010 “Tayın o'nimlerdi satıwdan dáramatlar”

9020 “Tovarlardı satıwdan dáramatlar”

9030 “Jumıslar orınlaw hám xızmetler ko'rsetiwden dáramatlar”

Pul qarjılarınıń kassadan banktegi esap -kitap schetına o'tkiziliwı sáwlelendirildi:

Debet 5110 -“Esap -kitap scheti”

Kredit 5010 “Milliy valyuta daǵı pul qarjıları”

Qarizdar shaxsqqa summalarđın beriliwı sáwlelendirildi:

Debet 4200 “Xızmetkerlerge berilgen avanslardı esapqa alıwshı esap betler”

Kredit 5010 “Milliy valyuta daǵı pul qarjıları”

Esaplanğan miynet haqı hám oǵan teńlestirilgen tólemler (sıylıq hám sol sıyaqlılar) beriliwı sáwlelendirildi:

Debet 6710 “Miynet haqı boyınsha xızmetker menen esaplasıwlar”

Kredit 5010 “Milliy valyuta daǵı pul qarjıları”

Aqshası berilgen halda satılğan tovarlardın qaytarıp alınıwı sáwlelendirildi:

Debet 9040 “Satılğan tovarlardın qaytıwı”

Kredit 5010 “Milliy valyuta daǵı pul qarjıları”

11. 3. Kassa daǵı naq pullardı inventarizatsiya qılıw hám nátiyjelerin rásmiylestiriw tártibi

Kassa inventarizatsiyası bir ayda bir ret ótkerilip, ol jaǵdayda rasında bolğan pul qarjıları esaplanadı. Hesh qanday hújjetler yamasa tilxatlar naq pul qaldıǵına kiritilmeydi. Esaplap shıǵıw álbette kassir tárepinen ámelge asırıladı. Kassirdin kassada usı kárxanaǵa tiyisli bolmaǵan pul qarjıları hám basqa baylıqlardıń bar

ekenligi haqqında bayanatları itibarǵa alınbaydı. Inventarizatsiyalaw waqtında tekǵana seyftagi, bálki ulıwma pútkil kassa reti kelgende qımbatlıqlardıń esabı júritiliwı sebepli bul orında ozinin jeke pulların saqlawǵa ruxsat etilmeydi.

Kassa dápterindegi jazıwlardın hújjetler menen tiykarlanǵanlıǵı da tekseriledi. Olar tuwrı rásmiylestirilgen kirim hám shıǵım kassa orderleri menen tastıyqlanıwı kerek. Kassa dápterin elektron (programmalıq) usılda júritiletuǵın shólkemlerde hújjetlerge qayta islew sistemasınıń tuwrı júritiliwı tekseriledi.

Kassa inventarizatsiyasın ótkeriw múddetleri kompaniyanıń ózgeshelikinen kelip shıqqan halda ǵárezsiz belgilenedi.

Tekseriwdi ámelge asırıw processinde buxgalter tómendegi tártipke ámel qılıwı kerek:

- kassanı tekseriw kassir qatnasıwında ámelge asırıladı ;

- kassanı tekseriw waqtında barlıq kassa processleri toqtatıladı. Eger xojalıq jurgiziwshi subyektte bir neshe kassa ámelde bolsa, ótkeriw jaǵdayında buxgalter barlıq kassalardı mórleydi. Kassa gilti kassirde, mór bolsa bas buxgalterde qaladı;

- kassadagi naq pullar hám qımbat bahalı qaǵazlar kassir hám bas buxgalter qatnasıwında birme-bir sanap shıǵıladı. Pullar qanday halda bolıwına qaramastan, tolıq sanap shıǵılıwı kerek. Bank oramındaǵı pullar da oramınan alıp, esaplanadı. Sanaw tawsılǵannan keyin, akt dúziledi. Aktta kassadagi pullar belgileri boyınsha bólek kórsetiledi hám olardıń tolıq summası jazıladı. Aktqa baqlaw komissiyası, bas buxgalter hám kassir qol qoyadı. Kassa qarejet orderi menen rásmiylestirilmegen hár qıylı tilxatlar, vedomostlar hám schetlar tekseriw processinde esapqa alınbaydı;

kassadagi sanalğan pullardıń hám qımbat bahalı qaǵazlardıń hámmesi sol xojalıq jurgiziwshi subyektketieyisli esaplanadı, sebebi basqa xojalıq jurgiziwshi subyektker de adamlardıń pulları hám qımbat bahalı qaǵazların xojalıq jurgiziwshi subyekt kassasında saqlawı qadaǵan etiledi;

- kassadagi kemislik yamasa artıqsha pul qarjıları haqqındaǵı maǵlıwmattı auditor aktta kórsetip ótedi, pul qarjılarınıń kóp yamasa kem shıǵıwı sebepleri haqqında kassirden túsindiriw xatı aladı. Kemislik summası yamasa ózimshillik penen talan-taraj etilgen pul muǵdarı hadden ziyat bolsa, buxgalter bul haqqında

xojalıq jurgiziwshi subyekt basshısına xabar beredi;

kassani tekseriw waqtında kassadağı qımbat bahalı qağazlar (aksiyalar, obligatsiyalar, sertifikatlar), janar may -maylaw TMZlarin alıw talonları, qatañ esabat blankaları, dem alıw úyleri, demalıś úylerine jollanbalar hám basqa pul hújjetleri muǵdarı akta kórsetiledi.

Kassanı Inventarizatsiyalaw nátiyjeleri “Naq pul qarjıların Inventarizatsiyalaw aktı”nda sáwlelendiriledi. Ol jaǵdayda Inventarizatsiyalaw kúinde qımbatlıqlardıñ Inventarizatsiyalaw nátiyjesi boyınsha rasındaǵı qaldıǵı hám esap maǵlıwmatları boyınsha qaldıǵı kórsetiledi. Kemislik yamasa artıqsha naq pul anıqlanǵanda akta onıñ summası hám payda bolıw sebepleri kórsetiledi. Aktti Inventarizatsiyalaw komissiyası aǵzaları hám materiallıq juwapker shaxs qol qoyadı. Akttiñ bir nusqası shólkem buxgalteriyasına tapsırıladı, ekinshi nusqası materiallıq juwapker shaxsta qaladı. Materiallıq juwapker shaxslar almasqanda akt úsh nusqada dúziledi.

Artıqsha pul qarjıları kırım etiliwi, kemislik bolsa ayıplı shaxstan óndiriliwi kerek.

Inventarizatsiya nátiyjeleri waqtında buxgalteriya esapbetlerinde sáwlelendiriledi:

□ artıqsha pullar shıqqanda, bul summa kassaǵa qaytadan kırım etiledi:

Debet 5010 “Milliy valyuta daǵı pul qarjıları”

Kredit 9390 “Basqa operatsion dáramatlar”

Kemis anıqlanǵanda :

Debet 4730 “Materiallıq zıyandı qaplaw boyınsha xızmetkerlerdiñ qarızı”

Kredit 5010 “Milliy valyuta daǵı pul qarjıları”

□ kemis summasın kassir tikkeley kassaǵa tólegeninde:

Debet 5010 “Milliy valyuta daǵı pul qarjıları”

Kredit 4730 “Materiallıq zıyandı qaplaw boyınsha xızmetkerlerdiñ qarızı”

□ Kemis summası kassirdin miynet haqınan ustap qalınaninde:

Debet 6710 “Xızmetkerler menen miynet haqı maydanınan esaplasıwlar”

Kredit 4730 “Materiallıq zıyandı qaplaw boyınsha xızmetkerlerdiñ qarızı”

11. 4. Banklerde esap -kitap schetlarin ashıw tártibi

Xojalıq subektlerinde ámeldegi pul qarjılarının maqsetli paydalanıw hám olardı nátiyjeli basqarıw, sonıñ menen birge, alınatuǵın aqshalar hám minnetlemelerdi waqtında sóndiriw buxgalteriya esabı arqalı qadaǵalaw etiledi.

Ózbekstan Respublikası Oraylıq banki Basqarıwdıñ 2009 jıl 16 mart daǵı 7/2-sanlı sheshimi menen tastıyqlanǵan “Ózbekstan Respublikası banklerinde ashılatuǵın bank esapbetleri haqqında”ǵı jollamaǵa tiykarınan banklerde schet ashıladı.

Banklerde tómendegi túrdegi bank esapbetleri ashıw múmkin:

a) talap etip alganga shekem depozit esapbetleri;

b) fond depozit esapbetleri;

c) múddetli depozit esapbetleri;

d) ssuda esapbetleri;

e) basqa depozit esapbetleri.

Xojalıq jurgiziwshi subyektin mámleket diziminen ótkeninen keyin birinshi ret milliy valyutada ashqan talap etip alganga shekem depozit esapbeti onıñ tiykarǵı esapbeti esaplanadı. Xojalıq jurgiziwshi subyekt tiykarǵı esapbetin ashqanнан keyin milliy hám sırt el valyutasında ashatuǵın barlıq talap etip alganga shekem depozit esapbetleri onıñ ekilemshi esapbetleri esaplanadı.

Klientler tárepinen bank esapbetleri ashılıp atırǵanda, bank esapbeti shártnaması dúziledi.

Bank esapbeti shártnamasında bank klienttiñ esapbetine kelip túsip atırǵan aqshalardı esapbetke kırım qılıw jáne onı kiritip qoyıw, klienttiñ esapbettegi aqshalardı sarplaw boyınsha tapsırmaların jırlaw shártleri, usıǵan baylanıslı klient hám de bank huquqları hám minnetlemeleri, bank xızmetleri ushın tóleniwi kerek bolǵan komissiyalar hám de taǵı basqa shártler belgilep alınadı.

Bank esapbeti shártnamasında klientlerdiñ bank esapbetine kelip túsken aqshalardı kiritip qoyǵanlıǵı ushın (kredit aylanbası ushın) dáldalshılıq haqı óndiriw boyınsha shárt belgileniwi qadaǵan etiledi.

Isbilermenlik subyektlari bolğan rezident yuridikalıq shaxslar hám de dıyxan xojalıqları tárepinen milliy valyutada talap etip alganga shekem depozit esapbetleri ashıw ushın bankke tómendegi hújjetler usınıs etiledi:

- a) esapbet ashıw haqqında arza ;
- b) kommerciya iskerligi ushın mólsherlengen tovarlardı shet elden alıp keliwshi isbilermenler tárepinen - jasaw jayı boyınsha mámleket salıq xızmeti organı tárepinen berilgen kommerciya iskerligi ushın mólsherlengen tovarlardı alıp keliwshi isbilermen mámleket diziminen ótkenligi haqqındağı gúwalıq nusqası ;
- c) mámleket diziminen ótkenligi haqqındağı gúwalıqtın nusqası ;
- d) qollar úlğileri hám mór izi qoyılğan eki dana bet.
- e) isbilermenlik iskerligi subektleri bolğan rezident yuridikalıq shaxslar tárepinen sho'lkemlestiriw hújjetleri (sho'lkemlestiriw shártnaması, ustav) hám de olarğa kiritilgen o'zgeriw hám qosımshalardıń nusqaları, shet el, xalıq investitsiyalar qatnasıwındağı kárxanalar hám shet el, xalıq qarjı qatnasıwındağı basqa kárxanalarardıń sho'lkemlestiriw hújjetleri hám olarğa kiritilgen o'zgeriw hám qosımshalardıń notarial tastıyqlanğan nusqaları ;

F) klient atınan pul-esap -kitap hújjetlerine qol qoyıw kepilligine iye shaxstıń shaxsın tastıyqlaytuǵın hújjeti (pasport yamasa onıń ornın basatuǵın hújjet). Shaxsın tastıyqlaytuǵın hújjetin tiykarı kórsetilgennen keyin, bank tárepinen odan nusqa alınadı.

Mikrofırmalar ushın buxgalteriya esabı hám finanslıq basqarıw wazıypaların ámelge asırıwshı shaxstıń qol úlğisin usınıw talap etilmeydi.

Banktiń talabına ko're bank esapbeti shártnaması sud arqalı to'mendegi jaǵdaylarda biykar etiliwi múmkin:

1) klientin esapbetinde saqlanıp atırǵan pul qarjıları summası bank qaǵıydalarında yamasa shártnamada názerde tutilǵan eń kem muǵdardan az bolsa, eger bunday summa bank tárepinen bul haqqında klientti eskertken kúnnen baslap bir ayda tiklenbese;

2) bank esapbeti shártnamasında basqa múddet názerde tutilǵan bolmasa, bul esapbet boyınsha bir jıl dawamında operatsiyalar ámelge asırılmagan bolsa.

11. 5. Naq pulsiz esap -kitaplardı shólkemlestiriw formaları

Ózbekstan Respublikası Oraylıq banki Basqarıwdıń 2013 jıl 26 apreldegi 9/1-sanlı sheshimi menen tastıyqlanğan "Ózbekstan Respublikasında naq pulsiz esap -kitaplar haqqında" Qaǵıyda tiykarında ámelge asırıladı.

Naq pulsiz esap -kitaplardıń formaları :

- 1) tolew tapsırmaları menen esap -kitaplar ;
- 2) akkreditivler menen esap -kitaplar ;
- 3) inkasso boyınsha esap -kitaplar ;
- 4) shekler menen esap -kitaplar.

Joqarıda kórsetilgen sırtqı kórinisler boyınsha naq pulsiz esap -kitaplardı ámelge asırıwda tómendegi pul-esap -kitap hújjetlerinen paydalanıladı :

- 1) memorial order;
- 2) tolew tapsırması ;
- 3) tolew talapnaması ;
- 4) inkasso tapsırması ;
- 5) akkreditivke arza ;
- 6) kommerciya bankiniń esap -kitap cheki.

Naq pulsiz esap -kitaplar bank plastik kartalarınan (BPK) paydalanğan halda da ámelge asırılıwı múmkin.

Naq pulsiz esap -kitaplar forması hám esap -kitap hújjetleriniń túri aqshalardı tolewshi hám aqshalardı alıwshı ortasında dúziletuǵın shártnamaǵa (pitimge) muwapıq belgilenedi.

Bank esapbeti shártnamasında basqa múddetler belgilep qoyılğan bolmasa, bank tiyisli tolew hújjeti bankke kelip túsken kúnde aqshalardı klientin esapbetine kirim etiwı yamasa aqshalardı onıń esapbetinen esaptan shıǵarıwı shárt.

Bankler klientin tapsırmasına qaray elektron tolewdi tiyisli tolew hújjeti túsken kúnde, eger ol banktiń ámeliyat kúni dawamında túsken bolsa, ámelge asırıwı shárt, nızamda názerde tutilǵan hallar bunnan tısqarı. Eger tolew hújjeti ámeliyat kúni tawsılǵanнан keyin tusse, bankler elektron tolewdi keyingi jumıs kúninen keshiktirmey ámelge asırıwı shárt.

Bankler “Jinayatlí iskerlikten alínğan dáramatlardı legallastiriwǵa hám terrorizmdi finanslıq támiyinlewge qarsı gúresi w haqqında”gi Ózbekstan Respublikasınıń Nızamına (Ózbekstan Respublikası nızam hújjetleri kompleksi, 2004 y., 43-san, 451-element) muwapıq, esapbetler boyınsha operatsiyalardı toqtatıp turıwǵa yamasa olardı ámelge asırıwdı biykar etiwge haqlı.

Aqshalardı tólewshiniń esapbetine oǵan qoyılǵan talaplardı qandırıw ushın jeterli muǵdarda aqshalar bolmaǵan táǵdirde, aqshalardı esaptan shıǵarıw “Xojalıq jurgiziwshi subyektlardin bank esapbetlerinen pul qarjıların esaptan shıǵarıw tártibi haqqında”gi jollamaǵa (dizim nomeri 2342, 2012 jıl 15 mart) muwapıq ámelge asırıladı.

Esap -kitap hújjetleri texnikalıq qurallardan paydalanǵan halda toltırıladı. Esap -kitap hújjetlerin boyaw, sızıw hám ońlawǵa jol qoyılmaıdı.

Shekler hawa yamasa qara reń pastası bolǵan sharıklı ruchka menen yamasa texnikalıq qurallardan paydalanǵan halda toltırılıwı múmkin.

Bank tárepinen esap -kitap hújjetleri tómendegi jaǵdaylarda orınlawǵa qabıl etiledi:

□ yuridik shaxslardan — esap -kitap hújjetlerindeki qollar hám móhir izi qollar úlğileri hám móhir izi qoyılǵan betshede kórsetilgen úlğige muwapıq (basshılıq wazıypaların hám de buxgalteriya esabı hám finanslıq basqarıw wazıypaların ámelge asıratuǵın shaxstıń) bolǵanda (mikrofırmalar ushın buxgalteriya esabı hám finanslıq basqarıw wazıypaların ámelge asırıwshı shaxstıń qol úlğisin usınıw talap etilmeydi);

jeke tártiptegi isbilermenlik hám yuridikalıq shaxs dúzbey turıp dıyxan xojalıǵı iskerligi menen shuǵıllanatuǵın shaxslardan — esap -kitap hújjetlerindeki qol hám móhir izi qollar úlğileri hám móhir izi qoyılǵan betshede kórsetilgen úlğige muwapıq bolǵan táǵdirde, bank tárepinen orınlawǵa qabıl etiledi.

Klientlerdiń qollar úlğileri hám móhir izi qoyılǵan betshesinde domalaq móhir izi qoyılmaǵan bolsa, esap -kitap hújjetleri móhir izisiz qabıl etiledi.

Esap -kitap hújjetleri qollar úlğileri hám móhir izi qoyılǵan betshege qol qoyǵan shaxslar tárepinen qol qoyılıwı shárt. Esap -kitap hújjetlerin faksimile usılında nusqa kóshiriw qurallarından paydalanǵan halda qol qoyıw qadaǵan etiledi.

Memorial order bankler tárepinen isletiletuǵın naq pulsiz esap -kitap hújjeti bolıp, odan tómendegi jaǵdaylarda paydalanıladı :

□ klientler menen baylanıslı bank operatsiyaları boyınsha esap -kitaplarda;

□ bank xızmetlerin kórsetiw boyınsha esap -kitaplarda ;

□ banklerdin óz ishki operatsiyalarında ;

□ klienttiń qarızdarlıq qarjıların orawda, eger bankler menen klientler ortasında dúzilgen shártnamada belgilep qoyılǵan bolsa ;

□ buxgalteriya esabındaǵı qáte jazıwları ońlawda ;

□ fızikalıq shaxslardıń isbilermenligi menen baylanıslı bolmaǵan jazba tapsırmaları boyınsha aqshalardı naq pulsiz formada ótkeriwdi ámelge asırıwda. Bunda tólew ámelge asırılǵannan keyin, usı tapsırma memorial order menen birge banktiń kúnlık hújjetler jıynalmajildine tigip qoyıladı.

Tólew tapsırması — klienttiń oǵan xızmet kórsetiwshı bankke óz esapbetinen tólew tapsırmasında belgilengen summanı aqshalardı alıwshınıń esapbetine ótkeriw haqqındaǵı tapsırması názerde tutılǵan esap -kitap hújjeti.

Tólew tapsırmaları menen tovarlar (jumıslar, xızmetler), salıqlar hám basqa májburiy tólemler hám de nızam hújjetlerinde qadaǵan etilmegen basqa tólemler boyınsha esap -kitaplar ámelge asırılıwı múmkin.

Tólew tapsırmaları bankke:

a) aqshalardı tólewshı hám aqshalardı alıwshıǵa bir bank tárepinen xızmet kórsetilgende, tólew tapsırmaları úsh nusqada usınıs etiledi. Bunda tólew ámelge asırılǵannan keyin, tólew tapsırması:

birinshi nusqası — banktiń kúnlık hújjetler jıynalmajildine tigip qoyıladı ;

ekinshi nusqası — aqshalardı alıwshınıń jeke esapbetinen kóshirmege qosımsha etilgen halda aqshalardı alıwshıǵa usınıs etiledi;

úshinshi nusqası — aqshalardı tólewshiniń jeke esapbetinen kóshirmege qosımsha etilgen halda aqshalardı tólewshige usınıs etiledi;

b) aqshalardı tólewshi hám aqshalardı alıwshıǵa túrli bankler tárepinen xızmet kórsetilgende — tólew tapsırmaları eki nusqada usınıs etiledi. Bunda tólew ámelge asırılǵannan keyin, tólew tapsırması:

Birinshi nusqası — banktiń kúnlik hújjetler jıynalmajildine tigip qoyıladı ;

ekinshi nusqası — aqshalardı tólewshiniń jeke esapbetinen kóshirmege qosımsha etilgen halda aqshalardı tólewshige usınıs etiledi.

Klientlerden ulıwma paydalanıwdaǵı telekommunikatsiya tarmaqları arqalı alınǵan elektron tólew tapsırması programmalıq qadaǵalawdan ótkeriledi hám bank ámeliyat kúnde qayta islew ushın uzatıladı. Elektron tólew tapsırması tólew ámelge asırılǵannan keyin, dizim kórinisinde usınıs etiledi hám banktiń kúnlik hújjetler jıynalmajildine tigip qoyıladı.

Bank esapbetlerine aralıqtan xızmet kórsetiw sisteması arqalı jiberilgen elektron tólew tapsırmaların qaǵaz kórinisindegi tıp nusqası bankke usınıs etilmeydi. Elektron tólew tapsırmalarınin rásmiylestiriliwi hám olardaǵı maǵlıwmatlardıń tuwrılıǵı ushın klient juwapker esaplanadı.

Tólew talapnaması — aqshalardı alıwshınıń aqshalardı tólewshi tárepinen tólew talapnamasında kórsetilgen summanı bank arqalı tólew haqqındaǵı talabı názerde tutilǵan esap -kitap hújjeti.

Tólew talapnaması tovarlar (jumıslar, xızmetler) ushın, sonıń menen birge aqshalardı alıwshi hám de aqshalardı tólewshi ortasında dúzilgen shártnamada názerde tutilǵan basqa tólemler boyınsha usınıs etiliwi múmkin.

Tólew talapnamaları tómendegi túrlerge bólinedi:

1. Aktseptli tólew talapnaması — tólew talapnamasında názerde tutilǵan summa aqshalardı tólewshi tárepinen aktseptlengennen (tán alınǵannan) keyin, tólemler ámelge asırılatuǵın esap -kitap hújjeti;

2. Aktseptsiz tólew talapnaması — tólew talapnamasında názerde tutilǵan summa aqshalardı tólewshiniń razı bolıwı yamasa bolmawına qaramastan, tólemler ámelge asırılatuǵın esap -kitap hújjeti.

Inkasso tapsırması — aqshalardı alıwshınıń inkasso tapsırmasında kórsetilgen summanı aqshalardı tólewshiniń esapbetinen sózsiz túrde esaptan shıǵarıw boyınsha tapsırması názerde tutilǵan esap -kitap hújjeti.

Tómendegiler inkasso tapsırmaların usınıw huquqına iye:

a) mámleket salıq xızmeti shólkemleri:

- mámleket budjetine tolenetuǵın salıqlar hám basqa májburiy tólemlerdi óndiriw ushın ;

Ózbekstan Respublikası Finans ministrliǵı janındaǵı budjetten tısqarı Pensiya fondına májburiy tólemlerdi ondiriw ushın ;

- Ózbekstan Respublikası Finans ministrliǵı janındaǵı budjetten tısqarı Ulıwma bilim beriw mektepleri, kásip-óner kolledjleri, akademikalıq liceyler hám medicina mákemelerin rekonstruktsiya qılıw, jetiliske remontlaw hám úskenelew fondına májburiy tólemlerdi ondiriw ushın ;

- Ózbekstan Respublikası Finans ministrliǵı janındaǵı budjetten tısqarı Respublika jol fondına májburiy tólemlerdi ondiriw ushın ;

- puqaralardıń jeke jıynalıp barılatuǵın pensiya esapbetlerine jıynalıp barılatuǵın tólemlerdi ondiriw ushın ;

debitorlardın bank esapbetlerine óz-ara esap -kitaplardıń salıstırma aktın qosımsha etken halda salıq tólewshiniń salıq qarızı summasın ondiriw ushın ;

- yuridik shaxslar tárepinen isletilgen elektr energiyası ushın múddeti ótkizip jiberilgen qarızdı ondiriw ushın ;

b) bajxana shólkemleri — óz múddetinde tólenbegen bajxana tólemleri hám járiymalardı ondiriw haqqında ;

c) sud atqarıwshıları hám ondiriwshiler — atqarıw hújjetleri boyınsha pul qarjıların ondiriw haqqında ;

d) Ózbekstan Respublikası Finans ministrliǵı:

- respublika budjetinen finanslıq támiyinlew processinde belgilengen muǵdardan artıq otkizilgen aqshalardı qaytarıw ushın budjet shólkemleriniń budjet esapbetlerine;

tijorat banklerine shártname tiykarında depozitke qoyılğan Ózbekstan Respublikasınıń respublika budjeti qarjilari hám olar boyınsha esaplangan procentleri waqtında qaytarılmağan táǵdirde, olardıń qálegen esapbetlerine;

- Ózbekstan Respublikası kepilligi astında berilgen shet el kreditlerdi qaytarıw hám procentler tólew menen baylanıslı minnetlemeler boyınsha qarızdarlardıń milliy hám sırt el valyutasındaǵı bank esapbetlerine.

Inkasso tapsırması bankke tómendegi tártipte usınıs etiledi:

a) aqshalardı tólewshi hám aqshalardı alıwshıǵa bir bank tárepinen xızmet kórsetilgende — inkasso tapsırmaları tórt nusqada usınıs etiledi.

Bunda inkasso tapsırması:

birinshi, ekinshi hám úshinshi nusqaları — atqarıw ushın bankte qaldırıladi;

tórtinshi nusqası — qabıllaw sánesi kórsetilgen halda klienttiń esapbetine xızmet kórsetiwshi buxgalter tárepinen qol qoyıladi hám oǵan biriktirilgen móhir menen tastıyqlanıp, aqshalardı alıwshıǵa qaytarıp beriledi;

B) bir aymaq ishinde esap -kitapları ámelge asırıwda inkasso tapsırmaları úsh nusqada tikkeley aqshalardı tólewshige xızmet kórsetiwshi bankke usınıs etiliwi múmkin. Bunda inkasso tapsırması:

birinshi hám ekinshi nusqaları — atqarıw hújjetleri qosımsha etilgen halda atqarıw ushın bankte qaldırıladi;

úshinshi nusqası — qabıllaw sánesi kórsetilgen halda klienttiń esapbetine xızmet kórsetiwshi buxgalter tárepinen qol qoyadi hám oǵan biriktirilgen móhir menen tastıyqlanıp, aqshalardı alıwshıǵa qaytarıp beriledi;

C) aymaqlar-aralıq esap -kitapları ámelge asırıwda inkasso tapsırmaları úsh nusqada tek ǵana aqshalardı alıwshıǵa xızmet kórsetiwshi bankke usınıs etiledi. Bunda inkasso tapsırması:

birinshi hám ekinshi nusqaları — qabıllaw sánesi kórsetilgen halda klienttiń esapbetine xızmet kórsetiwshi buxgalter tárepinen qol qoyadi hám oǵan biriktirilgen móhir menen tastıyqlanıp, aqshalardı tólewshige xızmet kórsetiwshi bankke jiberiledi;

Úshinshi nusqası — qabıllaw sánesi kórsetilgen halda klienttiń esapbetine xızmet kórsetiwshi buxgalter tárepinen qol qoyadi hám oǵan biriktirilgen móhir menen tastıyqlanıp, aqshalardı alıwshıǵa qaytarıp beriledi.

Aqshalardı tólewshige xızmet kórsetiwshi bank tárepinen inkasso tapsırmasın orınlaw tómendegi tártipte ámelge asırıladi :

A) aqshalardı tólewshi hám aqshalardı alıwshıǵa bir bank tárepinen xızmet kórsetilgen táǵdirde, tólew ámelge asırılǵannan keyin, inkasso tapsırması:

birinshi nusqası — banktiń kúnlik hújjetler jiynalma jildine tigip qóyıladi ;

Ekinshi nusqası — atqarıw hújjetleri qosımsha etilgen halda jeke esapbetinen kóshirme menen birge aqshalardı tólewshige beriledi;

úshinshi nusqası — jeke esapbetinen kóshirme menen birge aqshalardı alıwshıǵa beriledi;

B) bir aymaq ishinde esap -kitaplar ámelge asırılǵanda, tólew ámelge asırılǵannan keyin, inkasso tapsırması:

birinshi nusqası — banktiń kúnlik hújjetler jiynalma jildine tigip qóyıladi ;

ekinshi nusqası — atqarıw hújjetleri qosımsha etilgen halda jeke esapbetinen kóshirme menen birge aqshalardı tólewshige beriledi;

c) aymaqlar aralıq esap -kitaplar ámelge asırılǵanda, tólew ámelge asırılǵannan keyin, inkasso tapsırması:

birinshi nusqası — banktiń kúnlik hújjetler jiynalma jildine tigip qóyıladi ;

ekinshi nusqası — atqarıw hújjetleri qosımsha etilgen halda jeke esapbetinen kóshirme menen birge aqshalardı tólewshige beriledi.

Akkreditiv boyınsha esap -kitap etilgeninde klienttiń (aqshalardı tólewshiniń) tapsırǵı menen jáne onıń kórsetpelerine muwapıq akkreditiv ashqan bank (bank-emitent) aqshalardı alıwshı yamasa ol kórsetken shaxs hújjetlerdi usınıs etken hám akkreditivte názerde tutılǵan basqa shártlerdi atqarǵan táǵdirde tólewdi ámelge asırıw minnetlemesin aladı.

Akkreditivtin ámel qılıw múddeti hám ol boyınsha esap -kitap qılıw tártibi aqshalardı tólewshi menen aqshalardı alıwshı ortasındaǵı shártnamada belgilep qóyıladi.

Shártnamada taǵı tómendegiler bolıwı kerek:

- ☐ pul qarjıların tólewshige xızmet kórsetiwshi banktıń atı ;
- ☐ akkreditivtin túri jáne onı orınlaw usılı ;
- ☐ akkreditiv ashılǵanlıǵı haqqında aqshalardı alıwshını xabardar qılıw usılı ;
- ☐ akkreditiv boyınsha aqshalar alıw ushın aqshalardı alıwshı tárepinen usınıs etiletuǵın hújjetlerdiń tolıq dizimi hám anıq xarakteristikası;
- ☐ tovarlar jiberilgeninen (xızmetler kórsetilgen, jumıslar orınlanǵanнан) keyin hújjetlerdi usınıw múddetleri, olardı rásmiylestiriwge qoyılatuǵın talaplar.

Akkreditiv tómendegi túrlerge bólinedi:

- qaplangan (deponentlangen) akkreditiv;
- qaplanbagan akkreditiv.

Qaplangan (deponentlangen) akkreditiv ashılǵan táǵdirde, aqshalardı tólewshige xızmet kórsetiwshi bank onı ashıw waqtında klienttiń óz qarjıların yamasa oǵan berilgen kreditti aqshalardı tólewshige xızmet kórsetiwshi banktıń minnetlemeleri ámel etip turatuǵın pútkil múddetke aqshalardı alıwshıǵa xızmet kórsetiwshi bank ixtiyarına ótkiziwi shárt.

Qaplanbagan akkreditiv ashılǵan táǵdirde, aqshalardı tólewshige xızmet kórsetiwshi bank aqshalardı alıwshıǵa xızmet kórsetiwshi bankke akkreditivtin pútkil summasın aqshalardı tólewshige xızmet kórsetiwshi banktıń aqshalardı alıwshıǵa xızmet kórsetiwshi bankte juritilip atirgan esapbetinen óshiriw huquqın beredi.

Qaplangan hám Qaplanbagan akkreditivlar shaqırıp alınatuǵın hám shaqırıp alınbaytuǵın formada bolıwı múmkin. Akkreditivte onıń shaqırıp alınbaslıǵı názerde tutilgan bolsa, bunday akkreditiv shaqırıp alınbaytuǵın akkreditiv esaplanadı.

Shek — shek beretuǵın shaxstın esapbetinen shek alıwshınıń esapbetine shekte belgilengen summanı ótkeriw boyınsha tapsırma názerde tutilǵan esap -kitap hújjeti.

Shek-esap -kitap hújjeti bolıp shek beretuǵın shaxstın shek alıwshınıń esabına shekte belgilengen (názerde tutilǵan) summanı (aqshanı) ótkeriw.

Shekler bankler buyırtpasına muwapıq «Mámleket belgisi» mámleket-islep shıǵarıw birlespesi tárepinen tayarlanadı. Shektiń seriyası hám tártip nomeri, aqshalardı tólewshige xızmet kórsetiwshi banktıń atı hám firma belgisi baspa formada usınıs etiledi.

Shekler fizikalıq hám yuridikalıq shaxslar ortasındaǵı naq pulsiz esap -kitaplarda qollanıladı.

Shektiń maksimal summası Ózbekstan Respublikası Oraylıq banki tárepinen, minimal summası, sonıń menen birge shektiń ámel qılıw múddeti bankler tárepinen belgilenedi.

BPK — bank tárepinen emissiya etilgen, personalizatsiyalangan, tólew quralı retinde isletiletuǵın hám óz saqlawshısına bank esapbetindegi qarjıları sheńberinde operatsiyalardı, atap aytqanda, esapbet arqalı naq pulsiz esap -kitaplardı (tólemlerdi) ámelge asırıw, odan naq pul qarjıların hám bank kreditin alıw imkaniyatın beretuǵın bank plastik kartası.

BPKlardan fizikalıq hám yuridikalıq shaxslar tárepinen ámelge asırılatuǵın naq pulsiz esap -kitaplarda, sonıń menen birge naq pul beretuǵın shaqapshalar hám bankomatlardan naq pul qarjıların alıwda paydalanıladı.

Xalıq aralıq BPKlar kepillikli bankler tárepinen mámilege shıǵarıladı hám olarǵa xızmet kórsetiledi.

Korporativ plastik kartochka kárxanaǵa karta esapbetinde esapta turǵan pul qarjıların iqtıyar etiw, tovarlar, jumıslar yamasa xızmetler ushın naq pulsiz formada tólemlerdi ámelge asırıw huquqın beretuǵın bank kartası. Korporativ bank kartaları járdeminde esap -kitaplardı ámelge asırıw tártibi arnawlı “Yuridikalıq shaxslar tárepinen milliy valyutadaǵı korporativ bank kartalarınan paydalanıw tártibi haqqında”gi Qaǵıyda menen belgilengen.

Korporativ kartochkalar yuridikalıq shaxslarǵa, sonıń menen birge yuridikalıq shaxstı dúzbey turıp jalǵız tártiptegi isbilermenlerge beriledi. Olar járdeminde Qarejetler quramı haqqındaǵı Qaǵıydaǵa muwapıq kárxananıń islep shıǵarıw -xojalıq iskerliginde zárúr bolǵan hámme zat ushın aqsha tólew múmkin.

Korporativ kartochkadan bankomat arqalı naq pul alıw, oǵan mıynet haqı hám mıynet haqıǵa teńlestirilgen tólemler, pensiyalar, stipendiyalar hám dividendlerdi ótkeriw ushın paydalanıw múmkin emes.

11. 6. Esap -kitap hám sırt el valyutası schetlarındagi pul qarjıları boyınsha operaciýalar esabı

Kárxananiń banktegi esap -kitap schetindagi pul qarjılarınıń bar ekenligi hám háreketi haqqındaǵı informaciýalardı uluwmalastırıw 5110 -“Esap -kitap scheti”nda ámelge asırıladi.

Pul ótkeriw jolı menen (naq pulsiz) esap -kitaplar boyınsha aqshalar :

- jumıslar, tovarlar, xızmetler ushın aqsha tólew;
- qarız hám kreditler;
- ustav fondına úlesler hám taǵı basqalar formasında kelip túsedı.
- naqd pul qarjıları esapbetine kárxana kassasınan ;
- naq pul tusumi qabıl etilgeninen keyin;
- is haqısın deponentlew, pul qarjıların qarızdar shaxslardan qaytarıw hám

basqa soǵan uqsas jaǵdaylarda kelip túsedı.

5110 -“Esap -kitap scheti”nin debeti boyınsha kárxananiń esap -kitap schetına pul qarjılarınıń kelip túsiwı sáwlelendiriledi. 5110 -“Esap -kitap scheti”nin kreditinde kárxananiń esap -kitap schetinan pul qarjılarınıń esaptan shıǵarılıwı sáwlelendiriledi. Bank kóshirmesin tekseriw nátiyjesinde kárxananiń esap -kitap scheti debeti yamasa kreditine qátelik penen alıp barılǵan summalar 4860 “Dawalar boyınsha alınatuǵın schetlar” yamasa 6960 “Dawalar boyınsha tólenetuǵın schetlar” menen baylanısqa halda sáwlelendiriledi.

Buxgalteriya esabında esap -kitap scheti boyınsha operatsiyalar bank kóshirmeleri hám olarǵa qosımsha etiletuǵın esap -kitap hújjetleri tiykarında sáwlelendiriledi.

Esap -kitap schetindagi pul qarjıların esapqa alıwshı schyotlar (5100) boyınsha analitik esap milliy valyutadaǵı pul qarjıların saqlaw ushın banklerde ashılǵan hár bir schet boyınsha júritiledi.

Kárxana óziniń esapbeti boyınsha barlıq operatsiyalardı jeke esapbetin jaǵdayına tiyisli kóshirmeler járdeminde tekseriwı múmkin. Bul bank usınıs etetuǵın kóshirmeniń ádettegi sıyaqlı qaǵaz formasında, elektron hújjette bolıwı múmkin. Kárxana tańlaǵan bank esapbetine xızmet kórsetiw sistemasına qaramastan, kóshirme bank tárepinen esap -kitap nomeri boyınsha operatsiyalar otkizilgen hár bir kún ushın qaǵaz formasında beriledi. Bank operatsiyalardı ótkeriw ushın tiykar bolǵan hújjetlerdin nusqaları kóshirmege qosımsha etiledi.

Pul qarjıları háreketin sáwlelendirende buxgalteriya esabında esapbet debeti boyınsha qaldıq hám kirim, esapbet krediti boyınsha - shıǵım esapqa alınadı. Xojalıq jurgiziwshi subyekt buxgalteriyası esap -kitap schetinan kóshirme hám oǵan qosımsha etilgen hújjetlerdi hár tárepleme teksergennen keyin, hújjetler qayta islenedi. Buxgalteriya esabınıń jurnal -order formasın qollanıwshı xojalıq jurgiziwshi subyektlerde esap -kitap schetinin krediti boyınsha jazıwlar 2-jurnal -orderge, Debeti boyınsha jazıwlar bolsa 2-vedomostqa jazıp barıladı. Jurnal -order hám vedomostqa jazıw bankten alınǵan kóshirme hám oǵan qosımsha etilgen hújjetler tiykarında jazıladı. Jurnal -order hám vedomosttin aylıq jámi summası “Bas kitap”qa kóshiriledi.

11-keste

Esap-kitap schetındaǵı pul qarjıların esapqa alıwshı schetlerdin baylanısıwı

№	Xojalıq operaciýalarınıń mazmunı	Debet	Kredit
1	Arendaǵa berilgen tiykarǵı qurallar boyınsha arendaǵa alıwshıdan arenda tólemleriniń kelip túsiwı	5110	4810, 4820
2	Tovarlardı kreditke satıwdan kelip túsken pullar	5110	4710
3	Islep shıǵarılǵan ónim (tovar, jumıs, xızmet) ler, tiykarǵı qurallar hám basqa aktivlerdi satıwdan túsım	5110	4010
4	Pul qarjıları kassadan esap-kitap schetına tapsırıldı	5110	5010
5	Shet el valyutasın satıp alıw ushın púl qarjıları ótkizildi	5530	5110
6	Bankke qaytarılǵan chek hám akkreditivler boyınsha summalar esap-kitap schetına ótkizildi	5110	5510, 5520
7	Aldın qısqa múddetli investitsiya tártibinde berilgen qarızlardıń qaytarılıwı	5110	5830
8	Aldın berilgen avans qaytarıldı	5110	4310-4390
9	Qandırılǵan dawalar summasınıń kelip túsiwı	5110	4860

10	Alingan avans summasi	5110	6310-6390
11	Aldin aksiyaga sherik bolgan ulesshilerdin ules summasinin kelip tusiwi	5110	4610
12	Nominal quninan joqari bahada satilgan aksiyalardan emission daramattin kelip tusiwi	5110	8410
13	Bankten kassaga pul qarjilarinin kelip tusiwi (miynet haqi, napaqa, sawga ham tagi basqalardi beriw ushin)	5010	5110
14	Jeke aksiyalardin satip alinwi	8610, 8620	5110
15	Mal jetkizip beriwshiler ham jallawshilardin aldindaqi qarzlardin qaplanwi	6010	5110
16	Berilgen avanslar summasi	4310-4330	5110
17	Aldin alingan avanslardin qaytarilwi	6300, 7310	5110
18	Budjetke tolemler boyinsha qariz summasinin otkiziliwi	6410	5110
19	Sugurta ham maleketlik maqsetli jamgarmalaga tolemler boyinsha qarzlardin qaplanwi	6510-6530	5110
20	Ulesshilerge esaplangan dividendtin toleniwi	6610	5110
21	Ajratilgan bo'limler, sho'ba ham qaram xojaliq jamiyetlerine bolgan qariz summasinin qaplanwi	6110, 6120	5110
22	Qisqa muddetli kredit va qarzlardin qaplanwi	6810-6840	5110
23	Uzaq muddetli kredit ham qarzlardin agimdaqi boleginin qaplanwi	6950	5110
24	Esaplangan payizlar boyinsha qarzlardin qaplanwi	6920	5110
25	Arendaga beriwshige tiyisli bolgan tolemler tolendi	6910, 6950	5110

Sirt el valyutasi degende O'zbekstan milliy valyutasi - summan pariq etetuvin har qanday valyuta tusiniledi. Karxanalarqa bir bankte - arnawli bir sirt el valyutasinda tek bir valyuta esapbetin ashiwqa ruxsat berilgen.

O'zbekstan Respublikasi ham shet mamleketler aymagindaqi bankler schetlarindagi sirt el valyutasindaqi pul qarjilarinin naqligi ham hareketi haqqindaqi informaciyalardi uliwmalastiriw tomondagi schyotlarda amelge asiriladi :

5210 "Mamleket ishinde valyuta schyotlari";

5220 "Sirt eldegi valyuta schyotlari";

5210 "Mamleket ishinde valyuta schyotlari" ham 5220 "Sirt el degi valyuta schyotlari" schyotlardin debetinde valyuta schyotlarina pul qarjilarinin kelip tusiwi, kreditinde bolsa pul qarjilarinin esaptan shigariwi sawlelendiriledi. Bank koshirmesin tekseriw natiyjesinde aniqlangan karxanani valyuta schetinin debeti yamasa kreditinde qatelik penen otkizilgen summalar 4860 "Dawalar boyinsha

almatugin schyotlar" yamasa 6960 "Dawalar boyinsha tolenetugin schyotlar" schyotlari menen baylanisqan halda sawlelendiriledi.

Buxgalteriya esabinda valyuta scheti boyinsha operatsiyalar bank koshirmeleri ham olarqa qosimsha etiletugin esap -kitap hujjetleri tiykarinda sawlelendiriledi.

Valyuta stul — sirt el valyutalarinin O'zbekstan Respublikasinin Orayliq banki belgilegen suwmga tiyisli bahasi.

valyuta qarjilarinin analitik esabi sirt el valyutasindaqi pul qarjilarin saqlaw ushin banklerde ashilgan har bir schyot boyinsha juritiledi.

Sirt el valyutasindaqi operatsiyalar bolip, xojaliq jurgiziwshi subyekt:

a) mal-mulkti (tiykarqi qurallar, materilalliq emes aktivler, tovar -materialliq rezervler ham basqa aktivlerdi) sirt el valyutasinda satip alingan zat yamasa satilatuvin;

b) tolenetugin yamasa almatugin summalari sirt el valyutasinda belgilenetugin kredit yamasa qariz alatuvin yamasa usinis etetuvin ;

c) moynina sirt el valyutasinda minnetleme alatuvin yamasa oni so'ndiretugin jagdaylarda sirt el valyutasinda duziletugin shartnamalar esaplanadi.

Sirt el valyutasindaqi operatsiyalar, sonday-aq tomondagiler boyinsha operatsiyalar, buxgalteriya esabinda olar amelge asirilgan sanedegi O'zbekstan Respublikasi Orayliq banki boyinsha sum ekvivalentinde sawlelendiriledi:

A) kassadaqi, banktegi depozit ham ssuda esapbetlerindegi, akkreditivlerdegi valyuta qarjilari, valyutadaqi ssuda qarizlari ;

b) sirt el valyutasindaqi debitorlik ham kreditorlik qarizlari, kreditler ham qarizlar;

c) duzilgen shartnamalar boyinsha shetten keltirilgen tovar -materialliq bayliqlar ham basqa aktivlerdi bajxana yuk deklaratsiyasin rasmiylestiriw sanesinde kirim qiliw ;

d) sirt el valyutasinda bajxana tolemlerin amelge asiriw ;

e) sirt el valyutasinda korsetilgen pul hujjetleri;

f) sirt el valyutasindaqi qimbatli qagazlar.

Xojalıq jurgiziwshi subyektlar balanstıń valyuta elementlerin hár esap beriw ayınıń aqırǵı sánesi hám xojalıq operatsiyalardı ámelge asırıw sánesinde Oraylıq bank boyınsha qayta bahalawdı ámelge asıradı. Bahalaw hám kurs ayırmashılıqların anıqlaw maqsetinde balanstıń valyuta elementlerine tómendegiler kiredi:

- a) kassadağı, banktegi depozit hám ssuda schyotlarindagi valyuta qarjilari, sonday-aq akkreditivler;
- b) sirt el valyutasında pul hújjetleri;
- c) sirt el valyutasında kórsetilgen qısqa múddetli hám uzaq múddetli investitsiyalar ;
- d) sirt el valyutasında kórsetilgen debitorliq hám kreditorliq qarızlar, kreditler hám pul qarızlar.

17-Másele. Kassa operaciyaları esabı

1-yanvar 2019-jilga kassadağı pul qaldığı - 500 som

Yanvar ayında kassa boyınsha tómendegi operaciyalar ámelge asırıldı

Sáne	Dok №	Operaciýalar mazmunı	Summa	Dt	Kt
02.02	Kko №1	Kassaǵa ónimdi satıwdan pul tústi	600000		
02.02	Shko №1	Esaplasıw schyotına ónimdi satıwdan túsken pul tapsırıldı	600000		
04.02	Shko №2	Xızmet saparına kassadan pul berildi	400000		
05.02	Kko №2	Kassaǵa esaplasıw schyotınan miynet haqı ushın pul alındı	3000000		
07.02	Shko №3	Kassadan miynet haqı tarqatıldı	2900000		
07.02	Shko №4	Esaplasıw schyotına tarqatılmaǵan pul qaytarıldı	100000		
20.02	Kko №3	Kassaǵa esaplasıw schyotınan pul tústi	500000		
23.02	Shko №5 Shko №6 Shko №7	Kassadan berildi: Miynet haqı Xızmet saparı ushın esabatqa Jumısshılardıǵa pensiyalar Jámi:	400000 30000 60000 490000		
28.02	Shko №8	Kassada kemis keliw tabıldı (Kamomad)	20000		
28.02	Kko №4	Xızmet saparında isletilmegen pul qaytarıldı			

Talap etiledi: №1-sanlı jurnal-order hám №1-sanlı vedomost dúziw

5010 schyoti krediti boyinsha 1-sanli jurnal-order

[illegible]

5010 schyoti debeti boyinsha 10-sanli vedomost

510 schyoti debeti boyinsha 10-sani vedomost							
Sáne	Kirim kassa orderi	510 schyot debetine tómendegi schyot kreditinen					Jámi debetinde
Baslanǵısh qaldıq							
Jámi:							
Aqırǵı qaldıq							

18-Másele. Kirim hám shıǵım kassa orderleri

Tómenдеgi xojalıq operaciyaları boyınsha kirim kassa orderi, shıǵım kassa orderi hám “Kirim-shıǵım kassa orderlerin dizimge alıw dápteri”n toltırıń.

1. JShJ «Умид» te 2-fevral 2019-jıl kirim kassa orderi №9 boyınsha jumısshılardıǵa miynet haqısın beriw ushın esaplasıw schyotınan kassaǵa 1200000 som muǵdarda pul qarjıları alıńdı. Kárxana bas buxgalteri Xalilova N., kassir Saidova R.

2. JShJ «Файз» da 5-mart 2019-jıl shıǵım kassa orderi №3 boyınsha menejer Kamalov Nadirǵa kassadan xızmet saparı ushın 250000 som pul berildi. Kamalov Nadirdiń pasport seriyası CA №1234567, Xamza elatı IIB tárepinen 12.03.2016 sánesinde berilgen. Kárxana basshısı – Omonov I., bas buxgalter Tolipova M., kassir Jumaeva I.

№ -sanlı kirim kassa orderi

(kárxana, shólkem)		(kárxana, shólkem)									
<table border="1"> <tr> <td>Kún</td> <td>Ay</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> </tr> </table> Jıl		Kún	Ay			№ -sanlı kirim kassa orderine KVITANCIYA					
Kún	Ay										
<table border="1"> <tr> <td>Korrespondenciyanıwshı schyot hám kishi schyot</td> <td>Analitikalıq esap shifri</td> <td>Summa</td> <td>Maqsetli belgilew shifri</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>		Korrespondenciyanıwshı schyot hám kishi schyot	Analitikalıq esap shifri	Summa	Maqsetli belgilew shifri					Qabıl etildi	
Korrespondenciyanıwshı schyot hám kishi schyot	Analitikalıq esap shifri	Summa	Maqsetli belgilew shifri								
Qabıl etildi		Tiykar									
Tiykar		som tiyin									
(summa sóz benen)		«__» 20__j									
Qosımsha		Móri ornı									
Bas buxgalter (qolı)		Bas buxgalter									
Qabılladı: kassir (qolı)		Qabılladı: kassir (qolı)									

№ -sanlı shıǵım kassa orderi

(kárxana, shólkem)

Kún	Ay

Jıl

Korrespondenciyanıwshı schyot hám kishi schyot	Analitikalıq esap shifri	Summa	Maqsetli belgilew shifri

Berilsin

(familiyası, atı, ákesiniń atı)

Tiykar

som tiyin

Qosımsha

(sóz benen)

Basshı

(qolı)

Bas buxgalter

(qolı)

Alındı

(sóz benen)

«__»

20

j

qolı

(alıwshınıń jınısın tastıyıqlawshı hújjet atı, nomeri, berilgen waqıtı hám ornı)

Kassir

berdi

(qolı)

Kirim hám shıǵım kassa orderlerin dizimge alıw dápteri

Kirim hujjet		summa		Esletpe	Shigim hujjet		summa		Esletpe
sáne	nomer	som	tiyin		sáne	nomer	som	tiyin	

19-Másele. Tólem talapnaması hám tólem tapsırması

A) МЧЖ «Шарк» kárxana talapları ushın metall esik satıp alıw maqsetinde jetkerip beriwshi ХК «Сайдазов» penen 01.02.2013 sánesinde №124 sanlı shártnamağa qol qoydı. Shártnama shártı boyınsha МЧЖ «Шарк» jetkerip beriwshige shártnamağa qol qoyılğan kúnnen baslap 5 bank kúni ishinde tovar ushın aldınнан pul ótkeriliwi tiyis. Metall esik qını 500000 som. МЧЖ «Шарк» 02.02.2013 sánesinde №15 sanlı tólem tapsırıqnaması boyınsha tólemді ámelge asırdı. Basshı Tolipov I. bas buxgalter Xakimova L.T.

Tutınıwshı МЧЖ «Шарк»	Jetkerip beriwshi ХК «Сайдазов»
Schyot nomeri 20208000345698745012	Schyot nomeri 20208000404281508001
Bank: Uz.SKB Chilonzor rayoni filiali	Bank: Asaka bank Tashkent qalası filiali
Bank kodı: 00399	Bank kodı: 00416
STIR: 207124071	STIR: 302568779

Talap etiledi: Berilgen maǵlıwmatlar boyınsha tólem tapsırıqnamasın toldırıń.

B) Tovar jetkerip beriwshi hám tutınıwshı ortasında 20.01.2019 sánede №46 sanlı shártnamağa qol qoyıldı. Shártnama shártine kóre tutınıwshı tovar jetkerip beriwshige 5 bank kúni ishinde qını – 1000000 somlıq kancelyariya tovarları ushın 15%lik aldınнан tólemді ótkeriw tiyis, tovar jetkerip beriwshi bolsa tutınıwshıǵa 15%lik avans túsken kúnnen baslap 5 bank kúni ishinde bárshe tovarlardı júklep jiberiw shárti. Tutınıwshı puldın qalğan bólegin tovar alınğan kúnnen baslap 3 bank kúni ishinde tólewı kerek. 22.01.2019 sánesinde tovar jetkerip beriwshiniń esaplasıw schyotına tutınıwshıdan 15% avans tústi. 25.01.2019 sánede tovar jetkerip beriwshi tutınıwshıǵa 100% kancelyariya tovarların júklep jiberdi. 01.02.2019 sánede tovar jetkerip beriwshi tutınıwshıdan puldın qalğan bólegin óndiriw maqsetinde óz bankine № 1 sanlı tólem talapnamasın jazıp tapsırdı. 02.02.2019 sánede talapnama boyınsha tutınıwshıdan puldın qalğan bólegi tovar jetkerip beriwshiniń esaplasıw schyotına tústi. Basshı Tolipov I. bas buxgalter Xakimova L.

Tutınıwshı МЧЖ «Шарк»	Tovar jetkerip beriwshi ХК «Тыпон»
Schyot nomeri 20208000345698745012	Schyot nomeri 20208980308800001020
Bank: Uz.SKB Chilonzor rayoni filiali	Bank: Xamkor bank Tashkent qalası filiali
Bank kodı: 00399	Bank kodı: 00441
STIR: 207124071	STIR: 312789543

Talap etiledi: berilgen maǵlıwmatlar tiykarında tólem talapnamasın totırıń.

ТÓЛЕМ TAPSIRMASI №

SÁNE			
Tólewshiniń atı (kárxana, shólkem)			
DEBET		Tólewshiniń	
Tólewshiniń schyot nomeri	STIRi		
Tólewshi bankiniń atı		Tólewshi bankiniń kodi	
SUMMA			
Alıwshınıń atı (kárxana, shólkem)			
KREDIT		Alıwshınıń	
Alıwshınıń schyot nomeri	STIRi		
Alıwshı bankiniń atı		Alıwshı bankiniń kodi	
Summa sóz benen			
Tólem maqseti			
Basshı		Bas buxgalter	
	(qolı)		(qolı)
BANK	Tekserildi	Maqullandı	Ótkerildi

TÓLEM TALAPNAMASI №							
SÁNE							
Tólewshiniń atı (kárxana, shólkem)							
DEBET				Tólewshiniń			
Tólewshiniń schyot nomeri				STIRi			
Tólewshi bankiniń atı				Tólewshi bankiniń kodi			
SUMMA							
Alıwshınıń atı (kárxana, shólkem)							
KREDIT				Alıwshınıń			
Alıwshınıń schyot nomeri				STIRi			
Alıwshı bankiniń atı				Alıwshı			
Summa sóz benen				bankiniń kodi			

Tólem maqseti							
Basshi				Bas			
		(qolı)		buxgalter		(qolı)	
		Tekserildi		Maquullandı		Ótkerildi	
	BANK						

20-Másele. 5010 order dápter Kassa boyınsha operaciýalar

№	Sáne	Hújjet	Operaciya mazmunı	Dt	Kt	summa
1	3.01	Kirim kassa orderi №1	Xızmet saparı ushın kassağa pul alındı			4000
2	8.01	Shıǵım kassa orderi №1	To'laganov S.ǵa xızmet saparı ushın pul berildi			800
3	10.01	Shıǵım kassa orderi №2	Isakov A.ǵa xızmet saparı ushın pul berildi			450
4	11.01	Kirim kassa orderi №2	Naq pulǵa ónim satıldı			3000
5	12.01	Shıǵım kassa orderi №3	Túsım esaplasıw schyotına berildi			3000
6	15.01	Kirim kassa orderi №3	Tólaganov S. Isletpegen pullardı qaytardı			100
7	16.01	Shıǵım kassa orderi №4	Isakov A.ǵa qarız tólendi			50
8	18.01	Shıǵım kassa orderi №5	Xamidov T.ǵa qarız tólendi			150
9	28.01	Kirim kassa orderi №4	Esaplasıw schyotınan kassağa pul alındı			12000
10	31.01	Shıǵım kassa orderi №6	Kassadan miynet haqı berildi			35000
11	31.01	Kirim kassa orderi №5	Tutınıwshılardan kassağa túsım tústi			35000
12	31.01	Shıǵım kassa orderi №7	Esaplasıw schyotına kassadan pul keldi			

5010 schyot krediti boyınsha №-1 sanlı Order-dápter					Kredit boyınsha jámi
Sáne	Shıǵım orderi	5010-schyot kreditinen basqa schyotlar debetine			

TÓLEM TALAPNAMASI №

SÁNE

Tólewshiniń atı (kárxana, shólkem)

DEBET Tólewshiniń

Tólewshiniń schyot nomeri STIRi

Tólewshi bankiniń atı Tólewshi bankiniń kodı

SUMMA

Alıwshiniń atı (kárxana, shólkem)

KREDIT Alıwshiniń schyot nomeri Alıwshiniń STIRi

Alıwshi bankiniń atı Alıwshi bankiniń kodı

Summa sóz benen

Tólem maqseti

Basshi (qolı) Bas buxgalter (qolı)

BANK Tekserildi Maqullandı Ótkerildi

5-Is haqı esabı

22- Másele: Is haqı boyınsha

2019 jıl yanvar ayı ushın is haqın esaplaw vedomosti

№	F.I.O	Lawazımı	Esaplangan is haqı	Daramat salıǵı	Kásiplik awqam	SHJP S	Tólenetuǵın is haqı
1	Maqsetov R	Direktor	1200000				
2	Rasulov N	Bas bux	900000				
3	Alpisbaev K	Dir.orin	500000				
	Jámi:						
	Birden-bir sociallıq tólem						

TÓLEW VEDOMOSTI № _____ 20__ jıl ushın

Shólkem _____

Bólim _____

Kassaǵa is haqı tólew ushın

«__» _____ nan «__» _____ shekem

(Summa sóz benen)

Baslıq _____

(FIO)

Bas buxgalter _____

№	Tabel nomeri	(imza) FIO	Summa	(FIO) Alınǵanlıǵı haqqında imza
1	2	3	4	5
1		Maqsetov R		
2		Rasulov N		
3		Alpisbaev K		
		Jámi:		

23-Másele Is haqı boyınsha

№	Operaciýalar atı	Summa	Debet	Kredit
1	Kárxanada yanvar ayına xizmeetkerlerge is haqı esaplandı: Direktor Begmatov R.S Buxgalter Raximov R.N Islep shıǵarıwdaǵı xizmetker Nuraliev Y.P Jámi:	650000 300000 400000 <u>1350000</u>		
2	Jalǵız social tólew esaplandı: Administraciya xizmetkerleriniń is haqınan Islep shıǵarıw xizmetkeriniń is haqısınan Jámi:			
3	Kárxana jumısshılarına xoshamet pulı esaplandı: 40% is haqınan Jalǵız social tólew esaplandı: Administraciya xizmetkerleriniń is haqınan Islep shıǵarıw xizmetkeriniń is haqısınan Jámi:			
4	Kárxana jumısshıları xoshamet pulı esabınan jalǵız social tólew esaplandı: Administraciya xizmetkerleriniń xoshamet pulınan Islep shıǵarıw xizmetkeriniń xoshamet pulınan Jámi:			
5	Is haqınan uslap qalındı A) daramat salıǵı (shkala boyınsha) B) kásiplik awqamına badalı Г) SHJBPS ǵa esaplandı			
6	Esabat beriwshi shaxstıń is haqınan uslap qalındı	10000		
7	Kemislik is haqı esabınan toldırıldı	15000		
8	Kárxanada islewshi pensionerlerge pensiya esaplandı	200000		
9	Esap kitap qaǵazınan pul ótkizildi: A) jalǵız social tólew B) daramat salıǵı B)ShJPS			
10	Esap kitap schyotına pensiya fondınan pul tústi	200000		
11	Is haqı hám basqa tólewler ushın esap kitap schyotınan kassaǵa pul tústi			
12	Kassadan is haqı hám basqa tólewler berildi			

5-tema. Materiallar esabı

**Tek ǵana eki nárese adamlardı jumıs islewge májbúrleydi: is haqı alıwdı
qálewı hám onnan bos qalıwdan qorqıwı**
Genri Ford

Tovar -materiallıq zapaslar esabın shólkemlestiriw

Xojalıq jurgiziwshi subyektler dárejesinde tovar -materiallıq zapaslar iri mugdarda ǵı finanslıq resurslar qoyılmasın talap etiwshi obyektlar turine kiredi hám sol sebepli olar xojalıq jurgiziwshi subyektlerdin islep shıǵarıw yamasa marketing siyasatın belgilep beretu ǵın zárúrli faktorlardan biri retinde kórinetu ǵın boladı. Biraq, xojalıq jurgiziwshi subyektlerdin kóbisi ádetde olar ǵa jeterli dárejede itibar berilmeydi hám mudami ámeldegi bolıwı kerek bol ǵan zapaslar bol ǵan mıtajlikke ataq berilmeydi. Bunıń nátiyjesinde, olar tovar -materiallıq zapaslarge gózlengen dárejeden artıqsha aqshalar jumsawlarına dus keledi.

2-sanlı BEXSda tovar -materiallıq zapaslarge tómendegishe tariyp berilgen:

Tovar -materiallıq zapaslar - bul tómendegi aktivler bolıp tabıladı:

- ádettegi iskerlik sheńberinde satıw ushın mólsherlengen;

- bunday satıw ushın islep shıǵarıw processinde bol ǵan ;

- islep shıǵarıw processinde yamasa xızmetler kórsetiliwinde paydalanılıwı gózlengen shiyki onim hám materiallar kórinisindegi aktivler.

Tovar -materiallıq zapaslar - keyinirek satıw maqsetinde normal jumıs alıp barıw processinde tutıp turılatu ǵın hám islep shıǵarıw processinde ámeldegi bol ǵan, sonıń menen birge ónim islep shıǵarıw, islerdi orınlaw yamasa xızmetler kórsetiw processinde yaki basqarıw jáne social-materiallıq wazıypalardı ámelge asırıw ushın paydalanılatu ǵın materiallıq aktivler.

23-Másele Is haqı boyınsha

№	Operaciýalar atı	Summa	Debet	Kredit
1	Kárxanada yanvar ayına xizmeetkerlerge is haqı esaplandı: Direktor Begmatov R.S Buxgalter Raximov R.N Islep shıǵarıwdaǵı xizmetker Nuraliev Y.P Jámi:	650000 300000 400000 <u>1350000</u>		
2	Jalǵız social tólew esaplandı: Administraciya xizmetkerleriniń is haqınan Islep shıǵarıw xizmetkeriniń is haqısınan Jámi:			
3	Kárxana jumısshılarına xoshamet pulı esaplandı: 40% is haqınan Jalǵız social tólew esaplandı: Administraciya xizmetkerleriniń is haqınan Islep shıǵarıw xizmetkeriniń is haqısınan Jámi:			
4	Kárxana jumısshıları xoshamet pulı esabınan jalǵız social tólew esaplandı: Administraciya xizmetkerleriniń xoshamet pulınan Islep shıǵarıw xizmetkeriniń xoshamet pulınan Jámi:			
5	Is haqınan uslap qalıdı A) daramat salıǵı (shkala boyınsha) B) kásiplik awqamına badalı Г) SHJBPS ǵa esaplandı			
6	Esabat beriwshi shaxstıń is haqınan uslap qalıdı	10000		
7	Kemislik is haqı esabınan toldırıldı	15000		
8	Kárxanada islewshi pensionerlerge pensiya esaplandı	200000		
9	Esap kitap qaǵazınan pul ótkizildi: A) jalǵız social tólew B) daramat salıǵı B)ShJPS			
10	Esap kitap schyotına pensiya fondınan pul tústi	200000		
11	Is haqı hám basqa tólewler ushın esap kitap schyotınan kassaǵa pul tústi			
12	Kassadan is haqı hám basqa tólewler berildi			

5-tema. Materiallar esabı

Tek ǵana eki nárse adamlardı jumıs islewge májbúrleydi: is haqı alıwdı
qálewı hám onnan bos qalıwdan qorqıwı

Genri Ford

Tovar -materiallıq zapaslar esabın shólkemlestiriw

Xojalıq jurgiziwshi subyektler dárejesinde tovar -materiallıq zapaslar iri mugdarda ǵı finanslıq resurslar qoyılmasın talap etiwshi obiektler turine kiredi hám sol sebepli olar xojalıq jurgiziwshi subyektlerdin islep shıǵarıw yamasa marketing siyasatın belgilep beretuǵın zárúrli faktorlardan biri retinde kórinetuǵın boladı. Biraq, xojalıq jurgiziwshi subyektlerdin kóbisi ádetde olar ǵa jeterli dárejede itibar berilmeydi hám mudami ámeldegi bolıwı kerek bolǵan zapaslar bolǵan mıtajlikke ataq berilmeydi. Bunıń nátiyjesinde, olar tovar -materiallıq zapaslarge gózlengen dárejeden artıqsha aqshalar jumsawlarına dus keledi.

2-sanlı BEXSda tovar -materiallıq zapaslarge tómendegishe tariyp berilgen:

Tovar -materiallıq zapaslar - bul tómendegi aktivler bolıp tabıladı:

- ádettegi iskerlik sheńberinde satıw ushın mólsherlengen;

- bunday satıw ushın islep shıǵarıw processinde bolǵan ;

- islep shıǵarıw processinde yamasa xızmetler kórsetiliwinde paydalanılıwı gózlengen shiyki onim hám materiallar kórinisindegi aktivler.

Tovar -materiallıq zapaslar - keyinirek satıw maqsetinde normal jumıs alıp barıw processinde tutıp turılatuǵın hám islep shıǵarıw processinde ámeldegi bolǵan, sonıń menen birge onim islep shıǵarıw, islerdi orınlaw yamasa xızmetler kórsetiw processinde yaki basqarıw jáne social-materiallıq wazıypalardı ámelge asırıw ushın paydalanılatuǵın materiallıq aktivler.

Búgingi kúnde áwele, tovar -materiallıq zapaslariniń quramı, jaǵdayı, háreketi, muǵdarı, satıp alınıwı yamasa islep shıǵarılıwı, bahalaw hám qayta bahalaw tártiplerine itibar beriw kerek. Buxgalteriya esabınıń maǵlıwmatları ózinde ónimdiń ózine túser bahasını kemeytiw múmkinshiliklerin - materiallıq baylıqlardan ónimli paydalanıw, sarp etiwler normaların tómenletiw, tovar - materiallıq bahalıqlardıń talapqa juwap beretuǵın dárejedegi saqlaw, qorǵaw, sonıń menen birge tovar -materiallıq zapaslar esabınıń tuwrı júritiliwı hám basqalar tuwrısındaǵı maǵlıwmatlardı ulıwmalastırıwı kerek.

Tovar -materiallıq zapaslardıń buxgalteriya esabına qoyılatuǵın tiykarǵı talaplari

□ sholkemler bóлиндilerinde zapaslar háreketiniń baza esabı hám operativ esabı maǵlıwmatlarınıń buxgalteriya esabı schyotları maǵlıwmatlarına muwapıqlıǵın;

□ finanslıq esabatta sáwlelendirilgen tımlar boyınsha maǵlıwmatlardıń shıńlıǵın;

□ zapaslar muǵdarı hám bahasınıń buxgalteriya esabı operativligin;

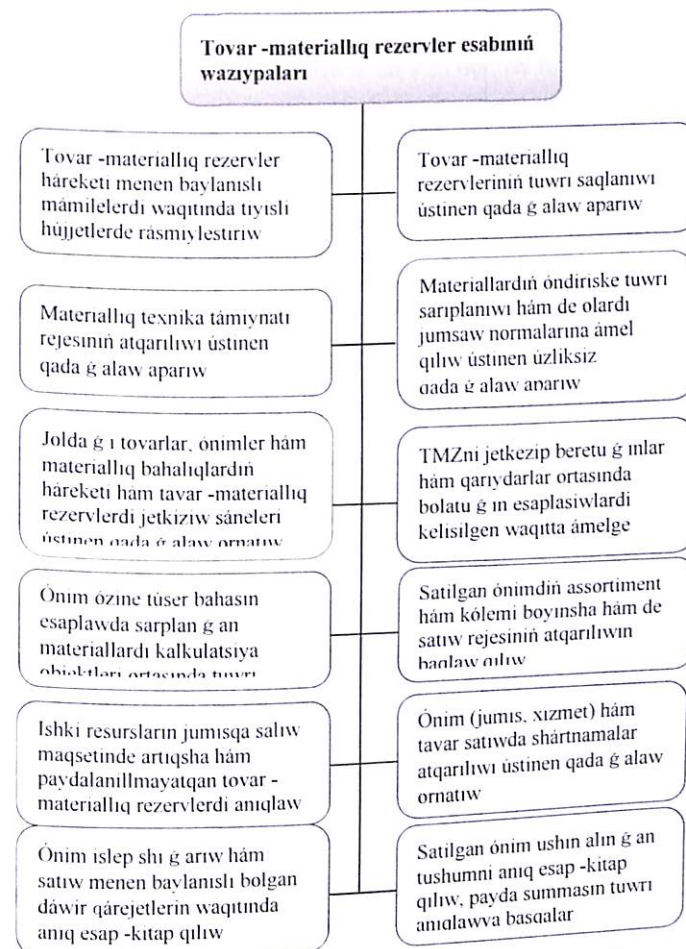
□ zapaslar háreketleniw procesi (kelip túsiwı, jaylastırılıwı hám shıǵıp ketiwi) hám sonıń menen birge haqıyqıy bar ekenligin tolıqqanlı hám úziksiz tártipte tolıq sáwlelendiriwdi;

□ tovar-materiallıq zapaslar boyınsha (aylanbaları hám qaldıqları boyınsha) sintetık esap maǵlıwmatlarınıń analitik esap maǵlıwmatlarına muwapıqlıǵın támiyinlew.

Bul talaplardı orınlaw maqsetinde buxgalteriya esabı aldına bir qansha wazıypalar qoyıladı (8-súwret).

Tovar -materiallıq zapaslardı málim múddetke (misalı, finanslıq esabattı dúziw sánesine shekem) bolǵan dáwirde xojalıq jurgiziwshi subyekt qalewinde bolǵan barlıq zapaslar, olar qay jerde jaylasqan bolıwınan qatı názer, tovar - materiallıq zapaslarǵa alıp barıladı. Yaǵnıy, buyımdı xojalıq jurgiziwshi

subyektin tovar -materiallıq zapaslarine ótkeriwdiń sheshiwshii kriteriyası bolıp onıń usı buyımǵa bolǵan mülkshilik huqıqı esaplanadı. Usınıń menen birge, xojalıq jurgiziwshi subyektke tiyisli aymaqta basqa fizikalıq hám yuridikalıq adamlardıń mülki bolǵan buyımlar bolıwı múmkin. Konsignatsiya shártnaması tiykarında kelip túsken tovarlar yamasa tovar -materiallıq zapaslardı satıw haqqında esap -kitap hújjetleri rásmiestirilip, biraq waqtında qarıydar tárepinen alıp shıǵıp ketilmegan tovarlar buǵan misal bóla aladı. Bular xojalıq jurgiziwshi subyektin tovar – materiallıq zapaslarine kiritilmeydi.

8-súwret. Tovar -materiallıq zapaslar esabınıń wazıypaları

Tovar -materiallıq zapaslardıń buxgalteriya esabı birligi xojalıq jurgiziwshi subyekt tárepinen ġárezsiz tárzde sonday belgilenedi, bul birlik usı zapaslar tuwrısında tolıq hám isenimli informaciyanıń qalıplestirilishini, sonıń menen birge olardıń bar ekenligi hám hárezketi ústinen tiyisli qada ġ alaw ornatilewin támiyinlewi kerek.

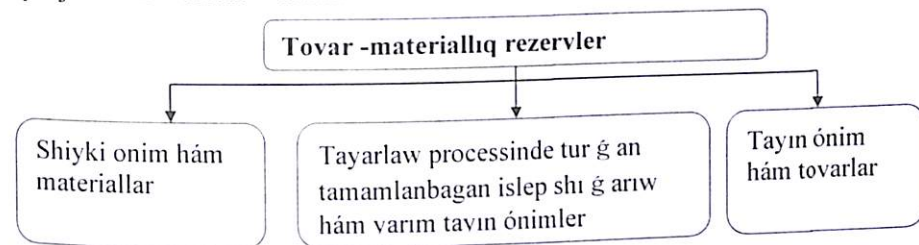
4-BEMSGa muwapıq, joqarı sanap ótilgen tovar -materiallıq zapaslar túrleri buxgalteriya balansınıń “Tovar -materiallıq zapaslar” ulıwma statyası sheńberinde birllestirilgen. Bul elementqa 21-san BEMSnin’ tómendegi schyotları qaldıqları sáykes keledi:

- 1000 - “Materiallardı esapqa alıwshı schyotlar”;
- 1100 - “Ósiriw degi hám bağıwdagi haywanlardı esapqa alıwshı schyotlar”;
- 1500 - “Materiallardı tayarlaw hám satıp alıwdı esapqa alıwshı schyotlar”;
- 1600 - “Materiallar kolemindegi parqardı esapqa alıwshı schyotlar”;
- 2000 - “Tiykar ġı islep shı ġ arıwdı esapqa alıwshı schyotlar”;
- 2100 - “Ózinde islep shı ġ arıl ġ an yarım tayın ónimlerdi esapqa alıwshı schyotlar”;
- 2300 - “Járdemshi islep shı ġ arıwdı esapqa alıwshı schyotlar”;
- 2500 - “Ulıwma islep shı ġ arıw qárezjetlerin esapqa alıwshı schyotlar”;
- 2600 - “Óndiristegi jaramsız ónimlerdi esapqa alıwshı schyotlar”;
- 2700 - “Xızmet kórsetiwshi xojalıqlardı esapqa alıwshı schyotlar”;
- 2800 - “Tayın ónimlerdi esapqa alıwshı schyotlar”;
- 2900 - “Tovarlardı esapqa alıwshı schyotlar”.

Aldın ġı esabat dáwiri aqırında ġı tovar -materiallıq zapaslar qaldıǵı bul esap beriw jılı baslanıwına ótkeriledi.

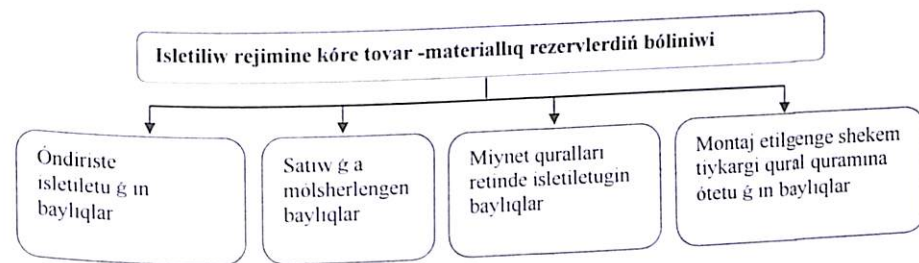
Tovar -materiallıq zapaslardı gruppalaw hám bahalaw Ekonomikani modernizaciyalaw sharayatında kárxanalarda tovar-materiallıq zapaslarinen paydalanıw ústinen qada ġ alawdı kúsheytiw, olardıń aqıl ġ a say sarıplanıwına ámel qılıw, ónim ózine túser bahasında materiallıq

qárezjetlerdiń úlesin minimallastırıw máselelerine bólek itibar beriledi.

9-súwret. Tovar -materiallıq zapaslar quramı

Islep shı ġ arıw zapaslari - xojalıq jurgiziwshi subyektta keyinirek qayta islewge jóneltirilgen satıp alın ġ an yamasa ġ árezsiz túrde tayarlan ġ an buyımlar bolıp tabıladı.

10 -súwret. Isletiliw rejimine kóre tovar -materiallıq zapaslardıń gruppası

Materiallar — islep shı ġ arıw processinde bir márte qatnasatu ġ in hám óz ma’nisin bir islep shı ġ arıw ciklı dawamında tolıq túrde tazadan jaratılıp atır ġ an ónimge ótkeretu ġ in aktivler bolıp tabıladı.

Shiyki onim hám tiykar ġ ı materiallar - islep shı ġ arılıp atır ġ an ónimlerdiń materiallıq tiykarın quraydı yamasa onı tayarlawdıń zárúrli bólegi esaplanadı.

Tamamlanbagan islep shı ġ arıw - tayın ónimge aylantırılıwı olardıń keyinirek qayta isleniwini talap etetu ġ in tovarlar bolıp tabıladı.

Tayın ónim- barlıq islep shı ġ arıw basqışlarınan ótken hám de satıw ushın mólsherlengen buyımlar.

Tovarlar - hesh qanday islew bermesten qayta satıw maqsetinde satıp alın ġ an materiallıq aktivler.

Iyelik qılıw ózgesheligine muwapıq, Materiallıq -islep shıǵarıw zapaslari shólkemge iyelik huqıqı hám de xojalıq júrgiziw yamasa operativ basqarıw huqıqı boyınsha tiyisli (jeke) hám oǵan bul huqıqlar boyınsha tiyisli bolmaǵan (jeke bolmaǵan) baylıqlarǵa bólinedi.

Tovar -materiallıq zapaslardıń iyelik qılıw huqıqı boyınsha gruppalanıwı

Jeke (iyelik huqıqı hám de xojalıq júrgiziw yamasa operativ basqarıw huqıqı boyınsha)

Qabıl etiletuǵın yo'ddagi baylıqlar, egerde jetkizip beriw shártnamasına muwapıq iyelik huqıqı shólkemge o'tken bolsa

Shólkemge tiyisli bolǵan, basqa shólkemlerge qayta islewge hám de satıw ushın, sonday-aq komissiya shártlari boyınsha iyelik huqıqı qarıydarǵa o'tkenge shekem, berilgen baylıqlar

Girewde esaplanǵan shólkemdiń bazasında yamasa girew alıwshıda saqlaw ushın berilgen, biraq shólkemge tiyisli baylıqlar

Jeke bolmaǵan

Ornatılǵan tártipte buyım jetkizip beretuǵınlar schyotların tólewden bas tartıw hallarında juwapker saqlawǵa qabıl etilgen hám de buyım jetkizip beretuǵınlar schyotların tólewden aldın sarıplanıwı qadaǵan etilgen baylıqlar

Ma'nisi tólewsiz qayta islewge qabıl etilgen baylıqlar

Komissiya (konsignaciya) shártlirinde satıw ushın buyım jetkizip beretuǵınlardan qabıl etilgen baylıqlar

11-súwret. Tovar -materiallıq zapaslardıń iyelik qılıw huqıqı boyınsha gruppalanıwı

Óndiriste tutqan ornına kóre kárxanalarda isletiletuǵın materiallar tiykarǵı hám járdemshi materiallarǵa bólinedi.

Tiykarǵı materiallar degende ónimler islep shıǵarıw, xızmetler kórsetiw, obiectlerdi qurıw, montaj qılıw, rekonstruktsiya qılıw, remontlaw hám abadanlastırıw sıyaqlı islerdi orınlawda bas roldi o'ynawshi materiallar túsiniledi.

Tiykarǵı materiallar - islep shıǵarılıp atırǵan ónimlerdiń materiallıq tiykarın quraytuǵın aktivler.

Járdemshi materiallar degende ónimler islep shıǵarıw, xızmetler kórsetiw, islerdi orınlawda bas roldi oynamaytuǵın, biraq olardıń orınlanıwında qosimcha tarızda isletiletuǵın materiallar tusiniledi.

Járdemshi materiallar - tiykarǵı materiallar quramına kiritilmeytuǵın, islep shıǵarıw processinde qosımsha tárizde isletiletuǵın materiallar.

Tovar -materiallıq zapasların kárxana buxgalteriyasında aktiv retinde tán alıw onıń esabın júrgiziwde zárúrli áhmiyetke iye.

4-san BEMSning 8-bandında tovar -materiallıq zapaslardi aktiv retinde tán alıwduń tómendegi kriteriyaları belgilengen:

Tovar -materiallıq rezervlerin aktiv retinde tán alıw kriteriyaları

→ Kelesinde aktiv menen baylanıslı ekonomikalıq paydanın kelip túsiwine isenim bar ekenligi

→ Aktivtiń ma'nisi isenimli bahalaniwi múmkinligi

→ Olarǵa bolǵan mülkshilik huqıqınıń kárxanaǵa ótkenligi

12-súwret. TMZlarni aktiv retinde tán alıw kriteriyaları

Tovar -materiallıq zapaslardıń shólkemge kelesinde aktiv menen baylanıslı ekonomikalıq paydanın kelip túsiwine isenim bar ekenligin anıqlawda karxona dáslepki tán alıw waqtında ámeldegi bol ǵ an faktlarga tıykarlanıp bolajaq ekonomikalıq paydanın alınıwı itimallı ǵ ı dárejesin bahalawı kerek boladı. Bunıń mánişi sonda, kárxana alın ǵ an aktivge iyelik qılıw, odan paydalanıw hám basqarıw ǵ a baylanıslı bol ǵ an barlıq bolajaq dáramatlar (olar ádetde tovar -materiallıq zapaslardıń shı ǵ ıp ketiwi, sonıń menen birge satılıwınan túsetu ǵ ın dáramatlar formasında kórinetu ǵ ın boladı) ózine tiyisli bolıwına isenim payda etiwı kerek hám usı objektke iyelik etiwge baylanıslı barlıq táwekelshilikti (atap aytqanda mülktiń kútilmegende isten shı ǵ ıwı yamasa aynıwı qáwipi, sonıń menen birge onı saqlaw, qayta islew hám esaptan shı ǵ arıw ǵ a baylanıslı názerde tutıl ǵ an qárejetlerdi) óz moynına aladı. Ekonomikalıq payda alıw itimallı ǵ ınır bar ekenligi kárxana aktiv menen baylanıslı bol ǵ an, ekonomikalıq materiallıq baylıqlar ǵ a iyelewı hám so ǵ an muwapıq tiyisli táwekelshilikti óz moynına alıwı jóninde aydınlıq kiritiliwin talap etedi. Ádetde ekonomikalıq mápler hám táwekelshilikler kárxana ǵ a tolıq ótkendae gana bunday anıqlıq payda boladı. Bu ǵ an deyin bolsa aktivti satıp alıw operaciyası derlik shı ǵ ımlarsız(járiymalarsız) biykarlawın múmkin, sol sebepli aktiv tán alınbaydı.

Tovar -materiallıq zapaslardı tán alıwdıń joqarıda keltirilgen aktivdiń ma`nisi isenimli bahalanıwı múmkinligi shárti buxgalteriya esabı ámeliyatında ádetde ańsat qaniqtiriladi, sebebi aktivti satıp alıw operaciyası nátiyjesinde onıń ma`nisi anıqlanadı. Misalı, tovar -materiallıq zapaslar basqa shaxslardan satıp alınıp atırganda olardıń ma`nisin bahalawdıń tiykar ǵ ı isenimli kórsetkishi tovar -materiallıq zapaslardıń táreplerdi qaniqtiradigan hám ald ı -satti shártnamasında kórsetilgen bahası esaplanadı ; tovar -materiallıq zapaslar kárxana ǵ a biypul kelip túskende bahalawdıń tiykarın tiyisli ótkeriw hújjetlerinde kórsetilgen tovar -materiallıq zapaslar ma`nisi yamasa olar kelip túskén waqtta ǵ ı bazar ma`nisi

quraydı. Bunda, eger aktiv xojalıq jurgiziwshi subyektin óz kúshi menen ǵ árezsiz jaratıl ǵ an bolsa, onıń ma`nisin materiallar, jumısshı kúshin satıp alıw boyınsha sırtqı tárepler menen alıp barıl ǵ an operaciyalar hám de tovar -materiallıq zapaslardı jaratıw (islep shı ǵ arıw) processindegi basqa qárejetler tiykarında isenimli bahalaw múmkin.

Tovar -materiallıq zapaslardı tán alıwdıń úshinshi shárti, olar ǵ a bol ǵ an mülkshilik huqıqın kárxana ǵ a ótkenligi sonnan kelip shı ǵ adi, málim múddetke (misalı, finanslıq esabattı dúziw sánesine shekem) bol ǵ an dáwirde xojalıq jurgiziwshi subyekt qalewinde bol ǵ an barlıq zapaslar, olar qay jerde jaylasqan bolıwınan qatı názer, tovar -materiallıq zapaslarge alıp barıladı. Ya ǵ nıy, buyımdı xojalıq jurgiziwshi subyektin tovar -materiallıq zapaslarine ótkeriwdiń sheshiwshi kriteriyası bolıp onıń usı buyım ǵ a bol ǵ an mülkshilik huqıqı esaplanadı. Usınıń menen birge, xojalıq jurgiziwshi subyektke tiyisli aymaqta basqa fizikalıq hám yuridikalıq adamlardıń mülki bol ǵ an buyımlar bolıwı múmkin. Konsignatsiya shártnaması tiykarında kelip túskén tovarlar yamasa tovar -materiallıq zapaslardı satıw haqqında esap -kitap hújjetleri rásmiylestirilip, biraq waqtında Qarıydar tárepinen alıp shı ǵ ıp ketilmegan tovarlar bu ǵ an misal bola aladı. Bular xojalıq jurgiziwshi subyektin tovar -materiallıq zapaslarine kirmeydi.

Satıp alın ǵ an hám ele jolda bol ǵ an tovarlar, eger olar ǵ a bol ǵ an mülkshilik huqıq xojalıq jurgiziwshi subyektke berilgen bolsa, onıń tovar -materiallıq zapası esaplanadı. Mülkshilik huqıqtıń beriliwi sánesi ádetde tovarlardı satıp alıw shártnamasında belgilenedi.

Xojalıq jurgiziwshi subyektin tovar -materiallıq zapaslarine támiynatshı tárepinen júklep jiberilgen, mülkshilik huqıq qarıydar ǵ a ótpegen, biraq qabıllaw waqtında qarıydar tárepinen jaramsız dep tabıl ǵ an hám qaytarılıwı kerek bol ǵ an tovarlar kiritilmeydi.

Materiallardı buxgalteriya esabında tuwrı bahalaw zárúrli áhmiyetke iye esaplanadı. 4-san BHMSning 11-bandine muwapıq, materiallardı bahalaw

tómendegi eki bahanin eń tómeni boyınsha - balans duzilip atirgan sánedegi haqıyqıy ózine túser bahası boyınsha (satıp alıw bahası yamasa islep shıǵarıw ózine túser bahası) yamasa bazar bahası boyınsha (sap satıw ma`nisi) boyınsha ámelge asırıladı.

Materialları satıp alıw menen baylanıslı bolǵan hám olardıń ózine túser bahasına kirgizetuǵın qárejetlerge tómendegiler kiritiledi:

- materiallardın shártname ma`nisi;
- baji tólewleri hám jıynawları ;
- materiallarnı satıp alıwda qatnasqan támiynatshı hám dáldalshılarga tolenetuǵın kossiiion haqlar;
- materiallardı sertifikatlaw hám texnikalıq sharayatlarǵa muwapıq sınaqtan o`tkiziw qárejetleri;
- transport-tayarlaw qarejetleri;
- transportirovka qılıw tawekelshiliklerdi qamsızlandırıwlıw qarejetleri.

Materiallardı satıp alıw qarejetleri olardı payda bolıwın tastıyıqlaytuǵın baslanǵısh hújjetlerge tiykarlanadı. Bul hújjetlerge esapbet-faktura, qabil Qılıw - tapsırıw aktı, inventarlaw aktı hám basqalardı kirgiziw múmkin.

Satıp alınǵan zat etilgen materiallarǵa aqsha tólew menen baylanıslı qárejetler (akkreditiv ashıw qarejetleri, ótkermalar ushın bank komissiyası, tovar - materiallıq zapaslardı sırt el valyutasına satıp alıw sıyaqlında valyutani konvertatsiyalaw boyınsha komissiya hám basqa bank xızmetlerin), materiallardı satıp alıw boyınsha kontraktlardı tayarlaw, dizimnen ótkeriw hám jabıw menen baylanıslı qarejetler hám de aktivlerdi satıp alıw menen tikkeley baylanıslı bolmaǵan basqa qarejetler materiallardıń ózine túser bahasına kiritilmeydi. bálki olar júz bergen esabat dáwirinde qarejetler retinde tán alınadı.

Materiallar kredit esabına satıp alınǵan zat etilgende yamasa tayarlanǵanda kredit (qarız) den paydalanǵanlıq ushın procentler kórinisindegi qarejetler onıń esabınan birotala yamasa bólek satıp alınǵan materiallardıń ózine túser bahasına kiritilmeydi.

Shólkemdiń transport -tayarlaw qarejetleri tómendegi usıllardan biri boyınsha esapqa qabil etiledi yamasa satıp alınǵan zat etilgen materiallar ma`nisine kiritiledi:

a) transport -tayarlaw qarejetlerin materiallar ózine túser bahasına tikkeley (tuwrıdan-tuwrı) kirgiziw (shártname bahasına qosıw, ustav kapitalına kiritilgen badaldin pul bahasına qosıw, mutqa alınǵan hám t.b. ámeldegi ma`nisine qosıw).

Transport -tayarlaw qarejetlerin materiallar ózine túser bahasına tikkeley (tuwrıdan-tuwrı) kirgiziw usılın kóp bolmaǵan nomenklaturadagi tovar - materiallıq zapaslarge iye bolǵan shólkemlerde, sonıń menen birge tovar - materiallıq zapaslardıń bólek túrleri hám gruppalarınıń ma`nisi úlken áhmiyetke iye bolǵan jaǵdaylarda qóllaw maqsetke muwapıq :

b) jetkizip beretuǵındıń esap -kitap hújjetlerine qaray transport -tayarlaw qarejetlerin bólek sintetik 1510 -“Materiallardı tayarlaw hám satıp alıw” schyotına alıp barıp, keyinirek olardı “Materiallar” elementi boyınsha tovar -materiallıq zapaslar ózine túser bahasına yamasa isletiliwine qaray islep shıǵarıw qarejetlerine hám (yamasa) dáwir qarejetlerine kirgiziw. Tovar -materiallıq zapasni bahalawdıń eki usılı bar olar: jalpı payda usılı hám tovar -materiallıq zapasdıń usaqlap satıw sawda usılı.

Islep shıǵarıw zapaslarınıń xaqiqiy ózine túser bahasını anıqlaw, olardı bahalawdıń tómendegi usılların qóllaw menen ámelge asırıwladı:

1. Danalab bahalaw.
2. FIFO (birinshi tusim aqırǵısı zapasge).
3. Ortasha baha usılı (AveCO).

Materiallardı esaptan shıǵarıw tártibi kárxananıń esap siyasatında belgileniwi kerek.

Hár bir birlik ózine túser bahası usılı boyınsha bólek tártipte isletiletuǵın materiallar (qimbatbaha metallar, qimbat bahalı taslar) bahalanadı. Bunday materiallardıń birligi ádetde birden-bir úlgide boladı.

Materiallardı FIFO usılı boyınsha esaptan shıǵarıw zapaslar ay dawamında hám basqa dáwirde olardı satıp alıw izbe-izligi boyınsha paydalanıladı degen shamadan kelip shıǵıp esaplanǵan bahada ámelge asırıladı. Bul usıl qollanganda

aynı aqırına zapasde turğan materiallardı bahalaw waqıtqa kóre aqırğı satıp alınğan materiallardıń haqıyqıy ózine túser bahası boyınsha ámelge asırıladı, satılğan tovarlar, ónimler, jumıs hám xızmetler ózine túser bahasında bolsa waqıtqa kóre aldın satıp alınğanlardıń ózine túser bahası esapqa alınadı.

Ortasha tartılğan baha (AVECO) usılına muwapıq, hár bir birliktiń ma`nisi dáwir basına uqsas birliklerdiń ortasha tartılğan ma`nisinen hám de Dáwir dawamında satıp alınğan yamasa islep shıǵarılğan uqsas birliklerdiń ma`nisinen anıqlanadı. Materiallardıń ortasha ma`nisi udayı tákirarlanatuǵınlıq tiykarında (udayı tákirarlanatuǵın esap) yamasa hár bir qosımsha jetkiziw processinde (úzliksiz esap) esaplanıwı múmkin.

12-keste

Tovar -materiallıq zapaslar tuwrısında maǵlıwmatlar

№	Kórsetkishlar	Buyımlar muǵdarı	Birik bahası	Summa
1	Dáwir basında tovar -materiallıq zapaslar zapası	120	90	10800
2	1 iyunda satıp alınğan	120	100	7000
3	1 oktyabrde satıp alınğan	70	110	9900
4	Ámeldegi tovar -materiallıq zapaslar	280	98, 92	27700
5	Jıl dawamında satılğan tovar -materiallıq zapaslar	200	?	?
Dáwir aqırında qalğan tovar -materiallıq zapas zapası		80	?	?

Danalab bahalawda, kemrek ma`nisi saylanǵan bolsa, 18900 swmni $(120 \times 90) + (70 \times 100) + (10 \times 110)$, eger ózine túser bahası eń joqarı bolǵan 150 dane buyım saylanǵan bolsa, Ortasha bahada bolsa 19784 swm $(200 \times 98, 92)$ boladı, yaǵnıy $27700 : 280 = 98, 92$. FIFO usılında, 18900 swm $(120 \times 90) + (70 \times 100) + (10 \times 110)$ ni quraydı.

Bul usıllardı salıstıratuǵın bolsaq, tómendegi kóriniske iye boladı (bul jerde danalab bahalaw usılı anıq tańlap alınǵan buyımlarǵa baylanıslı boladı).

13-keste

FIFO va AVECO usulları

Bahalaw usılları	Satılğan materiallar ma`nisi swm	Dáwir aqırında qalǵan materiallar	Jámi, swm
FIFO	18900	8800	27700
Ortasha ózine túser bahası	19785,5	7915,5	27700

Finanslıq esabatlardı tayarlawda 4-san BEMS da muwapıq FIFO usılın qóllaw maqsetke muwapıq, sebebi islep shıǵarıw zapasları ma`nisi esabat dáwiri aqırında ámeldegi bahaga jaqınlaw boladı hám kárxana aylanba aktivlerin anıq sáwlelendiredi.

Sap satıw ma`nisi - tovar satılıwınıń shamalıq ma`nisinen tovarlardı satıw aldından tayarlaw jáne onı satıw qarejetleriniń ayırması bolıp tabıladı.

Hár bir element boyınsha usıl - tovar -materiallıq zapaslardıń hár statyası (sortı, markası, túri hám sol sıyaqlılar) ózine túser bahası hám sap satıw ma`nisi salıstırıladı (salıstırılwanadı) hám bul eki bahadan eń tómenni hár bir element boyınsha finanslıq esabatqa kiritiledi.

Tiykarǵı tovar gruppaları usılı - tovar -materiallıq zapaslardıń ózine túser bahası yamasa sap satıw ma`nisinen eń tómenni, TMZlardın hár bir kategoriyası yaqı toparı boyınsha ulıwma summadan kelip shıǵıp anıqlanıwı názerde tutıladı.

Zapaslar ulıwma kólemi usılı - tovar -materiallıq zapaslardıń ózine túser bahası yamasa sap satıw ma`nisinen eń tómenni zapaslar ózine túser bahasınıń ulıwma summası hám sap satıw ma`nisiniń ulıwma summasınan kelip shıqqan halda anıqlanadı.

Tovar -materiallıq zapaslardı esapqa alıw sistemaları

Ónim islep shıǵarıw, tovarlardı satıw, islerdi orınlaw hám xızmetler kórsetiw procesiniń xarakteri hám qásiyetlerine baylanıslı halda tovar -materiallıq

zapaslar esabi úzliksiz (turaqlı) yamasa udayı tákirarlanatu ğ in esapqa alıw sistemalarınan biri boyınsha ámelge asırılıwı múmkin.

Tovar -materiallıq zapaslardı úzliksiz (turaqlı) esapqa alıw. Tovar -materiallıq zapaslardı úzliksiz esapqa alıw sistemasınan paydalanılǵanda tovar -materiallıq zapaslardı esapqa alıw schyotlarida olardıń kelip túsiwi hám shıǵıp ketiwi boyınsha operatsiyalar tolıq sáwlelendirip barıladı. Nátiyjede pútkil esabat dáwiri dawamında tómendegiler anıq boladı : málim bir tovar -materiallıq zapaslardıń bar ekenligi hám satılǵan zapaslardıń ózine túser bahası. Satılǵan tovar -materiallıq zapaslardıń ózine túser bahası, satıwdıń barıwına qaray “Satılǵan ónim ózine túser bahası” schyotida sáwlelendiriledi.

Tovar -materiallıq zapaslardı udayı tákirarlanatu ğ in esapqa alıw. Udayı tákirarlanatu ğ in esapqa alıw sisteması qollanılǵanında jıl dawamında tovar -materiallıq zapaslardı tolıq esabi yuritilmaydı. Tovar -materiallıq zapaslardıń rasında ğ ı bar ekenligi olardı inventarizatsiya nátiyjeleri boyınsha anıqlanadı. Satılǵan tovar -materiallıq zapaslardıń ózine túser bahası olardı inventarizatsiyası juwmaqlanıwına shekem anıqlanıwı múmkin emes, sebebi satılǵan tovar -materiallıq zapaslardıń ózine túser bahasın esap -kitap qılıw tómendegi formula menen ámelge asırıladı

:Esabat dáwiri basına tovar -materiallıq zapaslardıń qaldıǵı

+

Tovar -materiallıq zapaslardıń kelip túsiwi

=

Satılǵan tovar -materiallıq zapaslardıń ózine túser bahası

—

Esabat dáwiri aqırına tovar -materiallıq zapaslardıń qaldıǵı

Udayı tákirarlanatu ğ in esapqa alıw sisteması qollanılǵanında tovar -materiallıq zapaslardı esapqa alıwshı balans schyotlaridagi qaldıq inventarizatsiya tugagunga shekem baslanǵısh dárejede ózgermay turadı.

Tovar -materiallıq zapaslardı udayı tákirarlanatu ğ in esapqa alıw usılınan paydalanılǵanda hár bir ónim (tovar) dıń ózine túser bahası esabat dáwiri dawamında waqtınshalıq 9140 “Udayı tákirarlanatu ğ in esapta tovar -materiallıq zapaslar satıp alıw / satıp alıw” schyotida jıynaladı, biraq satılǵan ónimler, tovarlardıń haqıyqıy ózine túser bahasın tek tovar -materiallıq zapaslar inventarizatsiya etilgennen keyin anıqlaw múmkin. 9150 “Udayı tákirarlanatu ğ in esapta tovar -materiallıq zapaslar boyınsha ońlawlar” schyoti - esabat dáwirdiń aqırında inventarizatsiya nátiyjesinde tovar -materiallıq zapaslardı bar ekenligin sáwlelendiriw ushın paydalaniletu ğ in waqtınshalıq schyot. Kórsetilgen schyotning depeti boyınsha tovar -materiallıq zapaslardıń azayıwı, krediti boyınsha tovar -materiallıq zapaslardıń ósiwi tovar -materiallıq zapaslardı esapqa alıwshı schyotlar (1000 -2900) menen baylanısqa halda sáwlelendiriledi.

9150 “Udayı tákirarlanatu ğ in esapta tovar -materiallıq zapaslar boyınsha ońlawlar” schyotining qaldıǵı 9910 “Juwmaqlawshı finanslıq nátiyje” schyotiga ótkeriliwi arqalı jabıladı.

14 -keste

Tovar -materiallıq zapaslardı udayı tákirarlanatu ğ in esapqa alıw operatsiyalarını sáwlelendiriw

T/r	Xojalıq mámileleriniń mazmunı	Debet	Kredit
1	Tovar -materiallıq zapaslardı satıp alıw (TMZni udayı tákirarlanatu ğ in esapqa alıw usulida)	9140	6010
2	Esabat dáwirdiń aqırında inventarizatsiya nátiyjeleri boyınsha TMZ schyotları boyınsha qaldıqlar ğ a ońlawlar etildi:		
	A) tiykar ğ ı materiallıq zapaslar:		
	zapslardıń ósiwi	1000	9150
	zapslardıń azayıwı	9150	1000
	B) tamamlanmagan islep shıǵarıw :		
	ósiw	2010	9150
	azayıw	9150	2010
	S) tayın ónim:		

	zapaslardın ósiwi	2810	9150
	zapaslardın azayıwı	9150	2810
	D) tovarlar :		
	zapaslardın ósiwi	2900	9150
	zapaslardın azayıwı	9150	2900
3	Esabat dáwirdin aqırında 9140 "Udayı tákirarlanatu ğ in esapta TMZ satıp alıw / satıp alıw" schyotining jabılıwı	9910	9140
4	Esabat dáwiri aqırında 9150 "Udayı tákirarlanatu ğ in esapta TMZ boyınsha onlawlar" schyotining jabılıwı	9910 (9150)	9150 (9910)

13. 4. Materiallar tabısı hám sarıplarıwın esapqa alıw hám de hújjetlestiriw

Kárxana ğ a tiyisli bol ğ an sheki onim, materiallar, janar may, iqtıyat bólimler, butlovchi buyımlar, satıp alın ğ an yarım tayın ónimler, konstruktsiyalar, detallar, ıdısbob materiallar, inventarlar, xojalıq úskeneleri hám bahalıqlardıń bar ekenligi hám háreketi tuwrısında ğ ı informaciyalardı ulıwmalastırıw tómendegi schyotlarda ámelge asırıladı :

1010 -"Sheki onim hám materiallar"

1020 -"Satıp alınatu ğ in yarım tayın ónimler hám butlovchi bólimler"

1030 -"Janar may"

1040 -"İqtıyat bólimler"

1050-"Qurılıs materialları"

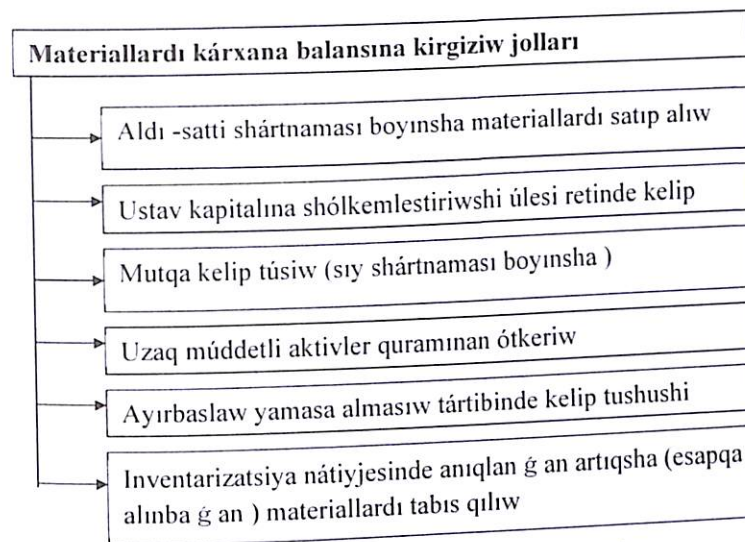
1060 -"İdis hám ıdısbob materialları"

1070-"Shetkeqayta islew ushın berilgen materiallar"

1080-"Inventar hám xojalıq inventarları"

1090 -"Basqa materiallar".

Bul esapbetlerdin depetida islep shı ğ arıw zapaslariniń kóbeyiwi, kreditida bolsa olardıń islep shı ğ arıw hám basqa maqsetler ushın sarıplarıwı sáwlelendiriledi.

13 -súwret. Materiallardı kárxana balansına kirgiziw jolları

Mısal. Juwapkerligi sheklengen jámiettiń shólkemlestiriw shártnamasında názerde tutılıwınsha, shólkemlestiriwshiler ustav kapitalına úles retinde tovar - materiallıq baylıqlardı kirgizediler. Bunda shólkemlestiriwshi 36000 mıń swm, sonday-aq QQS 6000 mıń swm summa da ğ ı kúrilish materialların, basqa shólkemlestiriwshi bolsa 12000 mıń swm baha da ğ ı tovarlardı kiritedi.

15-keste

Ustav kapitalın tovar -materiallıq baylıqlar menen qalıplestiriw buxgalteriya jazıwları

№	Xojalıq operatsiyalarınń mazmunı	Summa, mıń swm	Debet	Kredit
1	Shólkemlestiriw shártnamasına muwapıq ustav kapitalnıń muǵdarı sáwlelendirildi	48000	4610	8330
2	A shólkemlestiriwshi úlesiniń kelip túsiwi	30000 6000	1050 4410	4610 4610
3	B shólkemlestiriwshi úlesiniń kelip túsiwi	12 000	2910	4610

Mısal. Kárxana qarız shártnaması boyınsha (procent tólewlarisiz) 12000 mıń

swm ma'nisindegi (sonday-aq QQS 2000 mın swm) materiallardı aldı. Qarız müddeti tawsıl ğ annan keyin (altı aydan keyin) 12000 mın swm ma'nisindegi (QQS esapqa alın ğ an halda) tap sonday materiallar qarız beretu ğ in ğ a qaytarıldı.

16-keste

Qarız shártnamasına muwapıq materiallardın tabısı

№	Xojalıq operatsiyalarınn mazmunı	Summa, swm	Debet	Kredit
1	Qarız shártnaması boyınsha materiallar kelip tústi hám tabıs etildi	10000000 2000000	1000 4410	6820 6820
2	Qarız shártnaması boyınsha qaytarılıwı kerek bol ğ an materiallardın ma'nisi esaptan shı ğ arıldı	10000000	9220	1000
3	QQS esaplab jazıldı	2000000	9220	6410
4	Qarız shártnaması boyınsha materiallardın qaytarılıwı sáwlelendirildi	1 200	6820	9220

Mısal. wákillik ilajların ótkeriw ushın kárxana óz jumısshısına esabat beriw shárti menen 300 mın swm berdi. Bul aqsha ğ a ol bazardan ma'nisi 320000 swm bol ğ an miywelerdi satıp aldı. Kárxana buxgalteriyasına avans esabatı usınıldı.

17-keste

Esapdor shaxslardan tovar -materiallıq zapaslardıń tabıs etiliwi

№	Xojalıq operatsiyalarınn mazmunı	Summa, mın swm	Debet	Kredit
1	Esabat beriw shárti menen pul qarjıları berildi	300	4230	5010
2	Ónimler tabıs etildi	300	1090	4230
3	Kárxanannı esapdor shaxstan qarızı sáwlelendirildi	20	1090	6970
4	Esapdor shaxsqa parq summasına pul qarjıları berildi	20	6970	5010

Atap ótiw kerekki, balanstuń 150-qatarı boyınsha materiallardı qayta islewde

payda bolatu ğ in shı ğ indılar da esapqa alınırıw kerek. Islep shı ğ arıw processinde materiallardı qayta islewde payda bolatu ğ in shı ğ indılar ğ a materiallardın bul túrine tán bol ğ an sapasın (tolıqlı ğ ı, forması hám boshq.) tolıq yamasa bólekan jo ğ at ğ an materiallardın qaldıqları kiredi.

Kárxana tárepinen ónimlerdi tayarlaw, jumıslar, xızmetlerdi orınlaw, xojalıq mútajlıktarida isletiliwi yamasa shetke satılıwı múmkin bol ğ an materiallar shı ğ indıları qaytarılatu ğ in shı ğ indılar dep ataladı.

Kárxanannı ishinde yamasa shetke satıw ushın isletip bolmaytu ğ in materiallar shı ğ indıları, sonıń menen birge kózge kórinbeytu ğ in shı ğ indılar (qırındılar, kúyik hám sh. k.) qaytalanbaytu ğ in shı ğ indılar dep ataladı.

Qaytarılatu ğ in shı ğ indılar ma'nisi islep shı ğ arıwqarejetleri summasın azaytadı. Tapsırıw yukxatlari tiykarında baza da ğ ı materiallar shı ğ indılarına olardıń ma'nisin tiyisli buyırtpa boyınsha qarejetlerden esaptan shı ğ arıw tuwrısında gruppalan ğ an qaydnoma dúziledi.

Tólewdi keshiktiriw yamasa bolıp -bolıp tólew shárti menen satıp alın ğ an zat etiletu ğ in materiallardın ma'nisi tólewdi keshiktiriw yamasa bolıp -bolıp tólew summaların esapqa alma ğ an halda qalıplestiredi. Materiallardın tólewdi keshiktiriw yamasa bolıp -bolıp tólew usınıs etilmesten satılatu ğ in ma'nisi menen satıp olinayotgan materiallar boyınsha ulıwma tólew summası ortasında ğ ı farqni tólewdi keshiktiriw yamasa bolıp -bolıp tólew dáwiri dawamında ámeldegi tólewdiń keshiktiriw yamasa bolıp -bolıp tólew boyınsha tólewlerdiń ulıwma summasında ğ ı salıstırma salma ğ na baylanıslı halda finanslıq qarejetler (procentler boyınsha qarejetler) retinde tán alıw kerek.

Mısal. Kárxana 12000 mın swmga materiallardı satıp alın ğ an zat etedi, sonday-aq QQS 2000 mın swm. Shártnama menen 50 procent aldınan tólew názerde tutıl ğ an, tólewdiń qal ğ an summası 3 ay ğ a keshiktiriladi. Tólewdi keshiktirganlik ushın kárxana materiallar satıwshısına keshiktirilgan summanıń 10

% i mu ğ darında aqsha tólewı kerek.

18 -keste

Materiallar tólewdi keshiktiriw shártı menen satıp alınıwın sáwlelendiriw

№	Xojalıq operatsiyalarınıń mazmunı	Summa, mıń swm	Debet	Kredit
1	Aldınan tólew (50 %) sáwlelendirildi	6000	4310	5110
2	Materiallar tabıs etildi	10000	1010	6010
3	Avansning esapqa alınıwı sáwlelendirildi	6000	6010	4310
4	Esapqa qabıllawǵa QQS sáwlelendirildi	2000	4410	6010
5	Buyım jetkizip beretuǵına qarız (50 %) qaytarıw sáwlelendirildi	6000	6010	5110
6	Tólew keshiktirilishi boyınsha procentler esaplandı hám tolıqndı	600	9610	6920
		600	6920	5110

Mısal. Kárxana gezlemeni QQSız bahasınan 10% mu ğ darı da ğ ı chegirma menen satıp alın ğ an zat etedi (chegirma shártname imzolangan kúnden baslap úsh kún dawamında aqsha tolıqnishi shártı menen beriledi). Chegirmalarnı esapqa al ğ an halda gezleme bahası 1080 mıń swmni quraydı, sonday-aq QQS 180 mıń swm.

19-keste

Esapta chegirma menen satıp alıwdı sáwlelendiriw

№	Xojalıq operatsiyalarınıń mazmunı	Summa, mıń swm	Debet	Kredit
1	Gezlemeni satıp alıw sáwlelendirildi	900	1010	6010
2	QQS esapqa alıw ushın qabıllandı	100	1010	9390
3	Buyım jetkizip beretuǵına tólew sáwlelendirildi	180	4410	6010
		1080	6010	5110

Buyım jetkizip beretu ğ ınlardan alın ğ an schyot hám basqa esap -kitap

hújjetleri, bárinen burın, kárxana buxgalteriyasına tapsırıladı, olar tekseriledi, keyininen waqıtında dizimge alınadı. Sonnan keyin bul hújjetler kárxananıń támiynat bólimine tapsırıladı. Hár bir schyot boyınsha onıń tolıqnishi yamasa tólenbesligi anıqlanadı. Eger shártname shártlerine buyım jetkizip beretu ğ ınlar tolıq ámel etken bolsa, schyotni tólewge razılıq beriledi. Tolıqnishi kerek bol ğ an schyot hám basqa esap -kitap hújjetleri materialdı qabıllaw ushın baza ğ a beriledi. Materiallar kárxana ğ a keltirilgunga shekem hámme hújjetler arnawlı papkada saqlanadı. Waqıtında jiberilmagan materiallar tuwrısında baza basqarıwshı kárxananıń támiynat bólimine tiyisli ilaj kóriwı ushın xabar beredi.

20-keste

Tovar -materiallıq baylıqlardı esapqa alıw boyınsha baslan ğ ısh hújjetler

№	Baslan ğ ısh hujjattın atı
1.	M-1-san forma. Kelip túsip atırǵan júklerdi esapqa alıw jurnalı
2.	Isenim xatı : M-2, M-2 a
3.	Berilgen isenim xatılardı esapqa alıw jurnalı
4.	M-4-san forma. Tabıs orderi
5.	Tovar -transport yukxatlari: 1-t -san forma, 2-tm -san forma, CMR forma
6.	Jol betalari: 4-s forma (orınlangan iske qarap tólenetuǵın is haqı), 4-p forma (vaqtbay)
	4-m forma (qalalararo), 1-san forma (xalıq aralıq)
7.	M-7-san forma. Tovar -materiallıq bahalıqlarını qabıllaw aktı
8.	M-8-san forma. Sheklep alıw betası
9.	M-10 -san forma. Akt-talapnama
10.	M-11-san forma. Talapnama -yukxat
11.	M-12-san forma. Materiallardı esapqa alıw betachası
12.	M-13-san forma. Hújjetlerdi qabıllaw -tapsırıw reestri
13.	M-15-san forma. TMBni shetke beriw yukxatı
14.	M-35-san forma. Jay hám imaratlardı buzıwdan hám bólimlerge ajratıwdan alınǵan materiallıq bahalıqlardı tabıs qılıw aktı
15.	SM-1-san forma. Tovar -materiallıq baylıqlardı saqlawǵa qabıllaw -tapsırıw aktı
16.	SM-2-san forma. Saqlawǵa berilgen tovar -materiallıq baylıqlardı esapqa alıw jurnalı
17.	SM-3-san forma. Saqlawǵa berilgen tovar -materiallıq baylıqlardı qaytarıw tuwrısında aktı

№	Baslanğısh hujjattın atı
18.	SM-9 -san forma. Tárezi qaydnomasi
19.	SM-10 -san forma. Partiya betasi
20.	SM-12-san forma. Tovarlardı partiyalar boyınsha jumsaw aktı
21.	SM-13-san forma. Saqlaw jayınan alıp shıǵıp ketiletuǵın ónimler, tovar - materiallıq qımbatlıqlardı qadaǵalaw tekseriwı tuwrısında akt
22.	SM-15-san forma. Tovar -materiallıq baylıqlar bahosini kemeytiw tuwrısında akt
23.	SM-18-san forma. Tayın ónimlerdi saqlaw jayına tapsırıw yukxati
24.	SM-19 -san forma. Tovar -materiallıq baylıqlardıń saqlaw jaylarındaǵı qaldıqların esapqa alıw qaydnomasi
25.	SM-20 -san forma. Tovar -materiallıq baylıqlardıń saqlaw jaylarındaǵı háreketi tuwrısında esabat
26.	SM-21-san forma. Ekspeditor esabatı
27.	INv-2-san forma. Inventarlash jarlıǵı
28.	INv-3-san forma. Tovar -materiallıq baylıqlardıń inventarlash dizimi
29.	INv-4-san forma. Júklengen tovarlardı inventarlash aktı
30.	INv-5-san forma. Juwapker saqlawǵa qabil etilgen (tapsırılǵan) tovar - materiallıq baylıqlardıń inventarlash dizimi
31.	INv-6 -san forma. Jolda bolǵan material hám tovarlardı inventarlash aktı
32.	INv-19 -san forma. Salıstırıw qaydnomasi

M-1-san forma. “Kelip túsip atırǵan júklerdi esapqa alıw jurnalı”. Júklerdi alıw hám olardı kárxanadıń bazasına tabıs qılıw menen baylanıslı transport, tovar hám basqa hújjetlerdi dizimlew hám qadaǵalawǵa alıw ushın qollanıladı.

Qaydnoma kárxana buxgalteriyasında yamasa támiynat bóliminde transport hám artısh hújjetleri, tabıs orderlari, materiallardı qabıllaw aktları tiykarında júritiledi.

Qaydnomada tabıs orderlari (yamasa qabıllaw aktları) dıń nomerleri, kárxana bazasına materiallıq bahalıqlarining kelip túsiw sáneleri belgilengenler etiledi.

Ádetde, buyım jetkizip beretuǵın kárxanalardan materiallardı támiynat bólimi ekspeditori jetkizip beredi. Buyım jetkizip beretuǵın yamasa transport shólkemi bazasınan materiallardı alıw ushın buxgalter ekspeditorǵa M-2, M-2 a forma daǵı isenim xatı jazıp beredi. Isenim xatı málim materiallıq bahalıqlardı

basqa kárxanadan alıwda bólek lawazımlı shaxstıń óz kárxanası atınan shıǵıw huqıqların rásmiylestiriw ushın qollanıladı.

Isenim xatılardı toltırıw tártibi “Tovar -materiallıq baylıqlardı alıwǵa isenim xatı beriw hám olardı isenim xatı boyınsha beriw tártibi tuwrısında”ǵı Qaǵıydaǵa tiykarınan belgilengen.

Materiallıq baylıqlardı alıwǵa beriletuǵın isenim xatı - kárxana buyım jetkizip beretuǵınlarınan tovar -materiallıq baylıqlardı alıw ushın óz wákiline beretuǵın hújjeti bolıp tabıladı.

Buyım jetkizip beretuǵın yamasa transport shólkemi bazasınan materiallardı alıw ushın támiynatshıǵa buxgalteriya tárepinen 15 kúnden aspaytuǵın múddetke isenim xatı beriledi. Isenim xatı alıw huqıqına iye bolǵan xızmetkerler dizimi kárxana basshısı tárepinen tastıyqlanadı.

Kárxana materiallıq baylıqlardı ǵalabalıq tárzde isenim xatı menen alatuǵın jaǵdaylarda M-2 a formasındaǵı isenim xatdan paydalanadı. Isenim xatı kárxana basshısı hám bas buxgalteri tárepinen mórlengen halda beriledi, keyininen ol “Berilgen isenim xatı esapqa alıw jurnalı”da belgilengenler etiledi. Ekspeditor bolsa isenim xatın alıwda dápterǵe qol chekedi.

“Berilgen isenim xatı esapqa alıw jurnalı” nomerlengen hám sabaq menen tikilib, jurnaldıń sońǵı betinde kárxana basshısı yamasa olkáranan belgilengen adamlardıń imzoidan keyin “Usı jurnalda... bet nomerlandı” degen jazıw belgilengenler etiledi hám móhir menen tastıyqlanadı. betler sanı jazıw menen turpayıatıladı.

Tolıq yamasa bólekan toldırılmagan isenim xatılardı hám de olar nomıǵa jazılǵan adamlardıń qol úlgisi bolmaǵan isonchnomaları beriw qadaǵan etiledi.

Isenim xatı toltırıw tártibi “Tavar -materiallıq baylıqlardı alıwǵa isenim xatı beriw hám olardı isenim xatı boyınsha beriw tártibi tuwrısında”ǵı Nızamǵa tiykarlanıp belgilengen.

Materiallıq baylıqlardı alıwǵa beriletuǵın isenim xatı - kárxana buyım jetkizip beriwshilerinen tovar -materiallıq baylıqlardı alıw ushın óz wákiline beretuǵın hújjeti bolıp tabıladı.

Buyım jetkizip beriwshi yamasa transport shólkemi bazasınan materiallardı alıw ushın támiynatshıǵa buxgalteriya tárepinen 15 kúnnen aspaytuǵın múddetke isenim xatı beriledi. Isenim xatı alıw huqıqına iye bolǵan xızmetkerler dizimi kárxana basshısı tárepinen tastıyqlanadı.

Kárxana materiallıq baylıqlardı ǵalabalıq tárizde isenim xatı menen alatuǵın jaǵdaylarda M-2 a formasındaǵı isenim xatdan paydalanadı. Isenim xatı kárxana basshısı hám bas buxgalteri tárepinen mórlengen halda beriledi, keyininen ol "Berilgen isenim xatılardı esapqa alıw jurnalı"nda belgilenedi. Ekspeditor bolsa isenim xatın alıwda dápterge qol qoyadı.

"Berilgen isenim xatılardı esapqa alıw jurnalı" nomerlengen hám sabaq penen tigilip, jurnaldıń sońǵı betinde kárxana basshısı yamasa ol tárepinen belgilengen adamlardıń imzasınan keyin "Usı jurnalda... bet nomerlendi" degen jazıw belgilenedi hám móhir menen tastıyqlanadı. Betler sanı jazıw menen ko'rsetiledi.

Tolıq yamasa bir bo'limi tolturılmagan isenim xatlardı hám de olar atına jazılǵan adamlardıń qol úlgisi bolmaǵan isonchnomalarnı beriw qadaǵan etiledi.

Isenim xatın alǵan xızmetker materiallar alıngannan keyingi birinshi kúnden qaldırmasdan oǵan júkletilgen wazıypanı atqarǵanlıǵı hám de alıngan materiallardı bazaǵa tapsırǵanlıǵı tuwrısındaǵı hújjetlerdi buxgalteriyaǵa tapsırıwı shárt. Isletilmegen isenim xatlar belgilengen múddeti ótip ketkennen keyingi kúnde buxgalteriyaǵa tapsırıladı. Múddeti ótip ketken isenim xatlar boyınsha esabat bermegen shaxslarǵa jańa isenim xatlar beriw qadaǵan etiledi.

Materiallardı bazaǵa baza basqarıwshı yamasa bazashı qabıl etedi. Keltirilgen materiallar buyım jetkizip beriwshilerdin' hújjetleri menen muwapıq bolsa, bazashı M-4 formasındaǵı kiris orderi dúzedi.

M-4 forma jetkizip beriwshilerden yamasa qayta islewden kelip túsetuǵın materiallardı esapqa alıw ushın qollanıladı. Kirim orderi bir nusqada bahalıqlardıń

bazaǵa kelip túsiwi sánesinde materiallıq juwapker shaxs tárepinen dúziledi. Kiris orderi bahalıqlardıń haqıyqatında qabıl etilgen muǵdarına dúzilisi kerek. " Pasport nomeri" ústini qımbat bahalı metallar hám taslardan ibarat materiallıq bahalıqlar boyınsha xojalıq operatsiyaların rásmiylestiriwde toldırıladı.

Haqıyqatında tabıs etilgen materiallar hám jiberilgen hújjetler arasında ayırmashılıq anıqlansa M-7-san forma "Tavar -materiallıq bahaliklarin qabıllaw aktı" rásmiylestiriledi. M-7-san forma jetkizip beriwshiniń qosımsha hújjetleri maǵlıwmatlarınan muǵdar yamasa sapa tárepten ayırmashılıqǵa iye materiallıq bahalıqlardı, sonıń menen birge hújjetsiz kelip túsken materiallıq bahalıqlardı qabıllawdı rásmiylestiriw ushın qollanıladı.

Akt materiallıq juwapker shaxstan hám jiberiwshiniń (jetkizip beriwshiniń) wákili yamasa mápdar bolmaǵan shólkem wákilinen ibarat qabıl komissiyası tárepinen eki nusqada dúziledi.

Bahalıqlar qabıl etilgennen soń, aktlar qosımsha hújjetler (tavar -transport ju'k xatlari) menen birge tómendegilerge usınıs etiledi:

birewi - materiallıq bahalıqlar háreketin esapqa alıw ushın kárxana buxgalteriyasına ;

ekinshisi - jetkizip beretuǵın atına dawa xatın rásmiylestiriw ushın támiynat bólimine yamasa buxgalteriyaǵa.

Akt dúzilgeninde kiris orderi rásmiylestirilmeydi.

Kárxanaǵa kelgen hújjetler operativ xızmetker tárepinen kelgen materiallardı dizimnen ótkeriw ushın ashılǵan M-1 formasındaǵı arnawlı jurnalda dizimge alınadı hám de shártnamada názerde tutılǵan talaplarǵa sáykes keliwi qadaǵalawdan ótkeriledi.

M-1 forma júklerdi alıw hám olardı kárxananiń bazasına tabıs qılıw menen baylanıslı transport, tovar hám basqa hújjetlerdi dizimnen o'tkeriw hám qadaǵalawǵa alıw ushın qollanıladı. Jurnal kárxana buxgalteriyasında yamasa támiynat bóliminde transport hám artıw hújjetleri, kiris orderleri, materiallardı qabıllaw aktleri tiykarında júritiledi. Jurnalda kiris orderleri (yamasa qabıllaw aktleri) dıń nomerleri, kárxana bazasına materiallıq bahalıqlarinin' kelip túsiw

sáneleri belgilengenedi.

M-12-san forma "Materiallardı esapqa alıw beti" materiallardıń hár bir sortı, túri hám ólshemi boyınsha baza daǵı háreketin esapqa alıw ushın qollanıladı ; materiallardıń hár bir nomenklatura nomerine toldırıladı hám materiallıq juwapker shaxs (bazashı, baza basqarıwshı) tárepinen júritiledi. betde jazıwlar baslanǵısh kiris -shıǵıs hújjetleri tiykarında operatsiya ámelge asırılǵan kúnde belgilengenler etiledi.

Tavar -transport ju'k xatlari (TTYu) Ádillik ministrliǵı tárepinen 2004- jıl 2 -iyulda 1382-san menen dizimge alınǵan "Tasıwshılardıń júk avtomobilleri ushın jol betalari, tovar -transport ju'k xatların tayarlaw, esapqa alıw, toltırıw hám qayta islew boyınsha jollama"nin' qaǵıydalarına muwapıq rásmiylestiriledi. Avtomobil transportında júklerde tasıwda TTYu júk jiberiwshi tárepinen hár bir júk alıwshı atına, hár bir jol ushın bólek tórt nusqada dúziledi:

- birinshi nusqa júk jiberiwshide qaladı hám tovar -materiallıq bahalıqların esaptan shıǵarıw ushın mo'rsherlenedi ;

- ekinshi nusqa aydawshı tárepinen júkti alıwshıǵa tapsırıladı hám júkti alıwshı tovar -materiallıq bahalıqların kiris etiwi ushın mo'rsherlenedi ;

- júkti alıwshı tárepinen qollar hám muxrlar menen tastıyqlanǵan úshinshi hám tórtinshi nusqalar bolsa, júk tasıwshıǵa beriledi. Úshinshi nusqa tólewshi-avtotransport buyırtpashısı menen esaplasıwlar ushın tiykar bolıp xızmet etedi hám tasıw ushın esapbetke qosımsha etiledi. Tórtinshi nusqa bolsa transport xızmetlerin esapqa alıw, aydawshılardıǵa miynet haqını esaplaw ushın tiykar bolıp, ol jol betasına qosımsha etiledi.

M-8-san forma. Sheklep alıw betasi - materiallardı beriwdiń sheklengen muǵdarları ámelde bolǵanda, olardı beriw ushın, ónimler islep shıǵarılıwında úziksiz túrde isletiletuǵın materiallardıń beriliwin rásmiylestiriw ushın, sonıń menen birge islep shıǵarıw mútajlikleri ushın materiallardı beriwdiń belgilengen sheklengen muǵdarlarına ámel etiliwin ámeldegi baqlaw ushın qollanıladı hám de bazadan materiallıq baylıqlardı esaptan shıǵarıwdı tastıyqlaytuǵın hújjet bolıp esaplanadı.

Sheklep alıw betasi materialdıń hár bir atı (nomenklatura nomeri) na eki nusqada jazıladı. Bir nusqası ay basına shekem strukturalıq bólinde - material qarıyarsına, ekinshisi bolsa - bazaǵa beriledi.

Óndiriske materiallardı beriw baza tárepinen strukturalıq bólim wákili óz sheklep alıw betasin usınıs etkende ámelge asırıladı.

Bazashı hár eki nusqada materiallardı beriw sánesi hám muǵdarın belgileydi, keyininen materiallardıń nomenklatura nomeri boyınsha sheklengen muǵdarlar qaldıǵın shıǵaradı. Sheklep alıw betasında bazashı, bazanın sheklep alıw betasında bolsa strukturalıq bólim wákili qol qoyadı.

Baslanǵısh hújjetler sanın kemeytiw ushın materiallar beriliwin tikkeley materiallardı esapqa alıw betasında rásmiylestiriw usınıs etiledi. Bul jaǵdayda materiallardı beriwge shıǵın hújjetleri rásmiylestirilmeydi, operatsiyanıń ózi bir nusqada jazılatuǵın sheklep alıw betasi tiykarında ámelge asırıladı.

Beriw limitin betanın' ózinde de kórsetiw múmkin. Strukturalıq bólim wákili materiallardı alıwda tikkeley materiallardı esapqa alıw betasına qol qoyadı, sheklep alıw betasına bolsa bazashı qol qoyadı. Sheklep alıw betasında óndiriske paydalanılmaǵan (qaytarılǵan) materiallar esabı da júritiledi. Bunda hesh qanday qosımsha hújjetler du'zilmeydi.

Belgilengen sheklengen muǵdarlardan artıqsha materiallar beriw hám bir túrdegi materiallardı basqasına almastırıp beriwge kárxana basshısı yamasa buǵan wákil etilgen shaxstıń ruqsatına kóre jol qoyıladı.

Materiallıq baylıqlardı beriw sheklep alıw betasında belgilengen bazalarda ámelge asırıladı. Bazashı sheklep alıw betasında materiallardı beriw sánesi hám muǵdarın belgileydi , keyininen materiallardıń hár bir nomenklatura nomeri boyınsha sheklengen muǵdarlar qaldıǵın shıǵaradı.

Sheklengen muǵdarlardan paydalanılǵannan keyin sheklep alıw betasi bazadan buxgalteriyaǵa tapsırıladı.

M-10 -san forma. Akt-talapnama - materiallardı óndiriske, xojalıq hám basqa mútajlikler ushın sheklengen muǵdarlardan artıqsha bir retlik beriliwin rásmiylestiriw ushın qollanıladı. Bólimler - material qarıydarları tárepinen eki

nusqada jazıladı. Bir nusqası bazanıń materiallıq juwapker shaxsı qolı menen alıwshıda, ekinshisi bolsa alıwshınıń qolı menen baza basqarıwshı (bazashı) da qaladı.

Materiallardı jaramsız ónimler, qosımsha sarp etiw, islep shıǵarıw programmasın ádewir orınlaw sebeplerine kóre óndiriske sheklengen muǵdarlardan artıqsha beriw tek kárxana basshısı yamasa ol kárxanadan belgilengen wákil shaxs ruxsatı menen ǵana ámelge asırıladı. Akt-talapnamada sebepler kodı hám qosımsha sarp etiw ayıplı kórsetiliwi kerek.

M-11-san forma. Talapnama -ju'kxat - Talapnama -jukxat materiallardı kárxana ishinde strukturalıq bólimler yamasa materiallıq juwapker shaxslar ortasında beriliwin esapqa alıw hám rásmiylestiriw ushın qullanıladı. Talapnama -jukxatti materiallıq baylıqlardı tapsırıwshı strukturalıq bólimdegi materiallıq juwapker shaxs 2 nusqada dúzedi. Bir nusqası tapsırıwshı baza ushın baylıqlardı esaptan shıǵarıw ushın, ekinshisi bolsa qabıl etiwshı baza ushın baylıqlardı tabıs qılıw ushın tiykar bolıp xızmet etedi. Bul jukxatlar menen birge óndiristegi sarplanbaǵan materiallardıń qaldıǵın, egerde olar aldın talapnama boyınsha alınǵan bolsa, bazaǵa yamasa bazashıǵa tapsırıw, sonıń menen birge shıǵındılar hám jaramsız ónimlerdi tapsırıw boyınsha operatsiyalar rásmiylestiriledi.

Talapnama -jukxat tapsırıwshı hám alıwshınıń materiallıq juwapker shaxsları tárepinen imzalanadı hám materiallardı háreketin esapqa alıw ushın buxgalteriyaǵa tapsırıladı.

SM-1-san forma. Tovar -materiallıq baylıqlardı saqlawǵa qabıllaw -tapsırıw aktı - júk beretuǵınlar tárepinen saqlawshı kárxanaǵa saqlaw ushın berilgen tovar -materiallıq baylıqlardı qabıllaw -tapsırıwdı esapqa alıw ushın qullanıladı.

Hújjet xojalıq saqlawda da, professional saqlawshı qatnasıwında ámelge asırılatuǵın saqlawda da qullanıladı.

Saqlaw shártnaması (belgilengen múddette hám "talap etip alǵanǵa shekem") tiykarında hám oǵan muwapıq saqlawshı kárxana hám júk beretuǵın wákillari tárepinen dúziledi.

Akt nusqaları sanı hám dúzilgen hújjetlerdi tolıq jıynaqlılıǵı hár bir anıq

jaǵdayda belgilenedi.

SM-2-san forma. Saqlawǵa berilgen tovar -materiallıq baylıqlardı esapqa alıw jurnalı - saqlawǵa berilgen tovar -materiallıq baylıqlardı esapqa alıw ushın qullanıladı. Saqlawshı kárxananıń materiallıq juwapker shaxsı tárepinen saqlawǵa tapsırılǵan tovar -materiallıq baylıqlardı qabıllaw tuwrısındaǵı hújjetler maǵlımatları tiykarında júritiledi. Tovar -materiallıq baylıqlardı saqlawǵa qabıllaw, olardı saqlaw múddeti tawısilıwı menen olardı júk beretuǵınǵa qaytarıw materiallıq juwapker shaxstıń qolı menen rásmiylestiriledi.

Tovar -materiallıq baylıqlardı saqlaw jayınan qabıl etip alınıwında, júk beretuǵın óz qolı menen saqlawshı kárxanadan qabıl etip alınǵan tovar -materiallıq baylıqlardıń muǵdarı hám sapası boyınsha shaǵımı joq ekenligin tastıyıqlaq, qol qoyadı.

SM-3-san forma. Saqlawǵa berilgen tovar -materiallıq baylıqlardı qaytarıw tuwrısında aktı - saqlawshı kárxana tárepinen saqlawǵa qabıl etilgen tavar -materiallıq baylıqlardı júk beretuǵınǵa qaytarıwdı esapqa alıw ushın qullanıladı.

Saqlawshı kárxananıń materiallıq juwapker shaxsı tárepinen tovar -materiallıq baylıqlardı saqlaw múddeti tawısilıwı menen olardı júk beretuǵınǵa qaytarıwda eki nusqada dúziledi. Bir nusqası saqlawshı kárxanada qaladı, ekinshisi bolsa júk beretuǵınǵa beriledi.

SM-15-san forma. Tavar -materiallıq baylıqlar bahasin kemeytiw tuwrısında akt - hár qıylı sebeplerge kóre mánisi boyınsha gónergende, qarıydar talabı to'menlegende, sapasın tómenlew belgileri anıqlanǵanda tavar -materiallıq baylıqlar bahasıni kemeytiwdi rásmiylestiriw ushın qullanıladı.

Komissiyanıń juwapker shaxsları tárepinen 2 nusqada dúziledi hám imzalanadı. Bir nusqası buxgalteriyaǵa jóneltiriledi, ekinshisi saqlaw ushın materiallıq juwapker shaxsqa beriledi yamasa tovar -materiallıq qimbatlıqlardı júdá tómen baha boyınsha qayta satıw yamasa olardı jetkizip beretuǵın (óndiriwshı) ge qaytarıw ushın sawdaǵa tapsırıw ushın tavar jukxatına qosımsha etiledi.

SM-18-san forma. Tayın ónimlerdi saqlaw jayına tapsırıw jukxatı - tayın ónimlerdi óndiris shıǵarıwdan saqlaw jayına tapsırıwdı esapqa alıw ushın

qollanıladi. Strukturalıq bólimnin' tayın ónimlerdi tapsırıwshı materiallıq juwapker shaxsı tárepinen eki nusqada dúziledi. Bir nusqası tapsırıwshı strukturalıq bólim (tsex, uchastka, brigada) den ónimler (qımbatlıqlar) di esaptan shıǵarıw ushın, ekinshisi bolsa qabıl etiwshi baza (tsex, uchastka, brigada) de ónimler (qımbatlıqlar) di kiris qılıw ushın tiykar bolıp xızmet etedi.

Jukxat tapsırıwshı hám qabıl etiwshiniń materiallıq juwapker shaxsları tárepinen imzalanadı hám ónimler (qımbatlıqlar) háreketin esapqa alıw ushın buxgalteriyaǵa usınıs etiledi.

SM-20 -san forma. Tovar -materiallıq baylıqlardıń saqlaw jaylarındaǵı háreketi tuwrısında esabat - esabat dáwirindegi tovar -materiallıq baylıqlardıń háreketi tuwrısındaǵı esabat (tovar esabatı) ni materiallıq juwapker shaxs tárepinen buxgalteriyaǵa usınıw ushın qollanıladi.

Jazıwlar hár bir kiris hám shıǵıs hújjetleri hám tovarlardıń assortimentleri boyınsha qaldıqları boyınsha belgilenedi. Dúzilgen hújjetlerdiń nusqalar sanı hám hár biri anıq jaǵdayda belgilenedi.

SM-21-san forma. Ekspeditor esabatı - júk alıwshı tárepinen o'ndiriwshı (jetkizip beriwshi) kárxananiń jiberiw xızmeti arqalı keltirilgen tovar -materiallıq qımbatlıqlardı esapqa alıw ushın qollanıladi.

Ekspeditor (aydawshı - ekspeditor) avtotransporttıń hár bir reysi boyınsha júk alıwshı tárepinen jetkizilgen tovar -materiallıq qımbatlıqlar ushın óz kárxanası buxgalteriyası aldında esap beredi.

Júk alıwshı tárepinen tovar -materiallıq qımbatlıqlardı jetkizip beriw nátiyjeleri tiykarında ekspeditor (aydawshı - ekspeditor) tárepinen dúziledi.

Dúzilgen hújjetlerdiń nusqalar sanı hám hár biri anıq jaǵdayda belgilenedi.

Tovar -materiallıq zapaslardıń sarıplanıwı (shıǵıp ketiwi) ni buxgalteriya esabında esapqa alıwdıń zárúrli qásiyetleri bar. Shıǵıp ketip atırǵan tovar -materiallıq zapaslardıń mÁnisi shıǵıp ketiw dálilin anıqlaw waqtında balanstan esaptan shıǵarılıwı kerek. Tovar -materiallıq zapaslar sho'lkemdiń balansınan :

satıw ;

basqa sho'lkemniń ustav kapitalına sho'lkemlestiriw úlesi ko'rinisinde beriw;

sho'lkemlestiriwshı sho'lkemlestiriwshiler quramınan shıqqanında yamasa tamamlanıw atırǵan xojalıq jurgiziwshı subyektin' buyım-múlkin onıń qatnasıwshıları ortasında bolıp atırǵanda ilgeri sho'lkemniń ustav kapitalına kiritilgen úlesti sho'lkemlestiriwshige qaytarıw ;

mutqa beriw;

ayırbaslaw ;

saqlaw múddeti tawsılǵannan keyin jaramsızlıǵı sebepli, fizikalıq mánisi boyınsha go'nergenligi nátiyjesinde tamamlaw (joq etiw);

kemislik yamasa zaqım aliw (sınıw, boliniw) anıqlanıwı ;

tavar qarızı ko'rinisinde usınıw yamasa ilgeri alınǵan tavar qarızın qaytarıw;

basqa operatsiyalar hám hádiyseler nátiyjesinde esaptan shıǵarıladi.

Tovar -materiallıq zapaslardıń shıǵıp ketiwinen finanslıq nátiyje (payda yamasa ziyan) tovar -materiallıq zapaslardıń shıǵıp ketiwinen alınǵan dáramattan olardıń balans mÁnisi hám tavar -materiallıq zapaslardıń shıǵıp ketiwi menen baylanıslı tikkeley bolmaǵan salıqlardı shegiriw arqalı anıqlanadı.

Shıǵıp ketip atırǵan tovar -materiallıq zapaslardıń ózine túser bahası menen baylanıslı dáramat tın alınatuǵın esabat dáwirinde ǵárezet retinde tın alınadı. Shıǵıp ketiw munasábeti menen tovar -materiallıq zapaslardı qálegen esaptan shıǵarıw summası hám olarǵa tiyisli barlıq ziyanlar esaptan shıǵarıw júz bergen yamasa ziyan jetkizilgen esabat dáwiri dawamında ǵárezet retinde esapqa alınıwı kerek. Satıwdıń sap mÁnisi asırıw nátiyjesinde júzege keletuǵın, ilgeri esaptan shıǵarılǵan tovar -materiallıq zapaslardıń mÁnisi qayta tiklew summası asiw júz bergen esabat dáwirinde ǵárezet retinde tın alınǵan, shıǵıp ketken (sonday-aq satılǵan) tovar -materiallıq zapaslar ózine túser bahasınıń to'menlewi retinde tın alınadı.

Ónimler islep shıǵarıw, jumıslar orınlaw, xızmetler ko'rsetiw menen tikkeley baylanıslı bolǵan tikkeley (tuwrı) ǵárezetler materiallar, xızmetkerler menen mıynet haqı boyınsha esaplawlar hám basqa schyotlar kreditinen 2010 - "Tiykargı islep shıǵarıw" schyotiga esaptan shıǵarıladi.

Járdemshi islep shıǵarıw ǵárezetleri 2310 -"Járdemshi islep shıǵarıw"

schyoti kreditinan 2010 -“Tiykargı islep shıgarıw” schyotiga esaptan shıgarıladı.

Tiykargı islep shıgarıwdı basqarıw hám oǵan xızmet ko'rsetiw menen baylanıslı bolǵan tikkeley bolmaǵan (qıysıq) ǵárezetler 2510 -“Uliwma islep shıgarıw ǵárezetleri» schyotinan 2010 -“Tiykargı islep shıgarıw” schyotına esaptan shıgarıladı. 2010 -“Tiykargı islep shıgarıw” schyotına sonın menen birge jaramsız o'nimlerden joytıwlar 2610 -“Óndiristegi jaramsız o'nimler” schyoti kreditinen esaptan shıgarıladı.

2010 -“Tiykargı islep shıgarıw” schyotınin' krediti boyınsha o'ndirisi pıtken o'nimler, orınlangan jumıslar hám ko'rsetilgen xızmetlerdiń haqıyqıy ózine túser bahası summaları sáwlelendiriledi. Usı summalar 2010 -“Tiykargı islep shıgarıw” schyotinan 2810 -“Baza daǵı tayın o'nimler”, 9130 -“Orınlangan jumıs hám ko'rsetilgen xızmetlerdiń ózine túser bahası” schyotları debetına esaptan shıgarılıwı múmkin.

2010 -“Tiykargı islep shıgarıw” schyoti boyınsha ay aqırındaǵı qaldıq tamamlanbagan islep shıgarıw ózine túser bahasın ko'rsetedi.

Másele. Kárxanada haqıyqıy mÁnisi 200000 sumlıq artıqsha material bar ekenligi anıqlandı hám kárxana onı 250000 swmga basqa kárxanaǵa satdı. Bul mámilelerge esapta to'mendegishe provodka beriledi:

materialdıń haqıyqıy mÁnisi esaptan shıgarıldı.

Debet 9220 - 200000 swm

Kredit 1010 - 200000 swm.

materialdıń satıw mÁnisi sáwlelendirildi:

Debet 4890 - 250000 swm

Kredit 9220 - 250000 swm.

QQS esaplandı 50000 swm;

Debet 9220 - 50000 swm

Kredit 6410 - 50000 swm.

artıqsha materillardi satıwdan payda alındı $(300000 - 200000 - 50000) = 50000$ swm;

Debet 9220 - 50000 swm

Kredit 9320 - 50000 swm.

Materiallardı satıwdan alınǵan finanslıq nátiyje satıw ǵárezetleri esapqa alınǵan halda anıqlanadı hám de 9320 -“Basqa aktivlerdiń shıǵıp ketiwinen payda” schyoti kreditına yamasa 9430 -“Basqa operatsion ǵárezetler” schyoti debetına kiritiledi.

Inventar hám xojalıq úskeneleri esabınıń qásiyetleri

Materiyallar ishinde ayırıqsha qásiyetlerge iye bolǵan inventar hám xojalıq inventarlardı haqqında qısqasha toqtalıp ótemiz. Mal-múlk inventar hám xojalıq inventarlardı quramına kiritiliwi ushın tómendegi kriteriyalarǵa juwap beriwı kerek:

- xızmet múddeti bir jıldan aspaǵan ;
- xızmet múddetine qaramastan bir birlik (komplekt) ushın Ózbekstan

Respublikasında belgilengen (satıp alıw waqtında) eń kem is haqısınıń eliw esesine shekem muǵdarda bahaǵa iye bolǵan buyımlar. Baslıq esap beriw jılında olardı inventar hám xojalıq inventarlardı quramında esapqa alıw ushın buyımlar qunınıń kemrek shegarasın belgilewge haqlı.

Inventar hám xojalıq inventarlardıń paydalanıwǵa tapsırıwda olardıń qunı wazıypasına qaray islep shıgarıw qárezetlerine yamasa dáwir qárezetlerine tolıq esaptan shıgarılıp, keyin shólkem tárepinen ápiwayı forma boyınsha (bir tárepleme tártipte), ózine túser bahası boyınsha atlar (nomenklatura nomerleri) yamasa gruppalar (irilestirilgen komplektler) kesiminde operativ muǵdarlıq esap júritiledi. Bunda paydalanıwǵa kelip túsiw sánesi (ay, jıl), paydalanıw ornı (bólimler boyınsha) hám olardan paydalanıw múddeti dawamında materiallıq juwapker shaxslar kórsetiledi.

Eger inventar hám xojalıq inventarlardıń qunı bir birlik (komplekt) ushın satıp alıw waqtında Ózbekstan Respublikasında belgilengen eń kem is haqısınıń on esesinen artıq bolsa, ol jaǵdayda shólkem olardı paydalanıwǵa beriwde bul inventar hám xojalıq inventarlardıń qunın múddeti keshiktirilgen qárezetlerge kirgiziwi múmkin. Bunda keshiktirilgen qárezetlerdi kemeytiw, yaǵnıy olardı qárezetlerdi esaptan shıgarıw tómendegi usıllardan birin qollaw arqalı ámelge asırıladı :

a) bahanı islep shıǵarılǵan ónim (jumıslar, xızmetler) kólemine proporcional túrde esaptan shıǵarıw ;

b) teń normalı tárizde.

Bahanı islep shıǵarılǵan ónim (jumıslar, xızmetler) kólemine proporcional túrde esaptan shıǵarıw usılında keshiktirilgen qárejetler swmmasın esaptan shıǵarıw, esabat dáwirinde islep shıǵarılǵan ónim (jumıslar, xızmetler) kóleminiń natural kórsetkishinen hám inventar hám de xojalıq inventarlardı ózine túser bahası kórsetilgen inventar hám xojalıq inventarlardıń paydalı jumısawdıń pútkil kútilip atırǵan múddetinde ónim (jumıslar, xızmetler) óndiristiń shama qılınıp atırǵan kólemine qatnasınan kelip shıqqan halda ámelge asırıladı.

Bahanı teń normativ usılda esaptan shıǵarıw inventar hám xojalıq inventarlardıń ózine túser bahasınan hám de bul inventar hám xojalıq inventarlardıń paydalı isletiw múddetin esapqa alǵan halda esaplap shıǵarılǵan normalardan kelip shıqqan halda ámelge asırıladı.

Inventar hám xojalıq inventarlardı qunı olardı paydalanıwǵa beriwde esaptan shıǵarıw tártibi, sonıń menen birge olardıń qunın qárejetlerge kirgiziw, paydalanılıp atırǵan usılı shólkemniń esap siyasatında sáwlelendiriliwi kerek.

Xızmet múddeti hám qunına qaramastan inventar hám xojalıq inventarlardı quramına tómendegiler kiritiledi:

- arnawlı ásbap -úskeler hám úskeler (arnawlı bir buyımlardı gruppalı hám ǵalabalıq islep shıǵarıw yamasa jalǵız tártiptegi buyırtpanı tayarlaw ushın mólsherlengen, maqsetli ásbap hám úskeler);

- arnawlı hám sanitariya kiyimi, arnawlı ayaq kiyim;
- kórpe-tósekler;
- jazıw-sızıw inventarlardı (kalkulyatorlar, stol ústine qoyılatuǵın ásbaplar hám taǵı basqalar);

- asxana inventarı, sonıń menen birge dasturxan hám súlgiler;
- qurılıs qárejetleri, qurılıs -montaj jumıslarınıń ózine túser bahasına kirgizetuǵın waqtınshalıq (titulsız) imaratlar, úskeler hám apparatlar ;

- paydalanıw múddeti bir jıldan aspaytuǵın, almasıratılauǵın úskeler;

- awlaw quralları (torlar, matraplar, trallar hám taǵı basqa).

Kárxana olardıń wazıypası hám qarjı-xojalıq iskerligindegi ornına baylanıslı halda inventar, ásbaplar hám xojalıq inventarlardıń esapqa alıw ushın esapbetlerdi ǵárezsiz ashıw huqıqına iye. Tapsırıw waqtında inventar hám xojalıq inventarlardıń qunın tolıqlıǵınsha islep shıǵarıw yamasa dáwir qárejetlerine kiritiledi.

Inventar hám xojalıq úskelerin paydalanıwǵa beriw buxgalteriya esabında inventar hám xojalıq úskelerin satıp alıw hám islep shıǵarıw menen baylanıslı haqıyqiy qárejetler swmması (haqıyqiy ózine túser bahası boyınsha) qárejetlerdi esapqa alıwshı schyotlarda sáwlelendiriledi hám tómendegi jazıwlar ámelge asırıladı :

Devit 2000, 2300, 2500, 2700, 9400, 3290

Kredit 1080

Bir waqtıń ózinde, paydalanıwda bolǵan inventar hám xojalıq úskelerin saqlanıwın baqlaw maqsetinde balanstan tısqarı schyotda tómendegi jazıw ámelge asırıladı :

Devit 014 “Paydalanıwdaǵı inventar hám xojalıq úskeleri” esapqa alıwǵa ótkerilgen inventar hám xojalıq úskeleri swmmasına.

Inventar hám xojalıq úskelerin balanstan tısqarı 014 “Paydalanıwdaǵı inventar hám xojalıq úskeleri” schyotında esapqa alıw ápiwayı forma (bir tárepleme tártipte) inventar hám xojalıq úskeleriniń atı yamasa olardıń toparı (irilestirilgen komplektler kesiminde, paydalanıwǵa kelip túsken sánesin kórsetiw menen satıp alıw (islep shıǵarıw) dıń haqıyqiy ózine túser bahası boyınsha, paydalanıw ornı hám materiallıq juwapker shaxslar boyınsha júritiledi.

Kárxana basshısı tárepinen tastıyıqlanǵan dizimge muwapıq siyrek ushırasatuǵın yamasa quramında qımbatlı metallar yamasa qımbatlı taslar bolǵan inventar hám xojalıq úskeleri qatarına kiritilgen, inventar hám xojalıq úskelerin paydalanıwǵa alıw ushın da strukturalıq bólim bazasına kepillikli shaxs tárepinen imzalanǵan talapnama usınıs etiledi. Talapnamada inventar hám xojalıq úskelerin alatuǵın jumısshınıń qolı bolıwı kerek.

Jumishshılardıǵa arnawlı kiyimler, ornatılǵan tártipte tastıyıqlanǵan arnawlı kiyim, arnawlı ayaq kiyim hám basqa jeke tártipte qorǵanıw quralların biypul beriwdiń tarmaq boyınsha úlgili normaları, sonıń menen birge jumishshılardı arnawlı kiyim, arnawlı ayaq kiyim hám basqa jeke tártipte qorǵanıw quralları menen támiyinlewdiń qaǵıydaları tiykarındaǵı kollektiv shártnamada belgilengen tártipte beriledi.

Arnawlı kiyimlerdi jumishshılardıǵa beriliwi rásmiylestiriliwshi hújjetler (talapnama hám taǵı basqalar) da, basqa rekvizitler menen bir qatarda beriwdiń tiykarı, jeke kartoshkada bolsa kiyiw múmkin bolǵan múddetti, qaytarılǵanda paydalanıwǵa jaramlılıǵı dárejesi sáwlelendiriliwi kerek.

Qayta islewge berilgen sheyki ónim menen baylanıshlı operatsiyalardı buxgalteriya esabında sáwlelendiriw tártibi

Daval sheyki ónimi - daval sheyki ónimin qayta islew haqqında dúzilgen shártnamaǵa muwapıq, buyırtpashıǵa qayta islewden alınǵan ónimdi qaytarıp beriw shártı menen sanaat tiykarında qayta islew ushın basqa shaxsq - qayta isleytuǵınǵa berilgen hám buyırtpashıǵa tiyisli bolǵan sheyki ónim hám materiallar.

Buyırtpashı - daval sheyki ónimin sanaat tiykarında qayta islewge berip atırǵan shólkem;

Qayta isleytuǵın - daval sheyki ónimin sanaat tiykarında qayta islewge qabıl etiwshi hám qayta islewden alınǵan ónimdi keleside buyırtpashıǵa qaytarıp beretuǵın shólkem.

Daval sheyki ónimin qayta islewge beriw “Daval sheyki ónimin qabıllaw - tapsırıw aktı” yamasa “Daval sheyki ónimin tapsırıw nakladnoyi” menen rásmiylestiriledi.

Daval sheyki ónimi háreketiniń qadaǵalawın támiyinlew maqsetinde “Daval sheyki ónimin esapqa alıw vedomosti”da júrgiziw kerek. Daval sheyki ónimin esapqa alıw vedomosti qayta islewdiń basshısı tárepinen nızamshılıqta belgilengen tártipte kepillik berilgen shaxslar tárepinen imzalanadı.

Daval sheyki ónimin qayta islewden alınǵan ónim buyırtpashına qaytarıp berilgende, daval sheyki ónimin qayta islew boyınsha islerdiń rasında orınlanǵanlıǵın tastıyıqlaytuǵın schyot-faktura hám de “Daval sheyki ónimin qayta islewden alınǵan ónimdi qabıllaw - tapsırıw aktı” hám “Daval sheyki óniminiń isletiliwi haqqında esabat” jazıp beriledi.

“Daval sheyki óniminiń jumsalıwı haqqında esabat” eki nusqada dúziledi, qayta islewdiń kepillikli shaxsı tárepinen imzalanadı. Birinshi nusqa buyırtpashıǵa beriledi, ekinshisi bolsa qayta isleytuǵında qaladı.

Másele. “Paxta tazalaw” AJ (davalga beretuǵın) ózi qayta islewge úlgermey atırǵan paxta sheyki ónimin daval tiykarında qayta islew ushın ózine jaqın jaylasqan “Amu paxta tazalaw” AJ (qayta isleytuǵın) menen shártnama dúzdi. Daval tiykarında beriletuǵın paxta sheyki óniminiń ma`nisi 17 000 000 swm. “Amu Daval tiykarında beriletuǵın paxta sheyki óniminiń 2 000 000 swm paxta tazalaw” AJ daval tiykarında berilgen paxta sheyki óniminiń bahadaǵı shigitin qaytarıp berdi. Shamalıq smetaǵa muwapıq daval tiykarında berilgen paxta sheyki ónimin qayta islew boyınsha orınlanǵan jumıs hám xızmetler qunı 1 800 000 swmdı quraydı. Shártnama shártine kóre daval tiykarında berilgen paxta sheyki ónimin qayta islew boyınsha orınlanǵan jumıs hám xızmetler ushın aqsha tólew shamalıq smetada kórsetilgen qunniń 40 % aldın avans jol menen de ámelge asırıladı.

21-keste

Sheyki-zat ónimdi daval tiykarında qayta islew mámilelerin sáwlelendiriw

№	Mámile mazmunı	swmma	devit	kredit
1	“Paxta tazalaw” AJning paxta sheyki ónimin qayta islew ushın daval tiykarında “Amu paxta tazalaw” AJ ke beriw	17000000	1070	1010
2	Paxta sheyki ónimin daval tiykarında qayta islew shártnamasında kórsetilgen avans tólemlerin ámelge asırıw	720000	4310	5110

3	“Amu paxta tazalaw” AJ tárepinen qaytarılǵan shıǵıttı tabıs qılıw	2000000	1090	1070
4	Daval tiykarında qayta islewge berilgen paxta sheyki óniminiń qunın islep shıǵarıw qárejetlerine ótkerilgende	15000000	2010	1070
5	Daval tiykarında berilgen paxta sheyki ónimin qayta islew boyınsha orınlangan jumıs hám xızmetlerdiń qunın islep shıǵarıw qárejetlerine ótkerilgende	18000000	2010	6010
6	Daval tiykarında berilgen paxta sheyki ónimin qayta islew boyınsha orınlangan jumıs hám xızmetlerdiń qunı esaplangan hám qaplawǵa qabıl etilgen QQS swmmasına	360000	4410	6010
7	Aldın berilgen avanslardı qaplawǵa qabıllaw	720000	6010	4310
8	Daval tiykarında berilgen paxta sheyki ónimin qayta islew boyınsha orınlangan jumıs hám xızmetlerin hám QQS swmması ushın “Amu paxta tazalaw” AJ ke pul qarjları ótkerilip berilgende	1440000	6010	5110
9	Aldınnan tólungen QQS nı qaplawǵa qabıl qılıw	360000	6410	4410

Qayta isleytuǵın kárxana qayta islewge qabıl etilgen daval sheyki ónim hám materiallardı balanstan tısqarı 003 “Qayta islewge qabıl etilgen materiallar” schyotında shártnamealarda kórsetilgen bahalar boyınsha esapta júrgizedi.

Balanstan tısqarı 003 “Qayta islewge qabıl etilgen materiallar” schyotı qayta islew tárepinen tólenbeytuǵın hám qayta islewge qabıl etilgen buyırtıpashınıń

sheyki ónim hám materiallarınıń bar ekenligi hám háreketi haqqındaǵı informaciyalardı ulıwmalastırıw ushın mólsherlengen. Bunda balanstan tısqarı 003 “Qayta islewge qabıl etilgen materiallar” schyotında analitik esabı daval beretuǵınlar, sheyki ónim hám materillardıń túrleri, sanı hám olardı saqlaw orınları boyınsha júrgizedi.

Tovar -materiallıq zapaslar inventarizatsiyası

Tovar -materiallıq zapaslardıń rasında bar ekenligin anıqlaw, olardıń satıw sap qunın tastıyıqlaw hám olardıń pútin saqlanıwın baqlaw maqsetinde shólkemler tárepinen waqıtı -waqıtı menen, lekin bir jıldı keminde bir márte tovar -materiallıq zapaslardı inventarizatsiyadan ótkeriledi.

Tovar -materiallıq zapaslardı inventarlash 19 -san buxgalteriya esabı milliy standartı “Inventarlashni shólkemlestiriw hám ótkeriw” menen belgilengen tártipte ótkeriledi.

Inventarizatsiya ótkeriliwi rejesine kóre, rejeli hám rejesiz bolıwı múmkin.

Qadaǵalaw organınıń qadaǵalaw -baqlaw jumısları rejesi tiykarınan ótkeriletuǵın inventarizatsiya rejeli inventarizatsiya dep ataladı. Inventarizatsiyanıń bul túri kárxanalar hám xojalıqlar ara shólkemler baqlaw komisiyaları jumıs iskerliginde keń tarqalǵan bolıp, kóbinese arnawlı (shtatdaǵı) qadaǵalawshılardıń tekseriw ótkeriw jobalarına da kiritiledi. Rejeli inventarizatsiya buxgalteriya esap sistemasında zárúrli orın tutadı. Arnawlı sheshimge kóre, hár bir xojalıq qarjları hám materiallıq baylıqları túri boyınsha málim bir waqıt ishinde inventarizatsiya ótkerip turılıwı kerek.

Tómendegi jaǵdaylarda inventarizatsiya múddetinen aldın ótkeriliwi shárt:

- kárxana mal-múlkin gireyge beriw, satıp alıw, sonıń menen birge mámleket kárxanasın aksiyanerlik jámiyetke aylandıırıw sıyaqlı jaǵdaylarda ;
- tovar-materiallıq baylıqlar qayta bahalanganda;
- materiallıq juwapker shaxs ózgergende;
- talan-taraj qılıw yamasa keri maqsette paydalanıw, sonıń menen birge baylıqlardıń buzılıwı menen baylanıslı faktlar anıqlanganda ;
- órt yamasa tábiyǵıy apatlar júz bergende;

□ kárxana jabılıp atırǵanda tamamlaw balansın dúziw aldınnan hám basqa jaǵdaylarda.

Tekseriw kólemine kóre inventarizatsiya barlıq yamasa tańlap ótkeriletuǵın, ótkeriw waqıtı boyınsha jobalastırılǵan yamasa kútpegende ótkeriletuǵın inventarizasiyalardıǵa bóliniwi múmkin.

Inventarlaw nátiyjesinde anıqlanǵan tovar -materiallıq zapaslar kemisligi swmması nızam hújjetlerinde belgilengen jaǵdaylarda tábiyiy joǵalıp ketiw normaları shegarasında, sonıń menen birge kemisliktiń anıq ayıpkerleri anıqlanbaǵan yamasa materiallıq juwapker shaxslardan óndiriw múmkinshiligi bolmaǵan jaǵdaylarda, onı qarǵı-xojalıq iskerligi nátiyjelerine esaptan shıǵarıw haqqındaǵı qarar qabıl etilgen esabat dáwirindegi qarǵı-xojalıq iskerligi nátiyjelerine kiritiledi.

Inventarizasiya – TMZ dıń rasında bar ekenligin anıqlaw, olardıń satıw sap qunın tastıyıqlaw hám olardıń pútin saqlanıwın qadaǵalawın támiyinlep beretuǵın process bolıp tabıladı.

Islep shıǵarıw zapasların inventarizatsiya qılıw bir jılǵa keminde bir ret finanslıq esabattı dúziwden aldın, biraq esap beriw jılınıń 1 oktyabrinen keyin ámelge asırıladı.

Inventarizasiya processinde anıqlanǵan tovar -materiallıq zapaslarınıń kemisligi haqıyqıy (balans) ma`nisi boyınsha esaptan shıǵarıladı hám buxgalteriya esabında tómendegishe sáwlelendiriledi:

Devit 5910 “Kemislikler hám bahalıqlardıń buzılıwınan joǵaltıwlar” schyoti;

Kredit “Tovar -materiallıq zapasların esapqa alıwshı schyotlar” (1000 - 2900).

Materiallıq juwapker shaxs (yamasa basqa xızmetker) ayıplı dep tán alınǵan jaǵdaylarda hám eger bahalaw nátiyjesinde kem shıqqan tovar -materiallıq zapaslarınıń bazar ma`nisi (óndirilgen swmma) kem shıqqan tovar -materiallıq zapaslarınıń haqıyqıy (balans) qunınan joqarı bolsa, dáramat swmması buxgalteriya esabında tómendegishe sáwlelendiriledi:

Devit 4730 “Materiallıq ziyandı qaplaw boyınsha xızmetkerlerdiń qarızı” schyoti - ayıplı shaxs yamasa materiallıq juwapker shaxstan óndiriliwi kerek bolǵan kem shıqqan tovar -materiallıq zapaslarınıń bazar qunında;

Kredit 5910 “Kemislikler hám bahalıqlardıń buzılıwınan joǵaltıwlar” schyoti- kem shıqqan tovar -materiallıq zapaslarınıń haqıyqıy (balans) qunında;

Kredit 9320 “Basqa aktivlerdiń shıǵıp ketiwinen payda” schyoti - ayıplı shaxs yamasa materiallıq juwapker shaxstan óndiriliwi kerek bolǵan kem shıqqan tovar -materiallıq zapaslarınıń bazar qunın hám kem shıqqan tovar -materiallıq zapaslarınıń haqıyqıy balans qunı ortasındaǵı ayırmashılıǵına.

Materiallıq juwapker shaxs (yamasa basqa xızmetker) ayıplı dep tán alınǵan jaǵdaylarda hám eger bahalaw nátiyjesinde kem shıqqan tovar -materiallıq zapaslarınıń bazar qunı (óndirilgen swmma) kem shıqqan tovar -materiallıq zapaslarınıń haqıyqıy (balans) qunınan tómén bolsa, kórilgen ziyan swmması buxgalteriya esabında tómendegishe sáwlelendiriledi:

Devit 4730 “Materiallıq ziyandı qaplaw boyınsha xızmetkerlerdiń qarızı” schyoti - ayıplı shaxs yamasa materiallıq juwapker shaxstan óndiriliwi kerek bolǵan kem shıqqan tovar -materiallıq zapaslarınıń bazar qunına;

Devit 9430 “Basqa operatsion qárejetler” schyoti - ayıplı shaxs yamasa materiallıq juwapker shaxstan óndiriliwi kerek bolǵan kem shıqqan tovar -materiallıq zapaslarınıń bazar qunı hám kem shıqqan tovar -materiallıq zapaslarınıń haqıyqıy (balans) ma`nisi ortasındaǵı ayırmashılıǵına ;

Kredit 5910 “Kemislikler hám bahalıqlardıń buzılıwınan joǵaltıwlar” schyoti - kem shıqqan tovar -materiallıq zapaslarınıń haqıyqıy (balans) qunına.

Kemisliktiń anıq ayıplı, tabılǵan zatǵa yamasa materiallıq juwapker shaxslardan óndirip alıw múmkinshiligi bolmaǵan jaǵdaylarda, kem shıqqan tovar -materiallıq zapaslarınıń kemislikinen kórilgen ziyan finanslıq nátiyjelerge alıp barıladı hám buxgalteriya esabında tómendegishe sáwlelendiriledi:

Devit 9430 “Basqa operatsion qárejetler” schyoti;

Kredit 5910 “Kemislikler hám bahalıqlardıń buzılıwınan joǵaltıwlar” schyoti.

Inventarizasiya processinde anıqlanǵan esapqa alınbaǵan (artıqsha) tovar -materiallıq zapasları anıqlanǵan sánedegi naǵız ózine uqsas tovar -materiallıq

zapaslariniń bazar qunı boyınsha bahalanadı (artıqsha shıǵıw sebepleri hám ayıplı shaxslar keyinirek anıqlanadı) hám buxgalteriya esabında tómendegishe sáwlelendiriledi:

Devit "Tovar -materiallıq zapaslarin esapqa alıwshı schyotlar":

Kredit 9390 "Basqa operatsion dáramatlar" schyoti.

Ayıplı shaxslar yamasa materiallıq juwapker shaxslardan kemislik swmmanıń óndirip alınıwı buxgalteriya esabında tómendegishe sáwlelendiriledi:

Devit "Pul qarjıların esapqa alıwshı schyotlar" (5000, 5200, 5600, 5700) yamasa "Miynet haqı boyınsha xızmetker esaplawishların esapqa alıwshı schyotlar" (6700), yamasa basqa aktivlerdi esapqa alıwshı schyotlar:

Kredit 4730 "Materiallıq ziyandı qaplaw boyınsha xızmetkerlerdiń qarızı"

24-Másele. Materiallardı esapqa alıw.

Toqımashılıq kárxanası iyun ayı dawamında boyawdı satıp alıw hám sarıplaw boyınsha tómendegi operaciylardı ámelge asırǵan.

2-iyunda 1 kg ushın 800 som bahada 200 kg boyaw alındı;

9-iyunda 1 kg ushın 816 som bahada 600 kg boyaw alındı;

12-iyunda óndiriske 360 kg boyaw berildi;

20-iyunda 200 kg boyaw berildi;

25-iyunda 1 kg ushın 845 som bahada 500 kg boyaw alındı;

Kárxanada 1-iyun halatına boyaw zapasları bolmaǵan.

Úzliksiz esap AVECO usılı

№	Sáne	Alındı	Berildi	Qaldıq
1	01.06			
2	02.06			Joq
3	09.06			
4	12.06			
5	20.06			
6	25.06			
Jámi:				

Úzliksiz esap FIFO usılı

№	Sáne	Alındı	Berildi	Qaldıq
1	01.06			
2	02.06			Joq
3	09.06			
4	12.06			
5	20.06			

6	25.06		
Jámi:			

25-Másele. Materiallar úzliksiz esap

Periodlıq esap. Ay dawamında «Юлдуз» kárxanasında tómendegi TMZ satıp alındı:

Sáne	Muǵdarı, dana	Bahası, som	Qunı, som
05.01	5000	1400	7000000
18.01	3000	1550	4650000
22.01	1500	1800	2700000
Jámi:			14350000

Ay sońında kárxana skladında 800 dana TMZ qaldı

Talap etiledi: Ay dawamında óndiriske berilgen TMZnıń ózine túser bahasın FIFO hám AVECO usıllarında anıqlań.

Úzliksiz esap.

May ayınıń basına «Кичкинтой» kárxanasında materiallar qaldıǵı 900 dana 100 somnan.

May ayı dawamında kárxanada materiallar boyınsha tómendegi operaciylar bolıp ótti:

01.05 satıp alındı - 2000 dana 105 somnan

07.05 óndiriske berildi - 1400 somnan

10.05 satıp alındı - 800 dana 115 somnan

18.05 óndiriske berildi - 1800 somnan

22.05 óndiriske berildi - 480 dana

25.05 satıp alındı - 1000 dana 120 somnan

30.05 hákimshilikke berildi - 760 dana.

Talap etiledi: Ay dawamında satıp alınǵan hám isletiwge berip jiberilgen materiallardıń ózine túser bahasın úzliksiz esap boyınsha anıqlań. Materiallardıń ózine túser bahasın esaplawda FIFO hám AVECO usıllarınan paydalanıń.

26-Másele. Materiallardı hújjetlestiriw

МЧЖ «Цезар» kárxanası 10.01.2014 sánesinde МЧЖ «Офисстар» tovar jetkerip МЧЖ «Цезар» kárxanası menen ofis tovarların satıp alıw ushın № 10-08 shártname dúzdi. Ofis tovarları: «Aq qaǵaz» -40 pachka, bahası – 120000 som, «Kalkulyator - CASIO» -10 dana, bahası 15000 som. МЧЖ «Цезар» kárxanası 12.01.2014 sánede menejer Ibragimov Asrorga ofis mebellerin alıp keliw ushın №1 sanlı isenim xatın jazıp tapsırdı. Isenim xatı 10 kún múddetke berildi. Menejer Ibragimov Asrordıń pasport seriyası CA №1234567, Xamza elatı IIB tárepinen 15.04.1996 sánede berilgen.

МЧЖ «Офисстар» kárxanası 12.01.2014 sánede №-3 sanlı schyot-faktura boyınsha tovarlardı qarıydarǵa jiberdi. МЧЖ «Цезар» kárxanası 12.01.2014 sánede skladqa tovarlardı №-1 sanlı kirim orderi boyınsha kirim qıldı. 13.01.2014

sánede МЧЖ «Цезар» kárxanası skladtan №-2 júklew xatı boyınsha 10 pachka aq qağaz hám 4 dana kalkulyator hákimshilikke paydalanıwǵa tapsırıldı. МЧЖ «Цезар» kárxanasınıń direktorı Raxmanov Sh., bas buxgalter Nuralieva S.
Talap etiledi: Másele shártleri boyınsha isenim xatın, schyot-fakturanı, kirim orderin hám júklew xatın toltırın.

Isenim xat № _____

Berilgen sáne «__» _____ 20__ j.
Ámel etiw múddeti «__» _____ 20__ j.

_____ (Kárxana atı hám mánzili)

Isenim xat berilgen shaxs _____
_____ (Lawazımı hám FIO)

Pasprort seriyası: _____
№ _____

Pasport kim tárepinen berilgen: _____

Pasport berilgen sáne: _____ nan

_____ (Tovar jetkizip beriwshiniń atı)

Shártnama № _____ boyınsha materiallıq baylıqlardı alıw ushın
Hújjet atı, sanı hám sánesi

Arqa tárepi

Ahnatúǵm materiallıq baylıqlar dizimi

№	Materiallıq baylıqlar atı	Ólshew birligi	Sanı (jazba túrde)
1			
2			

Isenim xatı alǵan shaxstın qolı _____

M.O. _____ Tastiyoqlaymız _____ Direktor _____
_____ (imza) (FIO)

_____ Bas buxgalter _____
_____ (imza) (FIO)

Isenim xat № _____

Berilgen sáne «__» _____ 20__ j.
Ámel etiw múddeti «__» _____ 20__ j.

_____ (Kárxana atı hám mánzili)

Isenim xat berilgen shaxs _____

(Lawazımı hám FAÁ)

Pasport

seriyası: _____

№ _____

Pasport kim tárepinen berilgen: _____

Pasport _____ berilgen

sáne: _____

_____ nan

(Tovar jetkizip beriwshiniń atı)

Shártname № _____ boyınsha materiallıq

baylıqlardı alıw ushın

Hújjet atı, sanı hám sánesi

Arqa tárepi

Alınatuǵın materiallıq qimmathıklar dizimi

№	Materiallıq baylıqlar atı	Ólshew birliği	Sanı (jazba túrde)
1			
2			

Isenim xatı alǵan shaxstın qolı _____

M.O.

Tastıyıqlaymız

Direktor _____

(imza)

(FIO)

Bas buxgalter _____

(imza)

(FIO)

№ _____ SAN KIRIM ORDERI

« _____ » 20 jıl

(tovar jetkerip beriwshiniń atı, shártname № hám sánesi)

Kárxana atı _____

Sklad: _____

TMZ atı	Ólshew birliği	Muǵdarı		Baxası	Qıymatı QQS sız	QQS	Qıymatı QQS menen
		Hújjette	Qabıl etildi				
Jámi:							

Qabıl qıldı _____

Tapsırdı _____

(imza)

(FIO)

(imza)

(FIO)

№ _____ JÚKXAT (накладная)

« _____ » 20 jıl

Kárxana atı _____

Sklad: _____

TMZ atı	Ólshew birliği	Muǵdarı	Baxası	Qıymatı
Jámi:				

Tapsırdı _____

Qabıl qıldı _____

(imza)

(FIO)

(imza)

(FIO)

№ _____ SAN KIRIM ORDERI

« _____ » 20 jıl

(tovar jetkerip beriwshiniń atı, shártname № hám sánesi)

Kárxana atı _____

Sklad: _____

TMZ atı	Ólshew birliği	Muǵdarı		Baxası	Qıymatı QQS sız	QQS	Qıymatı QQS menen
		Hújjette	Qabıl etildi				
Jámi:							

Qabıl qıldı _____

Tapsırdı _____

(imza)

(FIO)

(imza)

(FIO)

№ _____ JÚKXAT (накладная)

« _____ » 20 jıl

Kárxana atı _____
Sklad: _____

TMZ atı	Ólshew birligi	Muǵdarı	Baxası	Qıymatı
Jámi:				

Tapsırdı _____ Qabıl qıldı _____

(imza) (FIO) (imza) (FIO)

SCHYOTT-FAKTURA № _____

№ _____ « _____ » _____ 20 jıl

tovar jetkerip beriwshi:	Tutınıwshı
Mánzil:	Mánzil:
Tel:	Tel:
x/r	x/r
Bank	Bank
Qala	Qala
Bank kodı	Bank kodı
STIR	STIR

Tovarlar atı	Ólshew birligi	Muğ- darı	Baxası	Qıymatı	Akciz salığı		QQS		Qıymatı QQS menen
					Stavka	Summa	Stavka	Summa	
Jámi:									
Jámi tólenetuğın summa:									

Basshı _____ Qabıl qıldı _____

Bas buxgalter _____ № _____ sanlı isenim xat boyınsha
« _____ » _____ 20 jıl

SCHYOT-FAKTURA № _____

№ _____ « _____ » _____ 20 jıl

tovar jetkerip beriwshi:	Tutınıwshı
Mánzil:	Mánzil:
Tel:	Tel:

x/r	x/r
Bank	Bank
Qala	Qala
Bank kodı	Bank kodı
STIR	STIR

Tovarlar atı	Ólshew birligi	Muǵ- darı	Baxası	Qıymatı	Akciz salıǵı		QQS		Qıymatı QQS menen
					Stavka	Summa	Stavka	Summa	
Jámi:									
Jámi tólenetuǵın summa:									

Basshı _____ Qabıl qıldı _____

Bas buxgalter _____ № _____ sanlı isenim xat boyınsha
« _____ » _____ 20 jıl

Tovardı tapsırdı _____

27-Másele. Kárxanada 200 000 somǵa materiallar satıp alındı.
QQS schyot-fakturada ajratılǵan halda bólek bet penen kórsetilgen
40 000 som.
Jámi – 240 000 som.
Satıp alınǵan materiallar óndiriske berildi – 200 000 som.
Ónim islep shıǵarıw ushın jumısshılarga miynet haqı esaplandı –
100 000 som.
Tayar ónim satıldı. Ústeme 15%.

Usı operaciyalardıń buxgalteriya provodkaların berin.		Summa	Debet	Kredit
№	Xojalıq operaciýalarınǵa mazmunı			
1	Materiallar alındı			
2	QQS esaplandı			
3	Materiallar óndiriske berildi			
4	Jumısshılarga miynet haqısı esaplandı			
5	Tayar ónim alındı			
6	Ónim satıldı			
7	QQS esaplandı			

8	Satılğan tayar ónimniń ózine túser bahası esaptan shıǵarıldı			
9	Salıq boyınsha avans esaptan shıǵarıldı			
10	Esaplasıw schyotınan salıq tólendi			

6-tema.Tiykargı qurallar esabı

28-Másele. Tiykargı quraldı satıp alıw.

Kárxana 100% aldınnan tólem shártinde óndiris úskenesin satıp aldı.

Shártname boyınsha úskenenin bahası

1 200 000 som. Usı úskeneni jetkerip beriw ushın transport kárxanasına

150 000 somlıq qárejet qılındı.

№	Xojalıq operaciýalarınıń mazmunı	Summa	Debet	Kredit
1	Úskene ushın aldınnan tólem ámelge asırıldı			
2	Jetkerip beriwshiden úskene alındı			
3	Tólegen avans esaptan shıǵarıldı			
4	Transport kárxanasına transport qárejetleri esaplandı			
5	Úskene paydalanıwǵa tapsırıldı			
6	Transport kárxanasına qárejet tólendi			

Tiykargı qurallardıń teginge kelip túsiwi

Kárxana aldın isletilgen ofis mebelin teginge aldı. Qabıllaw-tapsırıw

hújjetleri boyınsha mebelin bahası

600 000 somdı quradı. Kárxananıń mebelin kózden keshiriw hám

ornatıw qárejetleri 60 000 somdı quradı.

№	Xojalıq operaciýalarınıń mazmunı	Summa	Debet	Kredit
1	Ofis mebeli kirim qılındı			
2	Mebeldi kózden keshiriw hám ornatıw boyınsha qárejetler esaptan shıǵarıldı			
3	Mebel paydalanıwǵa tapsırıldı			

Tiykargı quraldı islep shıǵarıw

Kárxana kesip alıw usılı menen hákimshilik binasın qurdı. Jumislardıń shártnamadaǵı qunı 12000000 somdı quradı. Kesip alıp islewshi shólkemine 20% muǵdarda avans ótkerildi. Shártnamada názerde tutılğan múddet pitkennen soń, binanıń qurılısı tamamlandı hám

mámleket diziminen ótilgen halda paydalanıwǵa tapsırıldı. Dizimnen ótkeriw qárejetleri 250000 somdı quradı.

№	Xojalıq operaciýalarınıń mazmunı	Summa	Debet	Kredit
1	Kesip alıp islewshi shólkemine avans ótkerildi			
2	Kesip alıw usılı jumislari orındandı			
3	Avans esapqa alındı			
4	Kesip alıp islewshi shólkemine pul qarjıları ótkerildi			
5	Dizimnen ótkeriw qárejetleri esaplandı			
6	Bina paydalanıwǵa tapsırıldı			

Kárxana xojalıq usılı menen óndiris skladın qurdı. Qurılıs boyınsha qárejetler tómendegilerdi quradı.

Materiallar - 7500000 som

Birden-bir sociallıq tólem esapqa alınǵan halda jumısshılardıń miynet haqısı – 4000000 som

Qurılısta paydalanılǵan tiykargı qurallardıń amortizaciyası – 500000 som

№	Xojalıq operaciýalarınıń mazmunı	Summa	Debet	Kredit
1	Materiallardıń qurılısqa esaptan shıǵarıldı			
2	Miynetke haqı tólew hám birden-bir sociallıq tólem qárejetleri esaplandı			
3	Qurılısta paydalanılǵan tiykargı qurallardıń amortizaciyası esaptan shıǵarıldı			
4	Sklad paydalanıwǵa tapsırıldı			

Ornatılatuǵın ásbap-úskenelerdiń kelip túsiwi

Kárxana jetkerip beriwshiden alınǵan, montaj talap qılatuǵın óndiris úskenesin skladqa kirim qılındı. Úskenenin bahası 5400000 som.

Úskeneni jetkerip beriw ushın transport kárxanasına 150000 som qárejet qılındı. Úskene jetkerip beriwshisi tárepinen orınlangan montaj qárejetleri 560000 somdı quradı. Montaj ushın óz aldına (алохида) haqı tólendi.

№	Xojalıq operacijalarının mazmunı	Summa	Debet	Kredit
1	Üskene ushın aldınnan tölemler esaplandı			
2	Üskenenı jetkerip beriw ushın transport kárxanasına qárejetler esaplandı			
3	Üskenenin skladqa kelip túsiwi kórsetip berildi			
4	Üskenenı montajğa tapsırıw kórsetip berildi			
5	Üskene ushın aldınnan tölem summası esapqa alındı			
6	Üskenenı montaj qılıw qárejetleri esaplandı			
7	Üskene paydalanıwğa tapsırıldı			

30-másele. Paydalanıwğa jaramsız bolğan tiykarǵı qurallardı esaptan shıǵarıw

Jaramsız bolıp qalğan üskene esaptan shıǵarıлмақта. Onın baslanǵısh qunı - 1200000 somdı, amortizaciya summası - 1000000 somdı quradı. Üskenenı bóleklerge ajratqanı ushın 6000 som tólendi. 10000 somlıq jaramlı materiallar skladqa qabıllandı. Berilgen obyekt boyınsha 8510 “Mülkti qayta bahalaw boyınsha dúzetiwler” schyotı kreditinde 5000 somlıq qayta bahalaw summası esaplandı. Zıyan 191000 somdı quradı.

Buxgalteriya provodkaların berin.

Tiykarǵı qurallardı satıw.

Stanok satıǵan. Baslanǵısh bahası 1200000 som, toziw summası 300000 som, qaldıq qunı 900000 som, shártname bahası 2000000 som, QQS salıw summası tiykarǵı qurallardıń shártname bahası menen qaldıq qunı ortasındaǵı pariǵ sıpatında anıqlanadı. QQS summası $(2000000 - 900000) \times 20\% : 120 = 183333$ somdı quraydı. Usı obyekt boyınsha 8510 “Mülkti qayta bahalaw boyınsha dúzetiwler” schyotınıń kreditinde 200000 som qayta bahalaw summası kórsetiledi.

Buxgalteriya provodkasın berin.

Tiykarǵı qurallardı biypul beriw.

Kárxana basqa bir kárxanaǵa stanoktı biypul berdi. Onın baslanǵısh qunı 700000 som, esaplangan amortizaciya summası 300000 som, bahalangán qun 500000 som.

Tiykarǵı qurallardı biypul beriwde QQS tólenedi. Bunda tiykarǵı qurallardıń beriliw waqıtında baha menen qaldıq qunı arasındaǵı pariǵ QQS salıw obyektı esaplanadı.

$(500000 - 400000) \times 20 : 120 = 16667$ som.

Buxgalteriya provodkasın berin.

Tiykarǵı qurallardıń kemis keliwi hám uwırlanıwı.

Tiykarǵı qurallardıń joǵalıwı anıqlandı.

Baslanǵısh qunı 800000 som, toziw summası 200000 som, qaldıq qunı 600000 som.

Buxgalteriya provodkasın berin.

31-Másele. Tiykarǵı qurallardıń amortizaciyanı esaplaw usılları.

Kompyuter bahası 500 000 som, tamamlaw qunı 30 000 som, xızmet múddeti 5 jıl. Tuwrı sıziqlı usıl menen amortizaciyanı esaplań.

	Baslanǵısh qunı	Jıllıq toziw summası	Toplangán toziw	Balans qunı
Birinshi jıldıń aqırı	500 000			
Ekinshi jıldıń aqırı	500 000			
Ushinshi jıldıń aqırı	500 000			
Törtinshi jıldıń aqırı	500 000			
Besinshi jıldıń aqırı	500 000			

Orınlangan jumıslar kólemine saykes túrde amortizaciyanı esaplaw (óndiris)

usıl.

Kompyuterdiń 5 jıl múddette islew resursı 6500 saat dep shamalaymız. Kompyuter birinshi jılǵa - 2000 saat, ekinshi jılǵa - 1500 saat, úshinshi jılǵa - 1200 saat, túrtinshi jılǵa - 1000 saat, besinshi jılǵa - 800 saat isletilgen. Amortizaciya norması tómendegishe dúziledi: $(500000 - 30000) : 6500 \times 72.307$ som/saat

	Baslanǵısh qunı	Jıllıq toziw summası	Toplangán toziw	Balans qunı
Birinshi jıldıń aqırı	500 000			
Ekinshi jıldıń aqırı	500 000			
Ushinshi jıldıń aqırı	500 000			
Törtinshi jıldıń aqırı	500 000			
Besinshi jıldıń aqırı	500 000			

Kemeyip barıwshı qaldıq usıl

	Baslanǵısh qunı	Jıllıq toziw summası	Toplangán toziw	Balans qunı
Birinshi jıldıń aqırı	500 000			
Ekinshi jıldıń aqırı	500 000			
Ushinshi jıldıń aqırı	500 000			
Törtinshi jıldıń aqırı	500 000			
Besinshi jıldıń aqırı	500 000			

Jillar qosindisi usuli

	Baslang'ish qunı	Jilliq toziw summası	Toplangan toziw	Balans qunı
Birinshi jıldıń aqırı	500 000			
Ekinshi jıldıń aqırı	500 000			
Úshinshi jıldıń aqırı	500 000			
Tórtinshi jıldıń aqırı	500 000			
Besinshi jıldıń aqırı	500 000			

32-Másele: Tiykargı qurallar esabı.

2014-jıl yanvar ayında tómendegi xojalıq operaciyları ámelge asırıladı:

№	Operaciylar mazmunı	Summa	D-t	K-t
1	Dúziwshilerden ustav kapitalına úles sıpatında tigiw mashinaları alındı	700000		
2	Jumisslılardan biyǵarez járdem sıpatında avtomobil alındı	800000		
3	Zavodtan ornátılatuǵın úskeneler alındı, kelisilgen gahada QQS siz QQS menen	1600 000		
4	Óndiris úskenesi ornatiwǵa berildi			
5	Úskeneni ornatiwshı jumisslılarǵa miynet haqı esaplandı	100000		
6	Miynet haqsınan Pensiya fondına -25 % esaplandı			
7	Ornatiwǵa qurılıs materialları isletildi	24000		
8	Dáslepki qunında úskene paydalanıwǵa berildi			
9	Úskenelerge yanvar ayı ushin kemeyip barıwshı qaldıq usılı menen toziw esaplań. Baslang'ish qunı 5500000 som, tamamlaw qunı 500000 som, toziw norması 15%, stanoklar 2009-jıl mart ayında alınǵan			
10	Kompyuter yanvar ayı ushin kumulyativ usılda amortizaciya esaplań. Baslang'ish qunı 792000 som, tamamlaw qunı 50 000 som, 2009-jıl iyun ayında alınǵan. Xızmet múddeti 5 jıl.			
11	Baslang'ish qunı 8000000 somlıq avtomobilge yanvar ayı ushin óndiris usılında toziw esaplań. Xızmet múddeti 5 jıl, ulıwma basıp ótilgen jol 500000 km, yanvar ayında 1800 km basıp ótti.			
12	Jaramsız jaǵdayǵa kelgen sklad binası esaptan shıǵarıldı A) baslang'ish qunı esaptan shıǵarıldı	650000		

	B) esaplangan amortizaciya esaptan shıǵarıldı	480000		
	V) bina buzılıwınan jaramlı materiallar kirim qılındı	40000		
	G) binanın esaptan shıǵarılıwındaǵı jumisslılarǵa miynet haqı esaplandı	25000		
	D) shıǵındılardı tazalaw kárxanasına qarız	18000		
	E) binanı qayta bahalaw nátiyjesinde 8510 schyotındaǵı qaldıq	5000		
	J) esaptan shıǵarıwındaǵı aqırǵı finanslıq nátiye kórsetildi			
13	Kompyuter satıldı	585000		
	A) dáslepki qunı esaptan shıǵarıldı	369000		
	B) esaplangan toziw summası esaptan shıǵarıldı	390000		
	V) qariydardan esaplasıw schyotına pul qarjıları tústi			
	G) QQS esaplandı	35000		
	D) kompyuterdi qayta bahalaw nátiyjesinde 8510 schyoyındaǵı qaldıq			
	E) satıwdan aqırǵı finanslıq nátiye kórsetip berildi			
14	Úskeneni ońlawǵa isletildi:	450000		
	Awısıq bólekler	145000		
	Ońlaw jumisslılarınń miynet haqı	750000		
15	Aǵımdaǵı ijaraǵa stanok berildi	33000		
16	Ijaraǵa berilgen stanok boyınsha ijara haqı esaplandı	33000		
17	Ijara haqı alındı	150000		
18	Aǵımdaǵı ijaraǵa bólme (xona) alındı	69000		
19	Bólmege (Xonara) ijara haqı boyınsha minnetleme esaplandı	69000		
20	Esaplasıw schyotınan ijara haqı tólendi			

33-Másele. Tiykargı qurallardı qayta bahalaw vedomosti.

Kárxanada yanvar ayında tiykargı qurallar boyınsha tómende keltirilgen maǵlıwmatlardan paydalanıp olardı 2017-jıldıń 1-yanvar halatı boyınsha qayta bahalań hám qayta bahalaw boyınsha buxgalteriya provodkaların dúziń. Tiykargı qurallar Tashkent qalasında jaylasqan.

Tiykargı qurallardı qayta bahalaw vedomosti.

Tiykargı qural	Paydalanıwǵa tapsırılǵan sáne	Baslang'ish qunı	Toplangan amortizaciya	Qayta bahalaw indeksi	Baslang'ish qunı (qayta bahalanǵannan soń)	Toplangan amortizaciya (qayta bahalanǵannan soń)
Bina	25.12.2001	25 000 000	13 750 000			

Öndiris úskenesi	15.05.2008	30 000 000	20 250 000			
Kompyuter	10.05.2011	2 500 000	750 000			
Mebel	20.04.2011	2 000 000	500 000			
Jeñil avtomobil	02.01.2012	36 000 000	3 300 000			

№	Operaciyalar mazmunı		Summa	Debet	Kredit
	Bina qayta bahalandı	Baslanğısh qunı			
		Toziw summası			
	Úskene qayta bahalandı	Baslanğısh qunı			
		Toziw summası			
	Kompyuter qayta bahalandı	Baslanğısh qunı			
		Toziw summası			
	Mebel qayta bahalandı	Baslanğısh qunı			
		Toziw summası			
	Jeñil avtomobil qayta bahalandı	Baslanğısh qunı			
		Toziw summası			

Мәселе № 34.

«TURAN» JShJ haqqında maǵlıwmat.

«TURAN» JShJ 25. 09. 2015.jılda shólkemlesken.

Kárxana transport quralları ushin teri ğilemsheler islep shıǵarıw menen shuǵıllanadı.

Kárxananiń shólkemlestiriwshileri bolıp - Axmadjanov A. A. hám Jeke isbilermen «NUR» esaplanadı.

Shólkemlestiriwshilerdiń ustav kapitalına úlesi boyınsha qarızı :

1) Axmadjanov A. A.- 4, 800, 000 sum (53%);

2) XF «NUR»- 4, 200, 000 sum (47%).

Esap siyasatı :

Tiykargı qurallar hám materiallıq emes aktivlerge toziw esaplawdıń tuwrı sızıqlı usılı qollanıladı.

Salıqqa salıw : Kárxana ulıwma ornatılǵan salıq sistemasında bolıp tabıladı

№	Sáne	Operatsiyalardıń mazmunı	Summa	Dt	Kt
1	20.09	Shólkemlestiriwshiler jıynalısmıń №1-sanlı sheshimine tiykarlanǵan Axmadjanov A. A. direktor lawazımına tastiyqlandı			
2	21.09	Basshı tárepinen M. Ulugbek rayonı hákimiyatına kárxanani dizimnen ótkeriw ushin naq pul tolendi	50 000		
3	25.09	JShJ «Turan» M. Ulugbek rayonı hákimiyatınan dizimnen ótkerildi hám kárxananiń ustav kapitalı tastiyqlandı: Axmadjanov A. A. JI«NUR» Jámi	4 800000 4 200000 9 000 000		
4	28.09	Shólkemlestiriwshiler tárepinen kirgizildi: 1. Axmadjanov A. A.: a) Kompyuterler - 2. 700000 sumnan ; b) Printer- 2. 200 000 sumnan ; v) nomoddiy aktiv- 10 jıllıq ofis binasınan paydalanıw huquqı 2. XF «NUR»: a) materiallar - kauchuk 500 kg ; b) esap-kitap nomerine; v) kassaǵa naq pullar.	1 400 000 400 000 3 000000 350000 3700000 150000		
5	29.09	Basshına kassadan naq pul berildi (2 operatsiyaǵa qarang)	...		
6	29.09	Kassada qalǵan naq pullar esap-kitap nomerine tapsırıldı	...		
7	30.09	Buyım jetkerip beriwshige 1 úskene ushin 100% lik avans ótkerildi	500000		
8	11.10	Buyım jetkerip beriwshide ornatılatuǵın úskene alındı	500000		
9	12.10	Úskene ornatiwǵa berildi	500000		
10	20.10	Pudratshıdanınan úskenenı ornatiw boyınsha esap alındı	84000		
11	20.10	Úskene paydalanıwǵa berildi	...		
12	25.10	Buyım jetkerip beriwshige «Texnikalıq uglerod» materialı ushin 15% aldınan tólew ótkerildi. Materiallardıń jámi baxası QQS menen 360000 sum	...		
13	28.10	Buyım jetkerip beriwshiden 3000 kg «Texnikalıq uglerod» materialları alındı QQSsız kelisim baxa QQS Jámi:			

		Avans esaptan shıǵarıldı (4310 schyotın jabılıwı)	...		
14	28.10	Transport kárxanasınan materiallardı tasıp bergeni ushın schyot -faktura alındı : QQSız kelisim baxa QQS Jámi:	45 000		
15	29.10	Transport kárxanasınan schyotı tolendi	...		
16	29.10	«Texnikalıq uglerod» materialı ushın qoldıq summa ótkerildi	...		
17	30.10	Tiykargı qurallargá hám materiallıq emes aktivlerge góneriw esaplandı : Kompyuter Printer Ofis binasınan paydalanıw huquqı			
18	05.11	Bazadan islep shıǵarıwshıǵa materiallar sarplandı : a) «Texnikalıq uglerod» - 2000 kg b) «Kauchuk»- 300 kg			
19	30.11	Noyabr ayına is haqı esaplandı: a) tiykargı islep shıǵarıw jumısshılarına : Baxramov S. A. Timoshenko A. A. Shevchenko V. I. Allaberdieva M. J. Jámi :	600000 600000 600000 600000 ...		
20	30.11	B) administraciyaǵa : Axmadjanov A. A. Karabaev M. R. Jámi :	1000000 1000000 ...		
21	30.11	Is haqıdan birden-bir social tólew esaplandı (25%) : a) tiykargı islep shıǵarıwshıǵa b) administraciyaǵa			
22	30.11	Is haqısınan uslap qalındı: a) dáramat salıǵı (shkala boyınsha) b) pensiya jamǵarmasına -8%			
23	30.11	Is haqısınan ShJBPS xisoblandı - 1%	...		
24	30.11	Tiykargı qurallargá hám materiallıq emes aktivlerge góneriw esaplandı : Kompyuter Printer Ofis binasınan paydalanıw huquqı			

		Uskene			
25	30.11	«Энерготе́минот» dan isletilingen elektroenergiya ushın esap alındı : a) islep shıǵarıwshıǵa b) administraciyaǵa Jámi	40300 24250 ...		
26	30.11.	Bazaǵa islep shıǵarıw tsexinan tayın ónim alındı 500 bet gilemsheler	...		
27	30.11	Xızmet máqsetlerinde jeke transporttan paydalanǵanlıǵı ushın direktor orınbasarına qarejet esaplandı	25000		
28	03.12	«Энерготе́минот» ǵa elektroenergiya ushın pul ótkerildi	...		
29	05.12	Kassaǵa esap-kitap schyotınan pul alındı tómendegiler ushın : - Xızmet máqsetlerinde jeke transporttan paydalanǵanlıǵı ushın direktor orınbasarına: - injener Karabaev M. R. dıń xızmet saparı ushın avans	25000 30000		
30	05.12	Dir.orınbasarına jeke transporttan paydalanǵanlıǵı ushın pul berildi	25000		
31	05.12	Karabaev M. R.ga xızmet saparı ushın buyırıq №4 ge tiykarınan avans berildi	30000		
32	08.12	Injener Karabaev M. R. dıń xızmet saparı ushın 50000 sumlıq avans esabatı alındı. Odan : 30 000 sum norma shegarasında isletilingen 20 000 sum normadan artıq isletilingen	30000 20000		
33	08.12	Esap-kitap schyotınan pul ótkerildi a) dáramat salıǵına b) birden-bir soc.tólewge - 25% v) pensiya fondına- 8% g) ShJBPS - 1%			
34	09.12	Kassaǵa esap-kitap schyotınan noyabr ayına is haqı ushın pul alındı :	...		
35	09.12	Jumısshılargá noyabr ayına is haqı tarqatıldı	...		
36	10.12	JShJ «Najot-Shıpa» kárxanasına jumısshı Baxramov S. Aning emleniwi ushın schyot-faktura alındı hám pul ótkizildi	150000		

		Avans esaptan shıǵarıldı (4310 schyotın jabılıwı)	...		
14	28.10	Transport kárxanasınan materiallardı tasıp bergeni ushın schyot -faktura alındı : QQSsız kelisim baxa QQS Jámi:	45 000		
15	29.10	Transport kárxanasınan schyotı tolendı	...		
16	29.10	«Texnikalıq uglerod» materialı ushın qoldıq summa ótkerildi	...		
17	30.10	Tiykargı qurallargá hám materiallıq emes aktivlerge góneriw esaplandı : Kompyuter Printer Ofis binasınan paydalanıw huquqı			
18	05.11	Bazadan islep shıǵarıwshıǵa materiallar sarplandı : a) «Texnikalıq uglerod» - 2000 kg b) «Kauchuk»- 300 kg			
19	30.11	Noyabr ayına is haqı esaplandı: a) tiykargı islep shıǵarıw jumısshılarına : Baxramov S. A. Timoshenko A. A. Shevchenko V. I. Allaberdieva M. J. Jámi :	600000 600000 600000 600000 ...		
20	30.11	B) administraciyaǵa : Axmadjanov A. A. Karabaev M. R. Jámi :	1000000 1000000 ...		
21	30.11	Is haqıdan birden-bir social tólew esaplandı (25%) : a) tiykargı islep shıǵarıwshıǵa b) administraciyaǵa			
22	30.11	Is haqısınan uslap qalındı: a) dáramat salıǵı (shkala boyınsha) b) pensiya jamǵarmasına -8%			
23	30.11	Is haqısınan ShJBPS xisoblandı - 1%	...		
24	30.11	Tiykargı qurallargá hám materiallıq emes aktivlerge góneriw esaplandı : Kompyuter Printer Ofis binasınan paydalanıw huquqı			

		Úskene			
25	30.11	«Энерготе́минот» dan isletilingen elektroenergiya ushın esap alındı : a) islep shıǵarıwshıǵa b) administraciyaǵa Jámi	40300 24250 ...		
26	30.11.	Bazaǵa islep shıǵarıw tsexınan tayın ónim alındı 500 bet gilemshele	...		
27	30.11	Xızmet máqsetlerinde jeke transporttan paydalanǵanlıǵı ushın direktor orınbasarına qarejet esaplandı	25000		
28	03.12	«Энерготе́минот» ǵa elektroenergiya ushın pul ótkerildi	...		
29	05.12	Kassaǵa esap-kitap schyotınan pul alındı tómendegiler ushın : - Xızmet máqsetlerinde jeke transporttan paydalanǵanlıǵı ushın direktor orınbasarına: - injener Karabaev M. R. dıń xızmet saparı ushın avans	25000 30000		
30	05.12	Dir.orınbasarına jeke transporttan paydalanǵanlıǵı ushın pul berildi	25000		
31	05.12	Karabaev M. R.ga xızmet saparı ushın buyırq №4 ge tiykarınan avans berildi	30000		
32	08.12	Injener Karabaev M. R. dıń xızmet saparı ushın 50000 sumlıq avans esabı alındı. Odan : 30 000 sum norma shegarasında isletilingen 20 000 sum normadan artıq isletilingen	30000 20000		
33	08.12	Esap-kitap schyotınan pul ótkerildi a) dáramat salıǵına b) birden-bir soc.tólewge - 25% v) pensiya fondına- 8% g) ShJBPS - 1%			
34	09.12	Kassaǵa esap-kitap schyotınan noyabr ayına is haqı ushın pul alındı :	...		
35	09.12	Jumısshılargá noyabr ayına is haqı tarqatıldı	...		
36	10.12	JShJ «Najot-Shıpa» kárxanasına jumısshı Baxramov S. Anıng emleniwi ushın schyot-faktura alındı hám pul ótkizildi	150000		

37	16.12	Bazadan islep shıǵarıwǵa materiallar sarplandı : a) «Texnikalıq uglerod» 300 kg b) Kauchuk - 100 kg	...		
38	17.12	Reklama agentliginen gilemler reklaması ushın schyot-faktura alındı hám esap-kitap schyotınan pul ótkizildi	20000		
39	18.12	Esap-kitap schyotınan salıq boyınsha járiymá ótkizildi	125000		
40	19.12	Qarıydarlardan 300 bet gilemler ushın (hár biri 30000 sumnan QQS menen) 100% lik aldınan tólew alındı	...		
41	22.12	Hámme tayın ónim qarıydar kárxanaǵa (300 bet) jiberildi QQSsız kelisim baxa QQS Jámi:			
42	22.12	Qarıydarǵa satılǵan ónimniń ózine túser bahası esaptan shıǵarıldı	...		
43	23.12	JShJ «Mersi-Densi» den 100 bet gilemler ushın (hár biri 30000 sumnan QQS menen) 100% lik aldınan tólew alındı	...		
44	25.12	Hámme tayın ónim JShJ «Mersi-Densi» ga 100 bet jiberildi: QQSsız kelisim baxa QQS Jámi:			
45	25.12	JShJ «Mersi-Densi» ǵa satılǵan ónimniń ózine túser bahası esaptan shıǵarıldı	...		
46	30.12	Dekabr ayına is haqı esaplandı: a) tiykarǵı islep shıǵarıw jumısshılarına : Baxramov S. A. Timoshenko A. A. Shevchenko V. I. Allaberdieva M. J. Jámi : B) administraciyaǵa : Axmadjanov A. A. Karabaev M. R. Jámi :	600000 600000 600000 600000 ... 1000000 1000000		
47	31.12	Is haqıdan birden-bir social tólem esaplandı (25%) : a) tiykarǵı islep shıǵarıwǵa b) administraciyaǵa			

49	31.12	Is haqısan uslap kolindi: a) dáramat soligi b) pensiya jamgarmasiga - 8%			
50	31.12	Is haqıdan ShJBPS xisoblandı - 1%	...		
51	31.12	Tiykarǵı qurallarǵa hám materiallıq emes aktivlerge toziw xisoblandı : Kompyuter Printer Ofis binasınan paydalanıw xuquqı Úskenesi			
52	31.12	«Energotámiynat» den isletilengen elektroenergiya ushın esap alındı : a) islep shıǵarıwshıǵa b) administraciyaǵa	32500 25000		
53	31.12	Payda salıǵı esaplandı	...		
54	31.12	Social infratuzılma salıǵı esaplandı	...		
55	31.12	Sherektiń jabılıwı Satıwdan túsken dáramat 9010 schyotınıń jabılıwı Satılǵan ónim ózine túser bahası schyotınıń jabılıwı 9110 Satıw qárejetleri schyotınıń jabılıwı 9410 Basqarıw qárejetleri schyotınıń jabılıwı 9420 Basqa operacion qárejetleri schyotınıń jabılıwı 9430 Salıq qárejetleri schyotınıń jabılıwı : 9810 - payda salıǵı 9820 -infratuzılma salıǵı			
56	31.12	Juwmaqlawshı finanslıq nátiyje anıqlandı	...		

BUXGALTERIYA BALANSI - 1-sanlı forma

Kórsetkishler atı	Qatar kodı	Esabat dáwiri basın a	Esabat dáwiri aqırına
Aktiv			
I. Uzaq múddetli aktivler			
Tiykarǵı qurallar :	010		
Baslanǵısh (qayta tiklew) bahası (0100, 0300)	011		
Góneriw summası (0200)			

Qaldıq (balans) bahası (qatar. 010 - 011)	012		
Materiallıq emes aktivler:			
Baslanğısh bahası (0400)	020		
Amortizaciya summası (0500)	021		
Qaldıq (balans) bahası (qatar. 020 - 021)	022		
Uzaq müddetli investitsiyalar, jámi (qatar. 040+050+060+070+080),	030		
sonday-aq :			
Qımbat bahalı qağazlar (0610)	040		
Filial xojalıq jámiyetlerine investiciyalar (0620)	050		
Sınar ha'm g'a'rezli xojalıq ja'miyetlerine investitsiyalar (0630)	060		
Sırt el kapitalı bar bolğan kárxanalargá investiciyalar (0640)	070		
Basqa uzaq müddetli investiciyalar (0690)	080		
Ornatıluğın ásbap-úskeneler (0700)	090		
Kapital qoyılmalar (0800)	100		
Uzaq müddetli debitorlıq qarızları (0910, 0920, 0930, 0940)	110		
Sonnan : müddeti ótken	111		
Uzaq müddetli keshiktirilgan qárejetler (0950, 0960, 0990)	120		
I bólim boyınsha jámi (qatar. 012+022+030+090+100+110+120)	130		
I. Ağımdağı aktivler			
Tavar -materiallıq rezervleri, jámi (qatar. 150+160+170+180),	140		
sonday-aq :			
Islep shıǵarıw rezervleri (1000, 1100, 1500, 1600)	150		
Tamamlanbağan islep shıǵarıw (2000, 2100, 2300, 2700)	160		
Tayın ónim (2800)	170		
Tovarlar (2900 den 2980 dıń ayırması)	180		
Kelesi dáwir qárejetleri (3100)	190		
Keshiktirilgan qárejetler (3200)	200		
Debitorlar, jámi (qatar. 220+230+240+250+260+270+280+290+300+310)	210		
Sonnan : müddeti ótken	211		
Qarıydar hám buyırtpashılardıń qarızı (4000 den 4900 dıń ayırması)	220		
Ajratılğan bólinmelerdiń qarızı (4110)	230		
Sınar ha'm g'a'rezli xojalıq ja'miyetlerine alinatugin qarız (4120)	240		
Xızmetkerlerge berilgen avanslar (4200)	250		

Buyım jetkezip beretuǵınlar hám pudratchılargá berilgen avanslar (4300)	260		
Byudjetke salıq hám jıynawlar boyınsha avans tólewleri (4400)	270		
Maqsetli mámleket fondı hám qamsızlandırıwlar boyınsha avans tólewleri (4500)	280		
Shólkemlestiriwshilerdiń ustav kapitalına úlesler boyınsha qarızı (4600)	290		
Xızmetkerlerdiń basqa operaciýalar boyınsha qarızı (4700)	300		
Basqa debitorlıq qarızları (4800)	310		
Pul qarjıları, jámi (qatar. 330+340+350+360), sonday-aq :	320		
Kassadağı pul qarjıları (5000)	330		
Esaplasıw schyotındağı pul qarjıları (5100)	340		
Sırt-el valyutasındağı pul qarjıları (5200)	350		
Basqa pul qarjıları hám ekvivalentleri (5500, 5600, 5700)	360		
Qısqa müddetli investiciyalar (5800)	370		
Basqa ağımdağı aktivler (5900)	380		
II bólim boyınsha jámi (qatar. 140+190+200+210+320+370+380)	390		
Balans aktivi boyınsha jámi (qatar. 130+390)	400		
Passiv			
I. Óz qarjıları dárekleri			
Ustav kapitalı (8300)	410		
Qosılğan kapital (8400)	420		
Rezerv kapitalı (8500)	430		
Satıp alınğan jeke akciýalar (8600)	440		
Bólistirilmegen payda (qaplanbağan zıyan) (8700)	450		
Maqsetli túsimler (8800)	460		
Kelesi dáwir qárejetleri hám tólewleri ushın rezervler (8900)	470		
I bólim boyınsha jámi (qatar. 410+420+430 - 440+450+460+470)	480		
I. Minnetlemeler	490		
Uzaq müddetli minnetlemeler, jámi (qatar. 500+510+520+530+540+550+560+570+580+590)	491		
Sonday-aq : uzaq müddetli kreditorlıq qarızları (qatar. 500+520+540+560+590)	492		
Sonnan : müddeti ótken uzaq müddetli kreditorlıq qarızları	500		
Tovar jetkerip beretuǵınlar hám pudratchılargá uzaq müddetli qarız (7000)	510		
Ajratılğan bóлиндилерге uzaq müddetli qarız (7110)	520		
Sınar ha'm g'a'rezli xojalıq ja'miyetlerine to'lenetug'in qariz (7120)			

Uzaq müddetli keshiktirilgan dāramatlar (7210, 7220, 7230)	530		
Salıq hām mājburiy tōlewler boyınsha uzaq müddetli keshiktirilgan minnetlemeler (7240)	540		
Basqa uzaq müddetli keshiktirilgan minnetlemeler (7250, 7290)	550		
Qarıydarlar hām buyırtashılardan alınğan avanslar (7300)	560		
Uzaq müddetli bank kreditleri (7810)	570		
Uzaq müddetli qarızlar (7820, 7830, 7840)	580		
Basqa uzaq müddetli kreditorlıq qarızlar (7900)	590		
Ağımdağı minnetlemeler, jāmı (qatar. 610+630+640+650+660+670+680+690+700+710+720+730+740+750+760)	600		
Soday-aq : āmeldegi kreditorlıq qarızları (qatar. 610+630+650+670+680+690+700+710+720+760)	601		
Sonnan : müddeti ōtken āmeldegi kreditorlıq qarızları	602		
Tovar jetkezip beretuğınlar hām pudratshılara qarız (6000)	610		
Ajratılğan bölindilerge qarız (6110)	620		
Sınar ha'm g'a'rezli xojalıq ja'miyetlerine to'lenetug'in qariz (6120)	630		
Keshiktirilgan dāramatlar (6210, 6220, 6230)	640		
Salıq hām mājburiy tōlewler boyınsha keshiktirilgan minnetlemeler (6240)	650		
Basqa keshiktirilgan minnetlemeler (6250, 6290)	660		
Alınğan avanslar (6300)	670		
Byudjetke tōlewler boyınsha qarız (6400)	680		
Qamsızlandırıwlar boyınsha qarız (6510)	690		
Maqsetli mámleket jamğarmalarına tōlewler boyınsha qarız (6520)	700		
Shólkemlestiriwshilerge bolğan qarızlar (6600)	710		
Miyetke xaqı tōlew boyınsha qarız (6700)	720		
Qısqa müddetli bank kreditleri (6810)	730		
Qısqa müddetli qarızlar (6820, 6830, 6840)	740		
Uzaq müddetli minnetlemelerdin āmeldegi bólegi (6950)	750		
Boshka kreditorlıq qarızlar (6950 den tashkari 6900)	760		
II bólim boyınsha jāmı (qatar. 490+600)	770		
Balans passivi boyınsha jāmı (qatar. 480+770)	780		

FINANSLIQ NÁTIYJELER HAQQÍNDÁ ESABAT - 2 - sanlı forma

Körsetkishler atı	Qatar kodı	Ōtken jıldıń sol dāwirinde		Esabat dāwirinde	
		Dāra mat (pay da)	Qārejet (ziyan)	Dāra mat (pay da)	Qārejet (ziyan)
Ōnim (tavar, jumıs hām xızmet) lerdı satıwdan sap túsım	010		x		x
Satılğan ōnim (tavar, jumıs hām xızmet) lerdin ōzine tūser bahası	020	x		x	
Ōnim (tavar, jumıs hām xızmet) lerdı satıwdın jalpı paydası (ziyanı) (qatar. 010 -020)	030				
Dāwir qārejetleri, jāmı (qatar. 050+060+070+080), soday-aq :	040	x		x	
Satıw qārejetleri	050	x		x	
Basqarıw qārejetler	060	x		x	
Basqa operatsion qārejetler	070	x		x	
Kelesinde salıqqa tartılátın bazadan shıǵarılatuğın esabat dāwiri qārejetleri	080	x		x	
Tıykarǵı iskerliginiń basqa dāramatları	090		x		x
Tıykarǵı iskerliginiń paydası (ziyanı) (qatar. 030 -040+090)	100				
Finanslıq iskerliginiń dāramatları, jāmı (qatar. 120+130+140+150+160), soday-aq :	110		x		x
Dividendlar formasındaǵı dāramatlar	120		x		x
Procentler formasındaǵı dāramatlar	130		x		x
Uzaq müddetli ijara (lizing) den dāramatlar	140		x		x
Valyuta kursı parqıman dāramatlar	150		x		x
Finanslıq iskerliginiń basqa dāramatları	160		x		x
Finanslıq iskerlik boyınsha qārejetler (qatar. 180+190+200+210), soday-aq :	170	x		x	
Procentler formasındaǵı qārejetler	180	x		x	

Uzaq müddətli ijarah (lizing) boyınsha procentler formasında qırejetler	190	x		x	
Valyuta kursı parqınan zıyanlar	200	x		x	
Finanslıq iskerlik boyınsha basqa qırejetler	210	x		x	
Ulıwma xojalıq iskerliginiń paydası (zıyanı) (qatar. 100+110 -170)	220				
Ayıqsha payda hám zıyanlar	230				
Dáramat (payda) salıgın tólegenge shekem payda (zıyan) (qatar. 220+/-230)	240				
Dáramat (payda) salıgı	250	x		x	
Paydadan basqa salıqlar hám jıymımlar	260	x		x	
Esabat dáwirdiń sap paydası (zıyanı) (qatar. 240 -250-260)	270				

Mazmuni

KIRISIW	3
1-tema.Buxgalteriyalıq balans hám onıń quramı.....	5
2-bap.Buxgalteriya esabı schyotlar sisteması hám eki jaqlama jazıw.....	27
4-tema. Pul qarjıları esabı	79
5-tema. Materiallar esabı	119
6-tema. Tiykargı qurallar esabı.....	168

T.U.NURIMBETOV, S.T. UTEGENOVA

BUXGALTERIYA ESABI : PRAKTIKUM

(Oqiw qollanba)

**5230900-«Bugalteriya esabi hám audit» , 5230600-«Finans» hám 5230100
«Ekonomika»bakalavr tálim bagdarları ushın arnalğan**

Nash.lis. AI № 276, 15.06.2015

Bosishga ruhsat etildi: 27.02.2023 yil

Bichimi 60x84 ^{1/16}, «Times New Roman»

garniturada raqamli bosma usulda chop etildi.

Shartli bosma tabog'i 11,6. Adadi 100. Buyurtma № 24-01

Тел: (99) 832 99 79; (99) 817 44 54

“LESSON PRESS” MCHJ nashriyoti,

100071, Toshkent, Komolon ko'chasi, 13.

«IMPRESS MEDIA» MChJ bosmaxonasida chop etildi.

Toshkent shaxri, Qushbegi ko'chasi, 6-uy.

Nurimbetov Timur Uzakbergenovich
QMU «Buxgalteriyalıq esap hám audit» kafedrası
docenti PhD

Nurimbetov Timur Uzakbergenovich 2002-jılda Qaraqalpaq mámleketlik universiteti ekonomika fakultetiniń «Agroekonomika» bakalavr tálim baǵdarın tamamlan. 2008-jılı Qaraqalpaq mámleketlik universitetiniń «Buxgalteriya esabi» qanıygeligi boyınsha magistraturasın tabıslı tamamlan.

Nurimbetov Timur Uzakbergenovich dissertaciya temasına tiyisli jámi 27 ilimiy jumıs, sonnan, Joqarı attestaciya komissiyasınıń doktorlıq dissertaciyası boyınsha tiykarǵı ilimiy nátiyjelerin baspadan shıǵartıw usınıs etilgen ilimiy baspalarda 17 ilimiy maqala (sonnan, ataqlı shet el jurnallarda 6), xalıqaralıq hám respublika ilimiy-ámeliy konferenciyalarda 12 tezisleri baspadan shıqqan.

T.Nurimbetov avtorlıǵı hám birgeliktegi avtorlıǵında 50 den aslam ilimiy maqalalar, 1 monografiya, 1 oqıwlıq hám 3 metodikalıq qollanbası baspadan shıqtı.

Utegenova Sarbinaz Turdimuratovna
QMU «Buxgalteriyalıq esap hám audit» kafedrası
docenti PhD

Utegenova Sarbinaz Turdimuratovna 2010-jılda Qaraqalpaq mámleketlik universiteti ekonomika fakultetiniń «Buxgalteriyalıq esap hám audit» bakalavr tálim baǵdarın tamamlan. 2012-jılı Tashkent finans institutınıń «Audit» qanıygeligi boyınsha magistraturasın tabıslı tamamlan.

Utegenova Sarbinaz Turdimuratovna dissertaciya temasına tiyisli jámi 22 ilimiy jumıs, sonnan, Joqarı attestaciya komissiyasınıń doktorlıq dissertaciyası boyınsha tiykarǵı ilimiy nátiyjelerin baspadan shıǵartıw usınıs etilgen ilimiy baspalarda 13 ilimiy maqala (sonnan, ataqlı shet el jurnallarda 3), xalıqaralıq hám respublika ilimiy-ámeliy konferenciyalarda 9 tezisleri baspadan shıqqan.

S.Utegenova avtorlıǵı hám birgeliktegi avtorlıǵında 40 den aslam ilimiy maqalalar, 1 monografiya, 1 oqıwlıq hám 2 metodikalıq qollanbası baspadan shıqtı.

ISBN: 978-9943-9032-4-1

9 789943 903241